

AMERİKAN VE RUS İSTİHBARAT SERVİSLERİNİN KRİTİK
DÖNEMEÇLERİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

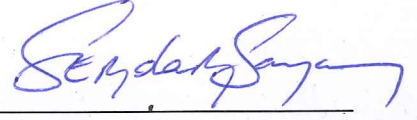
CEM TUNA AKSU

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMMUZ 2019

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Serdar SAYAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda bir Güvenlik Çalışmaları Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nihat Ali ÖZCAN

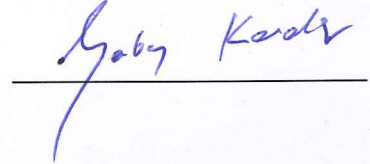
(TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler)

Tez Jürisi Üyeleri

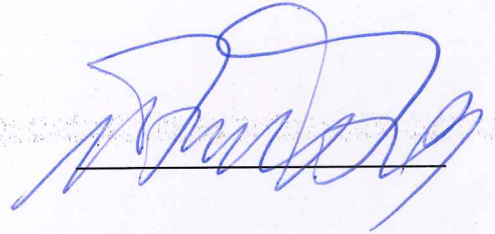
Doç. Dr. Şaban KARDAŞ

(TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler)

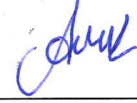

Doç. Dr. Özgür ÖZDAMAR

(Bilken Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Cem Tuna AKSU

ÖZ

AMERİKAN VE RUS İSTİHBARAT SERVİSLERİNİN KRİTİK DÖNEMEÇLERİ

AKSU, Cem Tuna

Yüksek Lisans, Güvenlik Çalışmaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nihat Ali ÖZCAN

Bu tezin amacı, Amerikan ve Rus istihbarat servislerinin kurumsallaşmaları sürecinde karşılaştıkları meydan okumalar ile birlikte gelen kritik dönemeçleri ayrıntılı bir şekilde incelemektir. Bu tez, Amerikan ve Rus istihbarat servislerinin yapısal değişimlerinde etkili olan faktörlere odaklanmaktadır. Tezde öncelikle Amerikan ve Rus istihbarat servislerinin tarihine değinilmiş, ardından bu servislerin geçtikleri kritik dönemeçler ve bu kritik dönemeçlere neden olan etkenler ele alınmıştır. Kritik dönemeçlerin kurumsal yapılar üzerindeki etkileri incelendikten sonra, kritik dönemeçler sonrası kurumların yapısal durumları incelenmiştir. Son olarak, günümüzdeki kurumsal yapılar mercek altına alınmış ve son durumları irdelenmiştir. Bu tezde, birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Birincil kaynak olarak CIA ve eski istihbarat çalışanlarının belgeleri kullanılmıştır. Gelişmelerin kronolojik bir sıraya sahip olmasının sağladığı kolaylıkla kırılma noktalarının arasındaki neden-sonuç ilişkisi net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Kurumların tarihlerine belirtilen kaynaklar vasıtasıyla yaklaşıldığında, istihbarat kurumlarının, ulusal güvenliği sağlama açısından tehdit önceliklerine, uluslararası sisteme ve teknolojiye duyarlı olarak yapısal değişimler yaşadıkları görülmektedir. Bununla birlikte, kurumların yapısal değişimleri ve icra tarzlarında devlet adamlarının yaklaşımlarının etkili olduğu da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstihbarat, Kritik Dönemeçler, İstihbarat Teşkilatları, Soğuk Savaş, Terörizm

ABSTRACT

CRITICAL JUNCTURES OF AMERICAN AND RUSSIAN INTELLIGENCE SERVICES

AKSU, Cem Tuna

Master of Arts, Security Studies

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nihat Ali ÖZCAN

The purpose of this thesis is to examine the critical junctures that come with the challenges faced by the institutionalization of American and Russian intelligence service in detail. The thesis focuses on factors affecting structural changes of American and Russian intelligence services. In this thesis, first of all, the history of American and Russian intelligence services is mentioned, then the critical junctures of these services and the factors that cause this critical junctures are discussed. After examining the effects of critical junctures on institutional structures, structural conditions of institutions after critical junctures are examined. Finally, the current institutional structures and their latest situations are examined. In this thesis, primary and secondary sources are used. The primary sources consisted of the CIA and former intelligence workers' documents. The cause-and-effect relationship between the breakpoints easily provided by the chronological order of the developments has been clearly demonstrated. When the history of the institutions is approached by means of resources, it is observed that the intelligence institutions have undergone structural changes sensitive to the threat priorities, international system and technology in terms of providing national security. In addition, it was also determined that the approaches of statesmen were effective in the structural changes and enforcement styles of the institutions.

Key Words: Intelligence, Critical Junctures, Intelligence Organizations, Cold War, Terrorism

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen tez danıőmanım Doç. Dr. Nihat Ali zcan'a, lisans ve yüksek lisans süresi boyunca bana devamlı yol gösteren kıymetli hocam Prof.Dr. Birgl Demirtaő'a, yüksek lisans sürecinde teşvik edici ve ufuk açıcı yaklaőımlarıyla beni aydınlatan değerli hocam Prof.Dr. Haldun Yalıncaya'ya Őükranlarımı sunuyorum.

Tüm eğitim ve ğretim hayatım boyunca yanımda olan, bana sabır gösteren ve katlanan annem ve babama, hem eğitmenim hem de yol göstericim olan ablama, her türlü koőulda yanımda olduğunu ve olacağını bildiğim abime, manevi g kaynağım olan yeğenlerim Doruk Tuna, Ceren Kardelen, Sıla ve Cemre Defne'ye sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR SAYFASI	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	5
1.2. Araştırma Sorusu ve Hipotezler.....	6
BÖLÜM II: TEORİK ÇERÇEVE VE METODOLOJİ	8
2.1. Kritik Dönemeçler Analizi ve Patika Bağımlılığı	14
2.1.a Kritik Dönemeçler ve Tarihsel Açıklama.....	15
2.1.b Belirsizlik Dönemlerinde Karar Alma: Kritik Dönemeçler Boyunca Kurumsal İnşa Politikaları.....	18
2.2. Metodoloji: Süreç Takibi	24
2.3. Literatür Taraması.....	27
BÖLÜM III : ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN KRİTİK DÖNEMEÇLERİ	
3.1. Giriş.....	41
3.2. ABD İstihbarat Topluluğunun Kökenleri	42
3.3. Ulusal Güvenlik Yasası	51
3.4. Soğuk Savaş Dönemi.....	54
3.5. İstihbarat Araçları.....	59

3.6. Yapılan Stratejik Değişimler	64
3.7. Komisyonlar ve Çalışma Grupları.....	66
3.7.a. Dulles Raporu	66
3.7.b. Smith Raporu	67
3.7.c. Curk Patrick	67
3.7.d. 1971 Schlesinger Raporu	68
3.7.e 1975 Ogilvie Raporu.....	69
3.7.f. Church Komitesi.....	69
3.7.g. Pike Komitesi.....	69
3.7.h. Murphy Komisyonu.....	70
3.8. Soğuk Savaş Sonrası	71
3.8. a. Küresel Tehditler	75
3.8.a. vi. Teröristler ve Suçlular.....	82
3.8.a vii. Kitle İmha Silahları ve Yayılması (Weapons of Mass Destruction And Proliferation).....	82
3.9. Terörizm	83
3.9.a. Anavatan Aşırıçılık Yanlıları	84
3.10. İstihbarata Karşı Koyma- Karşı İstihbarat.....	85
3.10.a. Rusya ve Etki-Algı Operasyonları	85
3.10.b. Gelişen ve Yıkıcı Teknolojiler.....	87
3.10.c. Teknolojik ve Ekonomik Rekabet.....	88

3.10d. Uzay Rekabeti.....	88
3.11. Uluslararası Organize Suç Örgütleri.....	89
3.12. İnsan Güvenliği.....	90
3.13. Trump Dönemi	91
BÖLÜM IV : RUS İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ KRİTİK DÖNEMEÇLERİ	
4.1. Giriş.....	94
4.2. Çarlık ve SSCB Dönemi İstihbarat Teşkilatları.....	94
4.2.a. Okhrana.....	94
4.2.b. Çeka.....	96
4.3. İki Savaş Arası Dönem.....	102
4.3.a. OGPU.....	102
4.3.b. NKVD.....	104
4.4. 2. Dünya Savaşı	107
4.5. Soğuk Savaş.....	111
4.5.a. KGB	111
4.6. Rusya Federasyonu İstihbarat Teşkilatları	120
4.6.a. SSCB'nin yıkılması sonrasında istihbarat teşkilatı.....	120
BÖLÜM V: SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA	140

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AB:	Avrupa Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
CIA:	Central Intelligence Agency, 1947-
CIG:	Central Intelligence Group
COMINT:	Communications Intelligence
ÇEKA:	All-Russian Extraordinary Commission
DCI:	Director of Central Intelligence, US, 1946-2005
DoD:	Department of Defense
DNI:	Director of National Intelligence
ELINT:	Electronic Intelligence
FBI:	Federal Bureau of Investigation, US, 1935-
GRU:	Main Intelligence Directorate, General Staff, USSR, Russia 1942-
GEOINT:	Geospatial Intelligence
HUMINT:	Human Intelligence
KGB:	Committee for State Security, USSR, 1954-1991
MGB:	Ministry of State Security, 1946-1953
NATO:	North Atlantic Treaty Organization, 1949-
NKGB:	People's Committee for State Security, USSR, 1941, 1943-1946
NKVD:	People's Commissariat for Internal Affairs, USSR, 1934-1954
NSA:	National Security Agency, US 1953
NSC:	National Security Council, US, 1947-

NIE: National Intelligence Estimate

OSINT: Open-Source Intelligence

OSS: Office of Strategic Services, US, 1942-1945

SIGINT: Signal Intelligence

SVR: Foreign Intelligence Service, Russia, 1991-

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TECHINT: Technical Intelligence

U-2: CIA spy plane (with later Air Force Variations known as the A-12 and
the SR-71)

BÖLÜM I

GİRİŞ

İstihbarat teşkilatları son iki asırda önemli meydan okumalarla karşı karşıya gelerek kurumsal ve icra tarzı açısından değişim geçirmişlerdir. Değişen uluslararası konjonktür, her dönem farklılaşan tehdit algısı, karar alıcıların istihbarat teşkilatları ile olan formel ve informel ilişkileri istihbarat teşkilatlarının değişiminde önemli rol oynamışlardır. Bunların yanında gelişen teknoloji ile iletişim, ulaşım, izleme ve görüntüleme gibi faaliyet alanlarında meydana gelen gelişmeler de istihbarat teşkilatlarının kurumsal yapılarına yeni birimlerin eklenmesine ve icra tarzlarında değişimlere neden olmuştur. Her farklı değişkenin, teker teker ya da bir arada son iki yüzyıllık sürede istihbarat teşkilatlarının yapısını etkiledikleri görülmektedir.

İstihbarat teşkilatlarının günümüz yapılarına benzer kurumsallaşmalarının başlangıcı 19. yüzyılın sonuna rastlamaktadır. İngiltere’de Resmi Sırlar Yasası ile hukuksal statü kazanan istihbarat kurumunun ardından ABD’de artan ulaşım ve iletişim olanakları ile ortaya çıktığı görülmektedir. Dönemin suç olayları ve anarşizm terörünün ABD’de görülmesiyle beraber günümüz iç istihbarat servisinin temelleri Araştırma Bürosu ile atılmıştır. Batı’da bu gelişmeler yaşanırken, Doğu’da Rus İmparatorluğu’nda Çarlık rejimini tehdit eden komünist ve anarşist unsurların 1876’da Çar II.Alexandr’ın suikaste uğramasıyla günümüz Rus istihbarat teşkilat yapısının temeli atılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı esnasında değişen uluslararası güç dengeleri, bu bağlamda değişen müttefik ve tehdit algısı ülkelerin güvenlik alanında bilgi gereksinimlerini etkilemiştir. ABD, gelişen teknolojik vasıtaları istihbarat toplama

açısından elde etmiş ve bunları geliştirmiş olmasına rağmen sürpriz saldırıdan kendini koruyamamıştır. İki savaş arası dönemde iki sürpriz saldırıya karşı savunmasız kalmanın nedeninin ise ABD'nin karar alıcılarının yaklaşımında gözlemek mümkündür. Asker sivil çekişmesinin yaşandığı süreçte meydana gelen saldırıların bedeli ağır olmuş ve savaş sonrasında ABD'nin merkezi istihbarat teşkilatının kurulmasına karar verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD istihbarat teşkilatı kurulmuş ve Soğuk Savaş koşullarına uygun olarak inşa edilmiştir. İstihbarat teşkilatının temel vasfının ABD Moskova Büyükelçisi George Kennan tarafından yazılan ünlü 'Uzun Telgraf' metninde dile getirilen 'çevreleme politikası' çerçevesinde belirlendiği ve buna göre hareket ettiği bilinmektedir. SSCB'nin öncelikli tehdit, uluslararası konjonktürün ise iki ayrı kutupta şekillendiği düzende ABD istihbaratı bu düzene uyum sağlayacak şekilde hareket etmiştir. SSCB sınırları içinde ve etkili olduğu diğer coğrafyalarda faaliyetlerini yürütme adına hareket eden merkezi istihbarat teşkilatı CIA SSCB'nin 'maskirovka' doktrini nedeniyle insan istihbaratından yeteri kadar faydalanamamıştır. İstihbarat teşkilatlarının icra tarzını belirlemesi açısından örnek olabilecek dönemde teknolojinin gelişimi ile 'istihbarat işi' zamanla değişime uğramıştır. Bilgi edinme ya da sızdırmanın zor olduğu rejimlerde geliştirilen teknoloji (uydu, sinyal, görüntü) ile bilgi sağlanması mümkün kılınmış, bilgisayarla bilgi çağına geçişte ise bilgi paylaşımı, depolama ve bilgiye erişim tarihte görülmediği kadar hızlı ve kolay hale gelmiştir.

SSCB, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin yaklaşımına benzer bir yaklaşım benimsemiş ve özelde ABD ve Latin Amerika'yı genelde 'Batı' yarımküreyi öncelikli tehdit olarak görmüş ve bu algıya göre istihbarat teşkilatını inşa etmiştir. SSCB'nin Soğuk Savaş döneminde istihbarat teşkilatının inşasında sadece değişen

uluslararası konjonktür ve ona bağlı tehdit algısı olmamış bununla birlikte SSCB liderliğindeki değişim de istihbarat teşkilatının yeniden yapılanmasında rol oynamıştır.

Stalin'in ölümünün ardından Nikita Kruşçev tarafından Komünist Partisi

20. Kongresinde yapılan Gizli Söylev'de ortaya koyulduğu gibi, gerçekleştirilecek olan de-Stalinizasyon sürecinde istihbarat teşkilatları da yer alacaktır. İstihbarat teşkilatlarının Stalin yönetiminin aksine hukuksal ve idari açıdan Komünist Parti ve Merkez Komite'nin altında konumlandırılması kararlaştırılmış ve bu yapı Soğuk Savaş sürecinde minimal düzenlemeler hariç genel itibariyle aynı kalmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında Rusya Federasyonu SSCB'nin devamı olarak kurulmuştur. Coğrafi, demografik, ekonomik ve siyasi açıdan farklı bir yapı olan Rusya'nın istihbarat teşkilat yapısı da değişiklik göstermiştir. 90'lı yıllarda yeni meydan okumalarla karşı karşıya kalan Rusya'nın istihbarat teşkilatı terörle mücadele, ayaklanmaları bastırma, kitle imha silahlarının devlet dışı aktörler arasında yayılmasını önleme gibi farklı tehdit alanlarına yönelik tekrar inşa sürecine girmiştir. Gelişen teknolojinin sağladığı vasıtalar yeni mücadele alanları yaratırken siber güvenlik boyutu da Rusya istihbaratının ilgilendiği bir düzlem olmuştur.

Bu çalışmada “tarihsel kurumsalcılık” literatüründe kullanılan “kritik dönemeçler analizi” kullanılmıştır. Bu analiz yönteminin kullanım amacı bahse konu istihbarat teşkilatlarının yaşadıkları dönüşümleri açıklayacak teorik çerçeveyi sunacak olmasıdır. Kurumların tarihlerini incelerken yaşanan derin krizlerin, iç ve dış şokların, aktörler ve çıkarlarının incelendiği analiz yöntemini uygulamak adına da süreç takibi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile ilgili kurumların tarihsel kurulum süreçleri, yaşadıkları süreçlerin ortaya çıkma nedenleri derinlemesine inceleme fırsatı sunmuştur. Çoklu nedensellik sonucu meydana gelen savaşlar, devrimler, kriz dönemleri ve ekonomik buhranlar gibi hadiseleri açıklamada kullanılan metodolojinin

istihbarat kurumlarının geçmişini incelemede ve özellikle uluslararası konjonktürün değişimlerine etki ettiği durumları açıklamada önemli bir yöntem olduğu görülmüştür.

Bu alışma bahsi geçen teorik ereve ve metodolojiyi kullanarak belirlenen araştırma sorusunu cevap olacak bir hipotez öne sürmektedir. İstihbarat kurumlarının uluslararası sistemde meydana gelen değişimlere, teknolojik gelişmelere, karar alıcıların yaklaşımlarına ve tehdit algısının değişimlere bağlı olarak kısmen ya da tamamen değişime uğramaktadırlar. Bu hipotez dönemsel vakaların incelenmesi ile test edilecek ve kritik dönemeç analizine uygun süreçler yakından mercek altına yatırılacaktır. İlk olarak, ABD istihbarat teşkilatının Pearl Harbor baskını ile ilk dönemeci sonrasında 1947 yılında yaşadığı ve ortaya çıktığı ikinci dönemeci ve son olarak 2004 yılında yapılan değişiklerle üçüncü dönemeci geride bıraktığı iddia edilecektir. Her bir dönemecin farklı değişkenlere bağlı olduğu çalışmada detaylı şekilde gösterilecektir. Benzer şekilde SSCB öncesi atılan istihbarat teşkilatı temelleri sonrası teşkilat yapısının kurulması ile ilk dönemeci sonrasında liderlikte meydana gelen değişimle Stalin ve Kruşçev dönemlerinde yaşanan dönemeçleri ve nihayet Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile yaşanan değişimi değişkenleri ortaya koyarak hipotez test edilecektir.

Çalışmanın belirli bir yöntem ve teorik ereve içerisinde yürütülmesi, hipotezi nedensellik bağı ile açıklamada yardımcı olacaktır. Bu sayede istihbarat teşkilatlarının değişimine neden olan faktörler tarihsel bağlamına uygun olarak ortaya konacaktır. Böylelikle hipotezin değişkenleri neden sonuç ilişkisine göre test edildikten sonra sonuçlar ortaya konacaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Devletler uluslararası alanda ulusal güvenliklerini korumak amacıyla çeşitli vasıtalarla başvurmak zorundadırlar. Bu vasıtalar arasındaki en önemlilerinden biri istihbarat teşkilatlarıdır. İstihbarat teşkilatlarının günün koşullarına göre hareket etmeleri ve adapte olmaları ise elzem görünmektedir. Ancak bu şekilde ulusal güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunacaklardır. Bu bağlamda bu çalışma, istihbarat teşkilatlarının değişimini ve dönüşümünü anlamak, hangi değişkenlere bağlı olarak yeniden inşa sürecine girdiklerini çözümlenmek, sonraki dönemde meydana gelecek değişken faktörlerin tespit edilmesini ve buna uygun olarak istihbarat teşkilatlarının yeniden düzenlenmesinde katkıda bulunacak olması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın diğer önemli bir yanı ise daha önce istihbarat çalışmaları literatüründe kullanılmamış olan kritik dönemeçler analizi yönteminin de literatür açısından önemli bir açıklayıcı çerçeve oluşturduğunu ortaya koymaktır. Bu teorik çerçeve uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında incelenen kurumları mercek altına alarak ortaya çıkış nedenlerini, gelişimini ve günümüzdeki yapısını tarihsel kurumsalcılık ile açıklaması açısından önemli görülmektedir.

1.2. Araştırma Sorusu ve Hipotezler

Bu çalışma istihbarat kurumlarının değişim nedenlerine odaklanacaktır. Uluslararası ilişkiler ve güvenlik konularının incelenmesinde ele alınan başlıca kurumlar arasında istihbarat teşkilatları yer almaktadır. Dış politika yapımı, ulusal güvenliğin sağlanması, uluslararası terörle mücadelede işbirliği ve siber güvenlik gibi birbirinden farklı ancak birbiriyle bağlantılı olan alanların incelenmesinde

istihbarat kurumları ve işlevleri son yıllarda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu bakımdan istihbarat teşkilatlarının yapısal durumlarını analiz etmek önem arz etmektedir. İstihbarat teşkilatının bugünkü yapısını anlama adına tarihsel çalışma yapmak zaruri kabul edilmektedir.

Bu çalışma istihbarat teşkilatlarının, ABD ve Rus teşkilatları özelinde incelenmesi ve hangi durumlarda değişikliklere maruz kaldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Araştırmanın hipotezi çerçevesinde verilecek cevaplar ve cevapları destekleyecek nitelikteki verilerin paylaşımı ile hipotez test edilecektir

Hipotez 1: İstihbarat teşkilatları; uluslararası konjonktürün ve buna bağlı tehdit algısının değişimi, karar alıcıların istihbarat teşkilatına yaklaşımlarının ve teknolojinin gelişimi ile kritik dönemlere girmekte ve sonrasında dönüşüm geçirmektedirler.

Bu çalışmada incelenen istihbarat teşkilatlarının bağımsız değişkenler olarak kabul edilen uluslararası konjonktürün ve buna bağlı tehdit algısının değişimi, karar alıcıların istihbarat teşkilatına yaklaşımları ve teknolojinin gelişimi sonucunda yaşadıkları dönüşümler açıklanacaktır. Bu dönüşümler açıklanırken süreç takibi vasıtasıyla her bir kritik dönemde hangi değişken ya da değişkenlerin etkili oldukları ve sonucunda ne gibi değişimlerin yaşandığı kurumsal açıdan ortaya konacaktır.

BÖLÜM II

TEORİK ÇERÇEVE VE METODOLOJİ

Bu çalışmada istihbarat teşkilatlarının yaşadıkları dönüşümü anlama açısından tarihsel kurumsalcılık literatüründe kurumların dönüşümünü açıklamakta sıkça kullanılan kritik dönemeçler analizi kullanılacaktır. Tarihsel kurumsalcılık uluslararası ilişkiler ve sosyal bilimler içerisinde yeni sayılabilecek bir çalışmalar bütünü incelemek adına kullanılmaktadır. Uluslararası konjonktürün değişimi ile doğrudan ya da dolaylı şekilde bağlı bulunan tarihsel kurumsalcı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlara tarihsel kurumsalcılık içerisinde ulus egemenliği ilkesi konu olacağı gibi uluslararası işbirliği ile birlikte hukuk, savaş, barış gibi uluslararası ilişkilerin alanına dahil olan gelişmeler de yer aldığı uzun zaman dilimleri göz önüne alınarak incelemektedir. Bu bakımdan tarihsel kurumsalcılığın ayırt edici özelliği, gelişmelerin meydana geldiği süreçleri ve peşi sıra yaşanan gelişmeleri siyasi açıdan ele almasıdır. Böylece olayların zamansal ilişkisine önem verilmesi sonucu farklı perspektiften gelişmelerin ele alınması mümkündür.

Paul Pierson, James Mahoney ve diğerleri tarafından “patika bağımlılığı” kavramını merkeze yerleştiren teorik çalışmalar, “kritik dönemeçler” kavramı görüşlerine dayanarak öncesinde yapılan çalışmalara göre daha kesin sonuçlar elde etmeye yaklaşmışlardır (Pierson 2015, 123).

Patika bağımlılığı kavramının anlaşılmasında çeşitli yazarların tanımları bulunmaktadır. Örneğin William Sewell, patika bağımlılığı kavramını geniş bir tanımla göreceli olarak erken bir dönemde bir kurumla ilgili alınan kararların, daha sonra olayların gerçekleşmesi sırasındaki durumu ve olayların olası sonuçlarını etkileyecek öneme sahip olmasıyla tanımlamaktadır. Diğer tarafta James Mahoney,

çok daha sınırlı ve açıklayıcı bir tanım getirmektedir. Ona göre Patika Bağımlılığı, tarihin belirli dönemlerinde, ki bu dönemlerde kritik dönemeçlere yol açan önemli olay ya da olaylar zinciri bulunmaktadır, yapılan seçimlerin sonunda kurumların olası pek çok patikadan birine sapmasına yol açan ve bu seçim nedeniyle belli bir kurumsal yapıya kilitlenip ilerideki yapıların bu yapı ekseninde şekillendiğini gösteren bir kurumsal düzenin oluşmasıdır (Güneşyazıcı 2009, 64).

Patika bağımlılığı kavramı, çoğu çalışmada, kurumsal durağanlık ya da bir kurumun kilitlenme hâlinin akabinde uzun periyodları izleyen süreçleri yani hızlı gelişim ve değişime açıklık anlarının vurgulandığı kesintili/aralıklı denge modelinin öncülü olarak tanımlanan sürece işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, kurumun inşasında rolü ve çıkarı olan aktörlerin ve kurumun inşasına yol açan temel dayanakların, zaman içinde değişim ve dönüşüm geçirerek kurumun kurulma anındaki aktörlerde ve temel inşa nedeninde birtakım değişikliklerin meydana gelmesi mümkün gözükmemektedir. Çünkü bir kurum, bir kez inşa edildikten sonra ya devamlılığını sürdürecektir ve koşullara uyum sağlayarak hareket edecektir ya da dış atakların sonucu olarak işlevsiz kalacaktır. İşlevlerini sürdürmek adına mevcut koşullara uyum sağlama, aktörlerin ve çıkarların bu koşullara uyum sağlayacağı biçimde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu nedenle değişen ve evrilen kurumların analiz edilmesinde öne çıkan hususlar bulunmaktadır (Schreyögg ve Sydow 2010: 8).

Spesifik kurumsal düzenlemelerin ardında bulunan yeniden üretim mekanizmasını inceleyerek kurumun büyük olasılıkla atıl kalması ya da işlevsiz duruma gelmesine yol açacak gelişmelerin nasıl aşıldığı ve işlevselliğin nasıl korunduğuna, ayrıca değişime yol açan dış atakların çeşitlerine dair birtakım veriler elde etmemiz patika bağımlılığı sürecindeki kurumu inceleyerek mümkün

olmaktadır. Bu şekilde elde edilen verilerden yola çıkarak aktörlerin ve çıkarların yeni koşullara nasıl uygun duruma getirildiğini gözlemlemek de kolaylaşacaktır (Breznitz 2010: 18).

Uzun zamana yayılan kurumsal düzenlemelerde çok kolay fark edilemeyen ancak değişimler sürdükçe kümülatif etkisi görülen küçük değişiklikler de kurumun ilk inşa edildiği yapısıyla sonraki yapısı arasında önemli farklılıklara yol açabilmektedir. Kesitli/sıçramalı denge modeli bakış açısından, tarihte varsayılan kırılma ve esneme noktalarının fazlalığı, istikrarlı ve statik görünen kurumların yüzeylerinin altı incelendiğinde yani ayrıntılı bir kurumsal tarih incelemesi yapıldığında bir çok değişimin yaşandığı fark edilecektir. Bu durumda bir kurumun tarihini araştırırken sadece köklü değişimler ve yeniden üretim mekanizmasının devreye girdiği dönemlere değil belli şoklar sonunda ortaya atılan fikirleri ve girişimleri de incelemek ve varsa yapılan minimal düzeydeki değişimleri mercek altına yatırmak daha güçlü bir analiz açısından yararlı olacaktır. Diğer taraftan benzer yapıdaki kurumlara bakıldığında benzer şoklara maruz kalmalarına karşın zamanla birinin ne kadar çok değiştiği, bir diğerinin herhangi bir değişime uğramadan yapılarını sürdürdükleri görülmektedir (Schreyögg ve Koch 2009, 691).

Kurumların değişim ve istikrar süreçleri bakımından, patika bağımlılığı perspektifi, bir kurumun doğuşundan sorumlu olan etmenlerin zamanla değişime uğradığını buna karşın kurumun ilk anki yapısını koruyarak devam ettiği algısını yarattığını da göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle patika bağımlılığı, kurumların tarihsel dönüm noktalarının başlangıcı, öncesi ve sonrasında izlenen, statik kabul edilen yol ve bu yolda değişime karşı direnç gösteren aktörleri belirlemede önemlidir. Kurumun belli sebeplere dayanarak yaşadığı kesitler sürecinde meydana gelen gelişmelerde patika bağımlılığını benimsemiş aktörler ve

kurumun çıkarları, değişimler üzerinde sınırlandırıcı etki yaratma potansiyeline sahiptir. Bu sebeple uluslararası konjonktürün ve kurumsal yapının değişime açık olması yetmeyecektir. Kurumsal yapıdaki değişim ancak o dönemin koşullarının zorunlu kıldığı alanla ilgili olarak aktörler ve çıkarların belirlediği çerçeve içerisinde kalacak ve sınırlı düzenlemeler yapılacaktır (Page 2006, 88).

Patika bağımlılığı kavramı üzerine yapılan güncel tartışmalar, günümüzdeki kurumsal inşa ve değişim sorunlarına yaklaşımları bakımından, kurumların yaptığı seçim ile kurumsal inovasyon anlarına odaklanmaktadır. İzlenen yol, kurumsal yeniden üretim periyotları ve kurumsal sınırlama ve teşviklere adapte olma ile gelişim sürecinin göreceli olarak analiz edilmesini içermektedir. Bu yolla kurumlar adına gelecek için seçimlerin yapıldığı zaman dilimleri de mercek altına alınmaktadır. Patika bağımlılığı sürecinden sonra gelen bu durum, öncesinde patika bağımlılığının sürmesinin nedenlerine ve sonrasında yaşanan kurum içi ya da dışı ataklar sürecine işaret etmektedir (Nieuwall 2010, 220).

Patika bağımlılığından kurtulma sürecinin ardından yaşanan gelişmeler de dikkatle incelenmektedir. Bu süreçler incelendiğinde, kurumsal değişimin zorlayıcı etkenlerinin sıklıkla dış atakların bir sonucu olduğu görülmektedir. Dış ataklar kurumsal gelişim için kapı aralarken önceki stabil düzenin de yıkılmasına yol açmaktadır. Statükonun kurum içi aktörlerin rekabeti ya da kurumun işlevsizliği ile sonlanmasının yanında geçici ve minimal düzenlemelerin yapıldığıda görülmektedir. Ancak, belli örneklerde, aktörler çıkarları doğrultusunda herhangi bir iç ya da dış şok olmaksızın yapay şoklarla kurumsal yapıda değişiklikler yapmaya gittiğide görülmektedir. Bu kimi zaman diğer aktörleri ya da çıkarları saf dışı bırakma ya da konjonktüre uyum sağlama adına gerçekleştirilmektedir (David 2007, 6).

Patika bağımlılığı üzerine yapılan çalışmalarda, kurumsal gelişim anlarında bazı olasılıklar vurgulanmaktadır. Özel bir kurumun yaratılmasının ardındaki güçler, onu zamanla sürdüren güçlerden farklı olabilmektedir. Bu durumda bir patika seçiminden önceki anlarda aktörlerin patika seçiminin kritik bir dönemeçte olmaları, verdikleri kararlar kurumların sonraki süreçte alacakları yolu belirleyecek olması bakımından önem arz etmektedir. Aktörler ve çıkarların patika belirleme sürecindeki yaklaşımları, önemle incelenmesi gereken noktalardan biridir. Bir bütün olarak patika bağımlılığı teorisyenleri kurumların inşası, evrimi ve devrimini tarihselci bir bakış açısıyla yorumlamaya yatkın görünmektedirler (Bennett ve Elman 2006. 257).

Karşılaştırmalı tarihsel gelenek içerisinde yapılan analizler, gelişmelerin ardındaki koşulların oluşmasında kurucu güç ve kurumun özgün kurucuları olan, özellikle tarihsel dönemeçlerde kurumların pekişmesini ve değişimini mümkün kılan etmenlerin ortaya konması açısından önem arz etmektedir. Ancak her bir analiz içerisinde kritik dönemeç durumunda gibi görünebilen tek bir vakada bile kurumların tamamıyla tüm aktörlere açık olduğunu ve kararların geniş bir kesim tarafından alındığını iddia etmek oldukça güçtür. Bunun yanı sıra, kritik dönemeçlerin ardından, alınan kararlar sonunda belli yollardan birinin seçilmesi ve kurumun bu patikaya göre inşa edilmesi, kurumun köklenmesi ile etkinliklerini sürdürmesi sonrasında, bu patikada ilerleme kaydedilmesi sonunda geri dönüşün maliyetlerini hesaplamakda mümkün olacaktır. İzlenen patikada inşası süren kurumun çıkmaza girmesi (lock in) olasılığı da patika boyunca varlığını koruyan alternatifler arasında yer almaktadır. Yani kurumun düşünülen patikaya uygun inşa edilmemiş olması ya da kurumla varılmak istenen noktanın mümkün olmamasıdır. Kısacası araçlar ve amaçların arasında bir uyumsuzluk durumunun ortaya çıkması da mümkündür (Thelen ve Conran 2016, 76).

Kurumsal yeniden üretim mekanizmasını anlamak için artan getiriler argümanları önemli bir başlangıç noktası sunmaktadır. Belli kurumların ardında işleyen mekanizmaların geri bildirimlerini tanımlayarak bu kurumların istikrarlı sürekliliğini ya da minimal şoklara karşı yeniden üretimini bozabilecek belli dış olaylar ya da süreçlerin önemini daha kapsamlı kavramak mümkün olacaktır. Kurumların dayandıkları temelleri, yani kurulum süreçlerinin analizinde hangi koşullar altında ve nasıl inşa edildiklerini ve kritik dönemeçlerde tartışılan konuları incelemek, kurumun patika sürecinde hangi koşullarda ve hangi müdahalelere karşı değişime açık olduğunu anlamak açısından önemlidir. Kurulum dinamiklerini analiz ederek kurumsal hedeflerin doğru olarak ortaya konması sağlanırsa kurumun aldığı yol, bu süreçte yaşadığı değişim ve dönüşümün kurum açısından önemi ve hedefine ulaşma kapasitesi ile hedefine yönelik seçmiş olduğu yolun rasyonelitesi daha detaylı tahlil edilebilecektir. Bu yolla, farklı ülkelerde benzer işlevlere sahip kurumları etkileyen uluslararası olaylar ya da gelişmelerin etkileri ve yol açtıkları değişimler ile bu olay ve gelişmelere tepkisiz kalan ya da direnç gösteren kurumların yaklaşımlarının analizinde mümkün olabilmektedir. Fakat bu gibi bir analiz değişime karşı duyarlı olan kurumlar hakkında ip ucu sağlarken, onların nasıl değişeceği ve ne gibi bir rota izleyeceği ile ilgili soruları yanıtlaması için diğer birleşenlerle tamamlanması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, sınırlı değişimi anlamak için, kurumsal evrim ve değişimin oluşması öncesindeki yeniden üretimle ilgili görüşleri birlikte düşünmek gerekmektedir. Bu sayede hem minimal değişikliklere yol açan hem de önemli değişikliklere kapı aralayan fikirleri anlamak ve bu fikirleri bir araya getirerek daha rasyonel analiz yapmak mümkün olacaktır (Thelen 2003, 18).

2.1. Kritik Dönemeçler Analizi ve Patika Bağımlılığı

Kritik dönemeçler analizi, önemli kurumsal düzenlemelerin reform sürecini ve siyasal kökenlerini anlamak adına sağladığı araçlarla karşılaştırmalı tarih analizi alanında popüler duruma gelmiştir (Kelemen 2007, 345).

Kritik dönemeç, kurumsal değişimin tüm çeşitlerinden çok patika bağımlılığında bulunan kurumların analizi için daha uygun bir araç olarak uygulanmaktadır. Kritik Dönemeçler Analizi, Patika Bağımlılığı argümanlarının bir parçasıdır. Öyle ki buna göre zamanın belli bir noktasında uygulamaya konan kurumsal düzenlemelerin, kurum tarafından etkilenen gruplar ve aktörlerin kaynaklarını, dünya görüşlerini, yaklaşımlarını şekillendirme yeteneğine sahip güçlü etkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda, Kritik Dönemeçler, zamanın uzun bir periyodu süresinde izlenen bir yolun üzerinde bulunan kurumun, bir belirsizlik ya da derin bir sarsıntı döneminde siyasal bir gündem oluşturduğu ya da seçim yaptığı döneme karşılık gelmektedir (Kelemen 2007, 341).

Temelde, geliştirilen kavramsallaştırma, Kritik Dönemeçler sürecindeki kurumsal inşa politikalarının Patika Bağımlılığına dâhil olan kurumların yaratıldığı ya da reform sürecinden geçirildiği dönemi de içermektedir. İlk olarak, kritik dönemeç boyunca kurumsal değişim ya da inşa için bir araya gelen aktörlerin girişimlerinin altını çizerek, yaklaşım, birçok kurumsal gelişim ve değişimin ardındaki itici güç olan politik manzaranın kurumsal görünümünden türeyen sınırlamalara ve teşviklere dikkat çekmektedir (Fioretos, Faletti ve Sheingate 2016, 26).

Dönemecin siyasal atmosferini, değişimin stratejik itici gücü ile önemli siyasal ve sosyal aktörlerini ve onların tercihlerini belirlemek adına, belirsizlik

durumlarına odaklanarak Kritik Dönemeç Analizi yapmak mümkündür. Kurumsal inşada rol oynayabilecek siyasal ve sosyal aktörlerin kurumsal tercihlerinin kültürel inşasında önemli olan potansiyel rolde, kritik dönemeçler analizi kurumun inşasını ve sonrasını etkileyen değişkenleri açığa çıkarmaktadır (Hall 2016, 56).

2.1.a. Kritik Dönemeçler ve Tarihsel Açıklama

Kritik Dönemeçler, kurumsal ekonomi politikalarından siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilere ihraç edilen kurumların tarihini açıklamada kullanılan kavramsal bir araçtır. Uzak geçmişte yaşanan gelişmeler, alınan kararlar ve etkili aktörler, yaklaşımın temel argümanlarını meydana getiren kurumsal düzenlemelerin üzerinde uzun süren etkilere sahip olmaktadır. Kısacası uzak nedensellik olarak adlandırılan neden-sonuç ilişkisi, yaklaşımın analiz yeteneğine önemli katkılar sunmaktadır. Yaklaşım, dönüştürücü kurumsal değişimin olası noktalarının uzun süren ve tedrici olan etkileriyle birlikte kurumun değişiminde büyük önemi olan kısa zaman periyotlarına odaklanmakta ve ani değişimleri saptamaya yönelmektedir. Ayrıca dönemeçler üzerine yapılan analizlerin dar görüşünü genişleterek belli bir anda kurumsal çıktıya yol açtığı görülen kurumsal düzenlemenin, aslında çok daha öncesinde kurumu güçlendirme adına alınan kararların etkisini de ortaya koymak amacındadır (Mahoney, Mohamedali ve Nguyen 2016, 105).

Kritik Dönemeçler gibi siyasal ve sosyal akıcılık anları boyunca, önemli aktörlerin seçimleri ve kararları, yerleşik zamanlar boyunca yaşanan gelişmelerden daha kapsamlı ve etkili sonuçlar doğurması bakımından önemlidir. Kritik Dönemeçler boyunca ulaşılabilir olan alternatif diğerleri üzerinde bir kurumsal çözümün belirleyici etkisiyle en güçlü tercihin dinamiklerini ortaya koymakta, analiz yaparken dikkat edilen konular arasında yer almaktadır. Kritik dönemeç, belli bir açıdan göreceli olarak zamanın kısa periyodunda, sonrası için önemli bir etkisi olan

aktörlerin kararlarını etkileyecek, çıkarlarının sonucunu belirleyecek bir süreç sunması bakımından da ayrıca önemli bir dönem olarak görünmektedir. Dönemecin süreci göreceli olarak Patika Bağımlılığı sürecine göre kısadır ki bu da zaten kararların sonuçlarının gözlemlendiği dönem olarak tanımlanmaktadır (Cappocia 2016, 118).

Bu teorik yaklaşım, kurumsal yapı içerisinde ya da kuruma dıştan etki eden olaylar sonucu meydana gelen ve kurumu etkileyebilme gücü olan olay ya da olaylar dizisinin incelenmesinde de kullanılmaktadır. Radikal bir biçimde kurumsal değişime neden olacak farklı kurumsal tercihleri, ortaya çıktığı siyasi düzlemde yani belirsizlik anlarında incelemenin uygun olduğu düşünülmektedir. Bu düzlemi meydana getiren, karar vericiler için uygun kurumsal alternatiflerin aralığını belirleyen genellikle öncül koşullar olmaktadır. Fakat bu ön koşullar kurumun geleceği açısından ortaya atılan farklı fikirleri ve çıkar çatışması sonucu ortaya çıkan alternatifi belirleme gücüne sahip değildir. Alternatiflerden biri siyasi düzlemde seçilecek ve tercih edilen fikir ya da çıkar koalisyonu genellikle uzun süren kurumsal miras için temel oluşturacaktır. Bununla birlikte kurumun belirlenen hedefi, izlenecek yol için yapılan seçim, aktörlerin ve kaynakların dağılımı ile izlenen ve alınan yol süreci yakından gözlemlenecektir (Cappocia 2016, 122).

Genel anlamda kritik dönemeç analizi, kurumların çıkarlarının sonuçları ile ilişkili olan iç siyasal ve sosyal etmenlerin, bu etmenler dışındaki çok daha önce alınan kararların hâlâ etkisinin sürmesi ya da yeniden ortaya çıkması gibi dinamiklerin çoğunlukla içten yani kurumsal yapıyı çevreleyen etmenlerden kaynaklanabileceği durumunu da test etmektedir. Kritik dönemeç sayılan olay ya da olaylar dizisinin çalışılmasında vakaların bilgisini ilk elden raporlar ya da değerlendirmeler ile ortaya çıkarmak belli vakalar sonrası alternatif açıklamalar ya

da seçenekleri anlama ve saptamada etkili olacaktır. Fakat aynı zamanda kurumların gelişiminde önemli kritik dönemeçlerin belirlenmesi önem arz edecektir. Ayrıca Patika Bağımlılığına yol açacak zorlayıcı bir mekanizmanın varlığının ortaya çıkarılması ve ikna edici kanıtların bulunması da söz konusu olacaktır. Bu nedenle ele alınan kurum ya da kurumların inşa süreci öncesi, inşasında baskın olan fikirler ve aktörler ile seçilen patikanın analizi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra Patika Bağımlılığı sürecinde yaşanan minimal değişiklikler ve varsa başka kritik dönemeçlerin nedenleri, dönemeç süreci ve diğer analiz sorularının yanıtları tekrar analizi gerektirecektir. Kritik Dönemeçler Analizi ve dönemeçlerin mirasları geçici bir analiz yapısı sunmaktadır. Dönemeçlerin açıklaması üzerinde belli bir mantığın nedensel gücünü belirlemek ve nasıl kurulduğunu göstermek en zor noktalardan birini oluşturmaktadır (Cappocia 2016, 124).

Karl Polanyi'nin bilinen deyişiyle 'zamanın genişlediği anlar', kritik dönemeç boyunca meydana gelen bir olayın altını çizerek olayın o dönem meydana getirdiği büyük etkilere dikkat çekmektedir. Ancak bu dönemlerde meydana gelen önemli olayların, her zaman sonraki aşamalarda kurumsal gelişimde etkili olma potansiyeli yoktur. Çünkü her zaman değişimin maliyeti değişimin sonrasında elde edilecek kazanımlardan az olmayabilir. Olaylar kritik dönemeçler öncesinde ve sırasında önemli yollarda farklılık gösterebilir ve bu farklılıklar nedensel açıdan önem arz edebilir (Cappocia ve Kelemen 2007, 352).

Kurumsal çıktılar ile fiziksel ve teknolojik koşullar arasında organizasyonel ve düşünsel ayrılıklar var olabilir ki bu durumda ikisi arasındaki potansiyel olarak temel görülen nedensel muğlaklığı işaret etmektedir. Politikaların organizasyonel manzarası mutlaka materyal kaynakların dağıtımı tarafından tanımlanmış olan yapının içerisindeki siyasal ve sosyal çatlakları belirtmek zorunda değildir. Kritik

Dönemeçler boyunca kurumsal çözülmenin yarattığı belirsizlik ve radikal kurumsal değişimin sağlanması talebi, söz konusu boşluğu, aralığı daha da genişletecektir. Kritik Dönemeç öncesinde bulunan kurumsal yapıda güce sahip aktörlerin etkilerinin uzun dönemli analize dahil edilmemesi, bulunabilecek ancak oldukça muğlak olan kurumsal işleyiş mirasının göz ardı edilmesi riskini ortaya çıkaracaktır.

2.1.b. Belirsizlik Dönemlerinde Karar Alma: Kritik Dönemeçler Boyunca Kurumsal İnşa Politikaları

Kritik dönemeç yaklaşımı bağlamında, beklenmedik durum önemli bir yer kaplamaktadır. Bu beklenmedik durumun iki temel özelliği bulunmaktadır. Öncelikle kurumsal yol seçimine yol açan siyasal dinamikleri belirleme süreci, karar alma ve politik seçim analizi ile bağlantılı olmak zorundadır. Aktörler bu süreçte akla yatkın, farklı kararlar alabilirler. Alınan bu kararlar, sonucu kurumun farklı bir gelişim seyrine yol açacak bir yolun başlangıcını belirleyebilir. İkinci olarak beklenmedik durum noktaları, kritik dönemeçlerin ortaya çıkmasına ve bu süreç boyunca akla yatkın seçenekler aralığının belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Geri dönüp bakıldığında ‘ne olabileceği’ sorusuna verilecek yanıtların sınırsız olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir. Bu sınırlandırmalar önceki koşullar tarafından tanımlanmakta ve sınırları belirlenmektedir. Bu sayede aktörlerin kararları hangi çerçevede ve nasıl aldıkları daha net ortaya konmaktadır (Cappocia 2016, 127).

Tarihsel kaynakların çalışılması aracılığıyla kritik dönemeç bağlamında süreçte kilit karar alıcılar aracılığıyla ulaşabildikleri seçeneklerin belirlenmesi, yani tarihsel olarak ulaşılabilir seçeneklerin ortaya konması, patika öncesi durumda alternatiflerin belirlenmesi açısından önemlidir. Çünkü alternatif sonrası ileri okuma yapılması durumunda muhtemel sonuçları değerlendirecek birtakım olay ya da

olaylar dizisinin analiz edilmesi ile mümkün olacaktır. Kritik dönemeçlerin tipik belirsizliği, kurumsal sonuçlar ve yapısal ön koşullar arasında sıklıkla var olan organizasyonel ve düşünsel boşlukları genişletmektedir. Bu yüzden Kritik Dönemeç boyunca siyasal karar alma, kurumsal mobilizasyon için girişimler ve koalisyon kurulması ile önemli aktörler arasında stratejik karşılıklı etkileşim, farklı güç merkezlerinin siyasal baskısından etkilenecek belirsizliği doğrudan derinleştirme potansiyeline sahiptir. Bu durumda kurumsal değişim adına hızlı girişimler ile derinliğin artmasını engelleme ve derinliğe yol açan aktörleri göz ardı etme ya da müzakere ile birlikte belirsizlik süresinin uzamasına ancak son bir kararın aktörleri kapsayacak biçimde alınmasına zemin hazırlama da alternatifler arasındadır (Fieretos, Faletti ve Sheingate 2016, 210).

Sağlam olmayan siyasal organizasyonlar, tercih ettikleri kurumsal reformlarının lehine yeniden siyasal hizalanmadan ve diğer aktörlerin iç bölünmelerinden yararlanırken kurumların bağlılıkları bazen girişim ile koalisyon ortaya çıkarmayı sınırlandırabilir ve siyasal organizasyonlara aktörler tarafından devredilen çıkarlar, reformlar için çok güçlü engeller oluşturabilir. Kritik Dönemeçler boyunca karar alma ve karşılıklı siyasal etkileşime odaklanmada, koalisyonları oluşturan aktörlerin ya da siyasal düzlemde yer alan önemli oyuncuların herhangi bir tercihini ortaya koyan durumlar bulunmayabilir. Diğer bir deyişle aktör ya da aktörlerin tercihlerini var olan siyasal ortamda uygulamaları ya da bu tercihleri uygulama adına gündeme getirmeleri önemli zorluklarla karşılaşabilir. Kurumsal statükonun yıkımı ve Kritik Dönemeçlerin özellikleri arasında yer alan belirsizlik, aksi takdirde mümkün olmayan normatif değişimi mümkün kılabilir. Stratejik yerleşik aktörler, kurumsal inşa ve gelişim için özellikle meşru yollardan tercih edilen düşüncelerin yayılmasını etkili pozisyonları ile

sağlayabilirler. Siyasal aktörler dâhil söz konusu kurumsal değişim tarafından etkilenen diğerleri üzerinde de düşüncelerin yayılmasının etkisi en azından orta vadede görülecektir (Solingen ve Wan 2016, 676).

İlk olarak ıskalanan kritik dönemeçler, koalisyon oluşturma ve siyasal girişimciliğin dinamiklerinden türeyebilir. Reform için siyasal taban var olabilir fakat siyasal girişimler, reformu gerçekleştirmek adına gereken koalisyonu mobilize etmede başarısız olabilmektedir. İkincisi, ıskalanan kritik dönemecin kaynağı, statükoyu destekleyen güçlere karşı değişim taraftarı olanların mevcut sistemde bir adım geride kalmalarından ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle farklı kurumsal alternatiflerin arasından seçim yapmak adına verilen mücadelede bir tarafın, ki bu taraf statükoyu savunan kesim olmaktadır, üstün gelmesi durumudur. Solingen ve Wan 2016, 678).

Kurumsal değişim için gerekli koşulların var olması ancak değişimin önünde herhangi bir nedenin bulunması, değişime engel olan etmenin diğer tüm değişimlerde itici güç olduğunun saptanması ya da olağan dışı dinamiklerin etkisini belirlemede önem arz etmektedir. Bu nedenle negatif durumlardan pozitif sonuçları engelleyici olarak görülen dinamikler ya da aktörler belirlenebilmektedir. Kritik Dönemeçler Analizi'nin inşa edilmesinde atılması gereken ilk adım, analiz biriminin belirlenmesi olacaktır. Bu analiz birimi siyasal rejim, bir kamu politikası ya da bir devlet kurumu olabilmektedir (Pierson 2016, 84).

Bir kritik dönemeci ortaya çıkaran kararlar ya da olaylar dizisi araştırılırken temel soru, bu olaylar dizisinin neden ortaya çıktığı ve nasıl geliştiği olacaktır. Bunların, genellikle siyasal, sosyal ya da ekonomik bunalımların kısa süreç içerisinde patlak vermesi ve yayılması ile geliştiği görülmektedir. Fakat bu, yanıltıcı

olabilir çünkü dış etkenlerin bazıları karar alıcıları ve kurumları etkilerken bazıları krize yol açsa dahi herhangi bir değişime yol açmadan etkisini yitirecektir (Fioretos, Faletti ve Sheingate 2016, 29).

Benzer biçimde, bir bütün olarak siyasal sistemler 'yerleşik olmayan zamanla' yüzleştiklerinde sistem içerisindeki birçok kurum etkilenmeden kalacaktır. Yerelden çıkarak tüm dünyayı etkisi altına alan siyasal ve ekonomik gelişmeler, ciddi değişimlere yol açsalar dahi bazı kurumlar etkilenmeden kalabilir. Tersine, bir bütün olarak yerel veya uluslararası bir rejim için istikrar dönemlerinde bile kritik dönemeçler belirli kurumların karşısına çıkabilir. Benzer yapıya ve işleve sahip kurumlar, dünya üzerinde büyük ölçüde eş zamanlı olarak reformlara tabi tutulurlar ancak daha dar bir alanda meydana gelen gelişmeler, bir kurum için kritik dönemeçler olarak ortaya çıkabilmektedir. Vakalar, kritik bir dönemeçten önce önemli biçimlerde farklılık gösterebilir ve bu farklar, dönemeç sonrasında kritik dönemeç yaşayan kurum ya da kurumlar için çeşitli derecede önem arz edebilir. Kritik dönemeçler öncesinde kurumlar içerisinde belirli gruplar ya da kurum adına karar veren güçlü siyasal aktörlerin düşünceleri, kurumsal değişim ya da reform önünde engel oluşturabilmektedir. Gruplar ya da siyasal aktör, mevcut kurumsal yapının sağladığı olanakla iktidarını sürdürmekte, dolayısıyla çıkar odaklı yaklaşımla kurumsal statükodan yana tavır sergileyebilmektedir (Cappoica 2016, 127).

İhtiyaç duyulan reformları gerçekleştirmek üzere atılacak adımların, rasyonalitesi var olan çıkar grupları açısından ve bu gruplarca sorgulanır hâle getirilebilir. Ancak reformların gerekliliği, kurumsal yapının işlevsizliği ile kanıtlanabilen durumlarda dahi yapısal reformlar gerçekleşmeyebilir. Bu durumda içsel olarak değil ancak dışsal olarak oluşan kritik dönemeçler, yapısal reformların uygulanması için en uygun ortamı yaratabilir. Bu durumda çıkar grupları ve siyasal

aktör, reform ya da kurumsal yeniden inşa sürecini üstlenmekten kaçınamayacaktır. Diğer çıkar grupları ve reform taraftarlarının da rızası ve kritik dönemeç sonrası gerekenlerin yapılacağına olan inançtan ötürü yeni kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilebilir. Aksi takdirde ve büyük olasılıkla reformlar yapılması yerine yeniden kurumsal inşa sürecine benzer ancak çok daha dar kapsamlı alternatif bir yol da benimsenebilmektedir. Diğer bir olasılık ise gerekli reformların kritik dönemeç sırasında rıza ve çıkar gruplarının desteği ile koalisyon içinde gerçekleştirilse dahi beklenen yararı sağlamayabileceğidir. Bu durumda, var olan tüm kesimler uzlaşma sağlamış olsa dahi kurumsal yapının gereklilikleri yerine getirmemesi olasılığı vardır. Bu, kimi zaman sistem içerisinde kimi zaman ise kurumun, bulunduğu sistemle entegrasyon tarzından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ise dönemeç öncesi yapının daha işlevsel olduğu görüşü hâkim olmaya başlayabilir. Değişiklik önerilmiş, düşünülmüş ve reddedilmiş, dolayısıyla kurum, önceki kurumsal sürekliliğini korumuş ise böyle bir dönemin de içsel olarak kritik bir kavşak olarak görüldüğü durumlar meydana gelebilmektedir. Bu durumda bir sonraki kritik dönemeç sonrasında yapılan reform talepleri bu kez daha kapsamlı ve daha dirençli biçimde yeniden ortaya konulabilecektir. Bu durum, kısaca ‘yeniden dengeleme’ olarak da adlandırılabilir (Pierson 2000, 251).

Aktörlerin görüşleri ve uyguladıkları siyaset, kritik bir dönemeçte neyin önemli olduğu ve en sonunda kurumsal sonucu belirleyen şeyin yine aktörlerin çıkar ve görüşlerine göre kurumların inşa edildiğidir. Bu durum, bir grup aktörün politik olarak diğer gruplara krizin belirli bir tanımını dayatması ve bu yüzden krizi “çözmek” için hangi kurumların inşa edilmesi gerektiğini belirlemesi ile sonuçlanmaktadır. Böyle bir kurumun inşası, var olan düzene uyum sağlayan kurumların doğmasına yol açacağı gibi aksi yönde hareket eden ve kriz ortamını

sadece erteleyen ancak nihai çözüm olmayan kurumların inşasını getirecektir (Hogan 2019, 16).

Kritik dönemeç analizi istihbarat kurumlarının inşa edilmeleri nedenleri, kurumsal değişimine neden olan faktörleri, istihbarat kurumu ve karar alıcılar arasındaki gerilimi ortaya koymak adına önemli bir analiz yeteneği sunmaktadır. Kritik dönemeç analizi ile özelde kurumun ya da yöneticilerinin çıkarları ile diğer kurumlar ya da yöneticiler arasındaki çıkar çatışmalarının, değişim ve dönüşüm esnasında ortaya atılan fikirlerin ne derecede uygulandığı, uygulanabilirliğinin kim tarafından belirlendiği, uygulamalar sonrası ulusal güvenlik ve kurumsal yapı açısından katkı sağlayıp sağlamadığını tespit etmek mümkün olacaktır.

Kritik dönemeç analizi vasıtasıyla ABD istihbarat teşkilatları incelendiğinde, istihbarat kurumlarının hangi zaman diliminde hangi değişkenlere bağlı olarak kurulduğu ve geliştiği, hangi değişkenlerin değişime neden olduğu, mevcut şartlar uygun olsa dahi kurum ya da aktörlerin çıkarlarının çatışması ile dönemecin ıskalandığı görülecektir. ABD'nin kurumsal değişim ve dönüşüm dönemlerinin sarsıcı olaylara ve dış şoklara denk gelmesi kritik dönemeç analizi ile açıklamayı da olanaklı kılmaktadır.

Rus istihbarat kültürünün ve kurumsal yapısının kritik dönemeçler analizi bağlamında incelenmesi Rus istihbaratının gelişiminde birçok durağın keşfedilmesini sağlayacaktır. Rejim değişikliği yaşamış, coğrafi ve demografik önce geniş bir alan ve kitleyi himayesinde bulundurmuş ardından daha dar kapsamlı bir coğrafya da iktidarını sürdürmüş Moskova'nın istihbarat teşkilatlarında bu değişimlere paralel olarak revize edilmişlerdir. Bu bakımdan farklı rejimlerin ve dönemlerin kurumsal

yapılarının değişimlerinin hangi nedenlere bağlı olduğunu kritik dönemeçler analizi ile keşfetmek mümkün olacaktır

2.2. Metodoloji: Süreç Takibi

İstihbarat teşkilatlarının kurumsal yapılarının değişimini kuruluş nedenlerini de dahil incelemek adına süreç takibi metodu uygun görünmektedir. Süreç takibi metodu ile kurumların kuruluşu sonrasında meydana gelen gelişmeleri farklı değişkenler göz önünde tutarak yapabilmek mümkündür. Çünkü nedensel mekanizma ya da neden zincirinin her halkasının tarih içerisinde tespit edilmesi ile birlikte ortaya çıkarılması olanağı bulunmaktadır. Bu nedensellik sıralamasında dikkat edilmesi gereken noktaların başında sıralama gelmektedir. Birbirinin peşi sıra meydana gelen gelişmelerin nedenlerini ve sonuçlarını saptama sayesinde farklı dönemlerde benzer sonuçlara ulaşmayı bu sonuçlara neden olan benzer değişkenleri saptamamızı mümkün kılmaktadır. İstihbarat kurumlarının yapısal değişimlerinin ardındaki nedenselliği anlamak tarihin akışındaki değişime neden olan kanıtları bulmak tarih zincirindeki yerlerine koymak önemlidir. Ardından ileri okumalarla değişim sonrası ortaya çıkan kurumsal yapının dönüşüme adapte olma yeteneğini incelemek gerekmektedir.

Bu bölümde, ABD ve Rus istihbarat kurumlarının kritik dönemeçlerini tespit etme amacıyla kullanılan süreç takibi metodunun içeriği açıklanacaktır. Ardından Uluslararası İlişkiler ile Güvenlik çalışmalarındaki kullanım alanından bahsedilecektir.

Dikkatli bir betimleme, süreç takibinin temelidir. Bu perspektif Mahoney tarafından da vurgulanmıştır. Süreç analizi kişi, grup ya da kurumların değişim yollarını analiz etmede kullanılmaktadır. Analiz, gözlenen olayın veya sürecin

tümünde her adım doğru betimlenmemişse başarısız olacaktır. Bu nedenle çalışılmış sürecin analiz edilmesindeki en önemli noktalardan biri kalıcı ve açıklayıcı betimlemedir (Mahoney 2002, 337).

Sıralama ya da ard ardalık, süreç takibinde bağımlı, bağımsız ve ara değişkenleri dikkate alarak olayların gelişimini anlamaya çalışmaktadır. Değişkenlerin neden-sonuç ilişkisi bağlamında süreç takibi içerisinde yapılan ileri okumalarda doğru belirlenmesi, hipotez kurulurken önem arz edecektir. Süreç analizi, olayların zamansal sıralaması bağlamında anlaşılabilir, tanımlayıcı kanıtlarından tanımlayıcı ve nedensel çıkarımlar yapmak için kullanılan analitik bir araçtır. Süreç analizi, çeşitli amaçlarla yapılan araştırmalara önemli katkılar sunabilir, örneğin siyasal ve sosyal fenomenleri tanımlama ve onları sistematik olarak betimleyerek önceki açıklayıcı hipotezleri değerlendirme ve yeni hipotezler keşfederek ortaya atmak başlıcalarıdır. Yeni nedensellik iddialarını değerlendirmek ve nedensellik mekanizması hakkında iç görüş sağlamakta süreç takibi ile mümkün olmaktadır (Mahoney 2002, 342).

Dikkatli bir betimleme, tüm araştırmalar için sağlam bir zemin oluşturur. Olaylar arasındaki nedensel çıkarımların belirlenmesi ancak bahsedilen dikkatli betimleme sonunda mümkün olacaktır. Süreç takibinde vakaların bilgisine detaylı inceleme sonunda ulaşılması, amaca ulaşmada iyi bir temel oluşturacaktır. Nedensel bir çıkarım aracı olarak zaman içerisinde ortaya konulan olaylar ya da durumlara odaklanmaktadır. Henüz ortaya dökülen bilgileri anlamlandırma, zamanın herhangi bir noktasında meydana gelen ilgili durumla bağdaştırılmazsa çıkarım yapılması da mümkün olmayacaktır. Hem geçmiş hem de bugünün bilgilerini nedensellik açısından bağdaştırma ve çıkarım yapma, süreç takibi ile mümkün olabilmektedir. Bu yüzden olayların akışında değişime yol açan gelişmelerin sıralamasına

odaklanmanın yanı sıra, kurumsal yapının geleceğini belirleyici anların akışta yarattığı kırılmanın yönünü saptamak da anlamlı olacaktır. Bu anların bulunması içinse süreçteki her adımın doğru saptanması gerekmektedir (Falletti ve Mahoney 2015, 211).

Süreç takibi literatürde var olan tüm tartışmaları geliştirmek için sıklıkla kullanılan yöntemlerden biridir. Süreç takibi, tartışmaların çözümüne bir yöntem olarak katkı sunabilir. James Mahoney'in de ifade ettiği gibi, süreç takibi güvenlik çalışmalarının temel yöntemlerinden biridir. Güvenlik çalışmaları alanında, Uluslararası Güvenlik (International Security) ve Güvenlik Çalışmaları (Security Studies) gibi önemli dergilerde de görülebileceği üzere, niteliksel yöntemlerin kullanımı aracılığıyla önemli gelişmeler sağlanmıştır (Mahoney 2015, 200). Bunun temel nedenlerinden biri, güvenlik çalışmalarının kökenlerinin diplomasi tarihinde bulunmasıdır. Günümüzde tarihçiler ve siyaset bilimcilerin arasındaki karşılıklı etkileşim birçoğunun istediğinden çok daha az olmasına rağmen, çok sayıda niteliksel çalışma yapan güvenlik çalışmaları uzmanları, diplomatik tarih alanından yararlanmaktadırlar. Belirli politik kararların ardındaki nedensellik mekanizmalarını açıklığa kavuşturmak için süreç takibi yönteminin kullanılması, diplomatik tarih çalışmalarından da miras olarak geliştirilmeye devam edilmektedir. Güvenlik çalışmalarında süreç takibinin öneminin metodolojik açıdan önemli bir nedeni, karışık çoklu nedensellik çalışmalarında avantaj sağlıyor olmasıdır. Güvenlik çalışmalarının merkezinde yer alan ve çoklu nedensellik açıklanan, savaşlar, devrimler, krizler ve normatif, kurumsal ve sistemik değişimler, genelde düzensiz, tahmin edilemeyen ve çok sayıda değişkenin etkileşimi sonunda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle süreç takibi güvenlik çalışmalarında kullanılması uygun yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu gibi olaylar hakkında, genellikle az sayıda ve kolay

ulaşılamayan niteliksel veri bulunmaktadır. Bunun yanında kriz dönemlerinde karar vericilerin psikolojik durumları ve nedensellik mekanizmalarını ortaya koymak açısından süreç takibi önemlidir. Mahoney'in iddia ettiği gibi, süreç takibi dolaylı çıkarım yapılabilecek adımlar hakkında daha sistemli ve açık analizler yapmamıza olanak sağlamaktadır. Bir adım geri atıp düşünmek ve sistematik hâle getirilen bulguların nasıl anlamlandırıldığını görmek açısından da önemlidir. Fakat süreç takibinin limitleri de bulunmaktadır. Örneğin çağdaş vakalara uygulanması oldukça zordur çünkü vakalar hakkında derin bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Bu da ancak zaman geçtikçe ve daha fazla veri ortaya çıktıkça mümkün olmaktadır (Tannenwald 2015, 222).

2.3. Literatür Taraması

11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD istihbarat yapısında yaşanan köklü değişimler, istihbarat teşkilatlarının hangi koşullar altında ve ne gibi değişkenlere bağlı olarak yeniden inşa edildikleri sorularını akademik çevrelerde gündeme taşımıştır. Bu bakımdan Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni tehditlerin ve yeni uluslararası düzenin geçmişe kıyasla istihbarat teşkilatlarının kurumsal yapıları üzerinde ne gibi etkilere sahip olduğu literatürde en sık tartışılan konular arasında yer almıştır.

Kökenleri insanlık tarihi kadar eskilere götürülebilecek bir etkinlik olan istihbarat, antik çağlardan günümüze kadar kapsamı, yürütüldüğu alan ve yöntemleri açısından değişime uğramıştır. İnsanlığın öncelikli hedefi olan hayatta kalma ve ardından güçlüklerle mücadele etme amacı da zamanla değişime uğramıştır. İnsanlığın bilgiye olan ihtiyacı önce beslenme, barınma ve korunma ile sınırlıyken zamanla farklı amaçlara yönelik bilgi toplama faaliyetlerine giriştikleri

görülmektedir. İnsanların diğeri hakkında bilgi edinme istek ve amaçlarının ortaya çıkmasıyla haber alma faaliyetleri gelişmeye başlamıştır (Seren 2017, 96).

Milattan önce Sun Tzu tarafından istihbaratın önemine yer verilmiştir. Tzu'ya göre, her komutanın düşman hakkında güçlü bir analiz yapabilmesi için, istihbarat ağına sahip olması gerekmektedir (Tzu 2016, 76). Yine ondan çok daha önce Kenan ilinin fethi hazırlıkları aşamasında bu ilin keşfi için, haber alma faaliyetlerine başvurulduğu da bilinmektedir. İslamiyetin doğuşu ile birlikte Hz. Muhammed tarafından düşmanları hakkında bilgi toplama amaçlı çeşitli haber alma girişimlerinin bulunduğu ve Hz. Muhammed'in bizzat önderlik ettiği savaşlarda istihbarat faaliyetleri de ayrıca önem verdiği belirli kaynaklar tarafından ortaya konulmuştur (Seren 2017, 98).

Rönesans ve Aydınlanma Çağı ile birlikte yaşanan siyasal, hukuksal, ekonomik ve kültürel gelişmelerden sonra 1648 Vestefalya Antlaşması ile modern devletin doğuşuna tanıklık edilmiştir. Sonraki yüzyılda gerçekleşen Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile birlikte dünyada önceki yüzyıllara kıyasla teknolojik açıdan farklı bir tablo ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler, kuşkusuz istihbarat kavramını ve istihbarat faaliyetlerinin sürüdürülme biçimini de etkilemiştir. Ulus devlet formunun yaygınlaşması ile artan elçilikler ve resmî temsilcilerin haber alma alanında kullanılmasından, Sanayi Devrimi ile gelişen iletişim ve ulaşım olanaklarının artması ile çok sayıda bilginin kısa sürede iletilmesine uzanan yolda önemli değişiklikler kaydedilmiştir. Ancak bu süreçte yapılan istihbarat faaliyetlerinin hiçbiri uzmanlaşmış bir kurumun bünyesinde ve özerk bir teşkilat tarafından yürütülmemiştir. Geçici nitelikte olan ve doğrudan belirli kişi ya da gruplar arasında kurulan iletişimin sonucu olarak istihbarat etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Bu durumda ayrı bir uzmanlık alanı olarak istihbaratın ortaya çıktığını söylemek

mümkün değildir. Devlet yönetiminin çok önemli parçalarından biri olan istihbarat, siyasal ya da askerî yetkililerin dar bir çevrede yürüttükleri etkinlikler olarak kalmıştır. Kurumsallaşmanın belirtileri, ilk kez Birleşik Krallık'taki bir casusluk davası sonunda ortaya çıkmış ve 'Resmî Sırlar Yasası' ile hukuksal bir statü kazanmıştır (Seren 2017; 170).

İstihbarat, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın tanımına göre, devlet tarafından belirlenen ihtiyaçlara yönelik olarak çeşitli vasıtalarla toplanan bilginin, derleme, değerlendirme, analiz gibi aşamalardan geçmesinin ardından ilgili kişiye teslim edilen üründür (mit.gov.tr).

Literatürde istihbaratın tanımı ve istihbarat toplama araçlarını belirleyen bir listenin varlığı söz konusu değildir. Genel olarak istihbaratın konusu geçen tanımında hemfikir olunmakla birlikte bu tanım içerisinde konusu geçen evreler etkinliğin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu anlamda, bu çekirdeği çevreleyen bir çeperin varlığı söz konusudur. Çeperde ise 'örtülü operasyonlar' gibi tartışmalı araçlar yer almaktadır. İstihbarat kurumlarının, yapması gerekenlerin yanı sıra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde olduğu gibi yol yapımından, hapishanelerin denetimine; sınır muhafızlığından, üst düzey liderlerin korunmasına kadar doğrudan istihbarat etkinlikleri ile ilgisi olmayan uygulamaları olduğu bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında istihbarat kurumları, devlet bürokratik yapısı içerisinde, özellikle zor ve kritik dönemeçlerde, en güvenilir ve işlevsel kurumların başında gelmektedir.

Bu çalışmada süreç takibi yöntemi kullanılarak istihbarat teşkilatlarının kurumsal yapılarının ortaya çıkış nedenleri, gelişimleri ve dönüşümleri literatürdeki ikincil kaynaklardan ve istihbarat teşkilatları ve çalışanlarının paylaştıkları birincil kaynaklarda elde edilmiştir. Bahsedilen birincil ve ikincil kaynaklar istihbarat

kurumlarının dönüşümünü anlamada başvurulacak temel bir bilgi havuzunu oluşturmaktadır. Bu kaynakların ilk örnekleri Çinli devlet adamı Sun Tzu'ya kadar götürülebilirken, Intelligence and National Security gibi dergiler ile güncel olarak sürdürülmektedir.

Kurumsallaşmanın başlangıcı sayılabilecek 19. yüzyıldaki gelişmelerinin ardından, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası, Uluslararası İlişkiler disiplini ile Tarih bilimi alanında yapılan çalışmalar sayesinde istihbarat, literatür içerisinde kendisine alan açmaya başlamıştır. İstihbarat çalışmaları olarak ulusal istihbarat kurumlarının bünyesindeki enstitülerin yanı sıra akademik dünya da istihbarat çalışmalarına ilgi duymaya başlamıştır (Andrew 2004, 173).

Stephen Marrin'in, istihbarat çalışmalarının ulusal güvenlik istihbaratı uygulamasına destek olacak akademik bir bileşen olması gerektiği görüşü, ilk dönem istihbarat çalışmalarına bakışı yansıtmaktadır. Bu görüş, Soğuk Savaş'ın erken dönemlerinde Sherman Kent'in profesyonel istihbarat literatürünün geliştirilmesi gereksiniminin bulunduğu görüşüne yakın görünmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası belgelerin devlet arşivlerinden çıkmaya başlaması ile istihbarat çalışmaları sadece uygulayıcılar için üretim yapılan alan olmaktan çıkmış, tarihi bir perspektifle sosyal bilimler içerisinde kendine daha çok yer bulabilmiştir (Marrin 2014, 270).

Bir sosyal bilim projesi olarak istihbarat çalışmalarının siyaset bilimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, psikoloji gibi farklı bilim ve disiplinlerin katkı sağladıkları istihbarat kurumları ve işleyişi hakkında eleştirel yaklaştıkları çalışmalara gereksinim olduğu görülmüştür. Bu sayede istihbarat biçiminin ve karar alıcıların onu kullanmasının ideal formunun bulunabilmesi adına çalışmalar

başlamıştır. Örneğin ABD'nin örtülü operasyonlarının ABD'nin uluslararası imajı ve sonraki dönemde ABD'ye yansımalarının ne olacağı konusu ile istihbaratın siyasallaşması ve tehlikelerinin gözler önüne konulması, uygulayıcılar için eğitim yerine eleştirel yaklaşımları temsil eden çalışmalardan sayılmaktadır. Bu bakımdan istihbarat kuruluşlarının denetlenmesi ve hesap verilebilirliği bir tartışma boyutunu oluştururken diğer yandan farklı araçlarla farklı mecralarda yürütülen etkinlikler sonunda istihbarat kuruluşlarının yetki kapsam ve genişliğinin ne olacağı, argümanların diğer boyutunu oluşturmuştur (Scott ve Johnson 2010, 139).

İstihbarat çalışmalarının nasıl geliştiği hakkında fikir yürütüldüğünde dört temel çağdaş çalışma alanı bulabiliriz. Bunlardan ilki, tarihsel alan araştırmalarıdır. Bu araştırmalar, genellikle 'Britanya Okulu' olarak adlandırılan ekol tarafından yürütülmektedir (Marrin 2014, 272).

İkinci olarak metodolojik tartışmaların yürütüldüğü kapsamlı bir literatür bulunmaktadır. Burada istihbaratın tanımından ne için/kimler için, hangi araçlarla üretilmesi gerektiğine; istihbarat döngüsünün nasıl olması gerektiğinden, istihbaratın bilgi yönetiminden farklı olduğunun tartışılmasına kadar farklı konuları kapsamaktadır (Marrin 2014, 273).

Üçüncüsü, kurumsal/fonksiyonel araştırma alanıdır. Bu alanda ABD gibi ülkelerin istihbarat teşkilatları, özellikle insan istihbaratına dayalı örtülü operasyonlar, istihbarat çalışmaları döneminde oldukça işlenen konular arasında olmuştur. 9/11 sonrasında ise istihbarat kurumlarının denetlenmesi ve koordinasyonu ile istihbaratın politikleşmesi, istihbarat kurumları bağlamında tartışılan konuların başlıcaları olmuştur (Marrin 2014, 274).

Son olarak yönetim-siyaset ilişkisi açısından çalışmalar yapılmaktadır. Devlet yönetiminin istihbarat kuruluşlarının inşası ve işleyişine etkisi ile istihbarat teşkilatlarının devletin işleyişi ve güvenliği açısından karşılıklı ya da tek taraflı etkileşimlerini araştıran araştırmalar göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra uluslararası istihbarat iş birliklerinin devletlerarası ilişkilerdeki rolüne ve devletlerarası ilişkilerin istihbarat paylaşımına etkisine odaklanan araştırmalar da bulunmaktadır (Marrin, 275).

İstihbarat kurumlarının tarihini ele alan kapsamlı çalışmalar olmakla birlikte, istihbaratın evrimi sürecinde kurumsal oluşumu inceleyen kaynaklar da bulunmaktadır. Uluslararası konjonktürün değişiminin yanı sıra, teknolojik gelişmeler, yönetici kadronun değişimi ile ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler de istihbarat teşkilatlarının yapısında ve işleyiş tarzlarında değişim meydana getiren değişkenler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu değişkenleri ayrı ayrı inceleyen çalışmalar var olmakla birlikte hepsinin zaman içerisinde kurumlar üzerinde ne gibi etkiler yarattığını ön plana çıkaran çalışmalar da yer almaktadır (Lowenthal, 2016).

İstihbaratın teorik ve metodolojik kısmını inceleyen ve benzer çalışmaları derleme hâline getiren eserlere rastlamak mümkündür. Bu tür çalışmalar, genellikle istihbarat teşkilatlarının zaman içerisindeki işleyiş ve yapısını etkileyen olayları mercek altına almaktadır. Bu olaylar, sıklıkla istihbarat teşkilatları için yeni meydan okuma olarak kabul edilirken ve bu meydan okumalara karşı önlemler ve mücadele yöntemleri araştırma konularını oluşturmaktadır (Johnson 2006).

Kurumsal yapıların zaman içerisinde değişimi ile birlikte değişim dönemlerini mercek altına alan, değişim süreci ve sonrasını da analiz eden bir çalışma alanı bulunmaktadır. Bu çalışmalar, bir ya da birkaç istihbarat kurumunun,

önemli gelişmeler sonrasında gösterdikleri tepkileri ve değişime yol açan değişkenleri arama çabasıdadır. Bunun da ötesinde istihbarat kurumlarının, ulusal ve uluslararası güvenliğe katkı sağlayacak daha işlevsel yapılara nasıl kavuşacakları üzerinde tartışmalar yürütülmektedir (Hillebrand, 2015).

İstihbarat alanında yapılan çalışmaların yoğunlaştığı bir diğer alan ise istihbarat teşkilatlarının hesap verilebilirliği, denetlenmesi, hükümet ile olan ilişkileri ve istihbarat teşkilatlarının dış politika üzerindeki etkilerinin tespit edilmesinden meydana gelmektedir. Bunlarla birlikte, istihbarat ve rejim arasındaki bağ ile demokratikleşmenin sonucu olarak istihbarat teşkilatlarında meydana gelen değişimlerde münferit örnekler ya da tarihsel kıyaslamanın yapıldığıda görülmektedir (Johnson, 2010).

İstihbarat kurumlarının değişim ve dönüşümünün anlaşılması yerel, ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden unsurları ve bu unsurlara karşı mücadeleyi anlamak açısından önemlidir. Kapsamlı mücadelenin kritik bir yerinde konumlanan istihbarat kurumları için temel verilere ulaşmak ve bu verileri diğer kanallarla paylaşmak önemlidir. Diğer kurumlardan sağladığı bilgileri analiz ederek taktik, operasyonel ve stratejik istihbarat üretmesi de gerekmektedir. İstihbarat kurumları, yerel ve ulusal anlamda iç istihbarata odaklanırken eğer ayrı ise dış istihbarat kurumları ile yakın çalışması gerekmektedir. Günümüz istihbarat kurumlarının öncelikleri arasında yer alan terörizm, uluslararası suç örgütleri, kitle imha silahlarının yayılması ile bu tehlikeleri kolaylaştıran düzensiz göçler, uluslararası sınırların muğlaklaşması, ulaşım ve iletişim olanaklarının artması ile internet kullanımının küresel alanda yayılması, mücadele platformlarını çeşitlendirmekte ve mücadeleyi daha zorlu kılmaktadır (Seren 2017, 271).

Ulusal güvenliğin sağlanmasında en önemli istihbaratın stratejik istihbarat olduğu görünmekle birlikte, özellikle terörle mücadele ve uluslararası suç örgütleri ile mücadelede operasyonel ve taktik istihbarat da önemli yer tutmaktadır. Stratejik istihbarat, askerî ve siyasal bir planlama adına uzun vadeli ekonomik, siyasal, askerî alanlarda yaşanan ve yaşanma olasılığı yüksek olan konular üzerinde verilere dayalı olarak yapılan analizleri kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, ülkenin hazır olması gereken durumların saptanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle ulusal güvenliklerin sağlanması açısından stratejik istihbarata önem verilmelidir. Örneğin 11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon saldırıları, 2004 Madrid tren saldırısı, 7 Temmuz 2005 Londra gibi terör saldırılarıyla başlayan ulusal istihbarat kurumlarının önlem alıcı müdahalede bulunmasının yaşamsal derecede önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Taktiksel ve operasyonel olduğu kadar stratejik olarak da hazırlıklı olma düşüncesinin yeteri kadar anlaşılmadığı, sözde Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) tarafından Musul dâhil Irak ve Suriye'nin büyük bir kısmında ortaya çıkmasıyla görülmüştür. 2000'lerden sonra yaşananlar göz önünde alındığında istihbarat kurumlarının reaktif hareket ettikleri ve görece olarak etkisiz kaldıkları düşünöldüğünde istihbarat kurumlarının kurumsal yapılarının ve karar alma süreçlerinin yakından incelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır (Jensen 2012, 268).

Literatürde istihbarat kurumlarının değişimi ve dönüşümüne bakıldığında Michael Warner tarafından yazılan 'İstihbaratın Yükseliş ve Düşüşü' isimli kitap, istihbarat tarihine kapsamlı bir bakışla kaleme alınmıştır. Eserde istihbarat kurumlarının ve istihbaratın icrasının değişim ve dönüşümüne yol açan gelişmeler, detaylı bir biçimde işlenmiştir. Çar II.Alexander'ın suikaste kurban gitmesiyle Okhrana'nın kuruluşundan, radyonun istihbarat alanında kullanılmasına; Enigma'nın icadından, 1947 Amerikan Ulusal Güvenlik Reformlarına kadar yakın tarihteki

istihbarata dair gelişmeleri incelemiştir. Bunun yanı sıra 1980'lerde ABD'nin bilgisayar sistemlerinde atılım yapması ve teknoloji yarışında açık bir fark atması ile SSCB'nin insan istihbaratına ağırlık vermesine de yer verilmiştir. 2000'lerden sonra yaşanan 11 Eylül terör saldırısı ve ABD istihbaratının 2004'ten sonra yapılanması ile Çin'in son dönemde başlayan endüstriyel casusluk öykülerine dek çeşitli önemli konulara değinilmiştir (Warner, 2014).

Genel ve kapsamlı çalışmalar içerisinde Loch K. Johnson tarafından derlenen 'İstihbarat Çalışmaları Rehberi' adlı kitapta istihbarat çalışmalarının kaynakları ve yöntemleri ile modern istihbaratın evrimini ele almıştır. İstihbarat çarkı, istihbarat toplama araçları, istihbarata karşı koyma ile örtülü operasyonlar gibi istihbarat icrasındaki değişimleri ve günümüzdeki durumunu tahlil eden makaleler yer almaktadır (Johnson, 2010).

İstihbarat tarihi ve istihbaratın kurumsal yapısı ve işleyişini irdeleyen, teorik ve yöntemlere eğilen çalışmalar dışında belli istihbarat örgütlerini derinlemesine analiz eden çalışmalar da literatür içerisinde geniş yer kaplamaktadır. Bunların bazıları akademisyenler tarafından bazıları eski istihbarat görevlileri, bazıları her iki sıfatı taşıyan kişiler tarafından yazılmıştır. Mark M. Lowenthal, bu alanda beş kitap ve istihbarat ile ulusal güvenlik üzerine 90'dan fazla makale yazmış veya çalışma yapmıştır. Aralarında en çok okunanlar, 1994 yılında yazdığı 'ABD İstihbarat Topluluğu' ile 2017 yılında kaleme aldığı 'İstihbaratın Geleceği' adlı eserleridir. İlk kitabında ABD istihbarat topluluğunun kuruluş aşaması, kuruluşu, ardından revize edildiği dönemler ile bahsi geçen dönemlerde topluluğun sahip olduğu olanaklardan söz edilmiştir. Bu olanakların, topluluğun etkinliklerinin sonuçları ile paralellliğini İran-Kontra meselesi ile örneklendirirken topluluğun örtülü operasyonlarından sonra gündeme gelen sorunlar nedeniyle kurulan komite ve komisyonlara yer vermiştir.

Bunların dışında, topluluğun kurumsal yapısı ve işleyişinde değişime yol açan kritik dönemleri ve sonrasında kurumun yeni yapılanmasını, gerekçelerini açıklayarak ortaya koymuştur. Bu dönemler arasında istihbarat topluluğunun kuruluş aşaması olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, iki savaş arası dönemi, İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemi saymıştır. Ardından Soğuk Savaş yapılanması ve SSCB'nin çöküşünden sonra istihbarat topluluğunun yüzleştiği yeni meydan okumaları, bu meydan okumalara karşı yapılanları ve yapılması gerekenleri sıralamıştır.

Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'nın istihbarat alanındaki işbirliklerinden ABD İstihbarat Topluluğu'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşadığı zorluklara değinen Gregory F. Treverton 2003 'Terör Çağında İstihbarat' ile 2006 yılında RAND Corporation'da yer alan 'İstihbaratın Yeniden Şekillenmesinde Gelecek Adımlar' adlı raporu, ABD ve istihbaratın Soğuk Savaş sırasındaki gelişimi hakkındaki eserlerinden birkaçıdır. 'Terör Çağında İstihbarat' adlı kitabında El Kaide'nin saldırılarının sonucu olarak ortaya çıkan ve ABD öncülüğünde başlatılmış olan 'Terörizmle Mücadele' başlığı altındaki uluslararası askeri kampanyaya dikkat çekerek bu süreçte istihbaratın üstüne düşen görevleri ve yapılması gerekenleri sıralamıştır. İstihbarat perspektifinden yapılan değerlendirmelerde, istihbaratın akademik anlamda teorik eksikliği yaşadığına, bunun pratiğe yansıdığına, istihbarat üreticileri ve kullanıcıları arasındaki belirsiz ve kopuk ilişkinin varlığına ve istihbarat topluluğunda istihbarat toplayıcıların baskın rolüne dikkat çekmiştir.

Literatürde ABD'nin istihbarat topluluğu üzerine yazılan makalelerde sıklıkla yer tutan konuların başında kuruluş süreci, Guatemala'da örtülü operasyon, Küba'da Domuzlar Körfezi sorunu ile Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency-CIA) başkanı Allen Dulles'in istifa etmesi olayı oldukça fazla işlenmiştir. Bunların yanı sıra Watergate Skandalı ile İran-Kontra hadiseleride kendilerine

oldukçe geniş yer bulmuşlardır. Ayrıca özeldde CIA ve örtülü operasyonları üzerine yazılmış onlarca makale ve kitap da mevcuttur. CIA'in neden Soğuk Savaş'ın sonunu tahmin edemediği, neden 11 Eylül saldırılarını engelleyemediği, yeni meydan okumalarla nasıl başa çıkacağı ve yeni dünya düzenine nasıl uyum sağlayacağı üzerine yazılan önemli sayıda akademik eser bulunmaktadır.

ABD istihbaratı ile ilgili CIA'nın resmî İnternet sitesi birçok belgeyi kamunun dikkatine sunarken ABD istihbarat topluluğu hakkında yazılmış olan çeşit çeşit kaynağı kronolojik olarak bir araya getirmiş ve ilgililerin yararlanmasını sağlayacak bir platform oluşturmuştur. Bunların içerisinde ilgililere önerilen okuma listesi, CIA Literatürü adlı sayfada yer almaktadır. 2. Dünya Savaşı ve öncesi CIA ve öncüllerinin kuruluşları ve casusluk-karşı casuslukla ilgili okunması gereken temel eserlere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra istihbarat tarihinde kadınların yeri, teknoloji, analiz ve terörizmle mücadele gibi yeni çalışma alanları sayılabilecek diğer konularla ilgili kaynaklar da paylaşılmıştır (www.cia.gov).

Rus istihbaratı ile ilgili daha çok 'Kremlinoloji' olarak geçen hem istihbarat örgütlerinin elde ettiklerinden hem SSCB'den iltica edenlerden hem de SSCB dağıldıktan sonra kısa süreliğine de olsa arşivlerin kamuya açılmasından elde edilen bilgilerle, Sovyet istihbarat örgütleri hakkında literatür oluşmuştur. Akademik dünyanın ve istihbarat üzerine uzmanlaşan kesimin büyük bir çoğunluğu Okhrana'yı, Sovyetler zamanı öncesi mirasına atıf yaparak Çeka'nın kuruluşu öncesi istihbarat altyapısını açıklamada kullansa da kimi yazarlar Opriçnina'nın göz ardı edilmemesi gereken bir Rus güvenlik birimi olarak saymaktadır (Mitrokhin ve Andrew, 1985). Bolşevik Devrimi'nden sonra, Rus istihbaratınının Çeka, OGPU, NKVD, KGB, FSK, FSB olarak bir çok kez değişerek günümüze gelmesi nedeniyle kaynakların ele aldıkları konular da bu minvalde farklılaşmış görünmektedir. Ancak yine de

kabataslak kategorize edilmek istenirse Çeka, KGB ve FSB ile ilgili yazların çoğunlukta olduğu diğerlerinin kısa ömürlü olmaları nedeniyle literatürde daha az yer kapladıkları ya da diğerlerinin kapsamı içerisinde değerlendirilme alındıkları fark edilecektir (Galeotti, 2016).

Rus istihbaratının köklü tarihini ele alan ve en kapsamlı çalışmalar arasında gösterilen başlıca eserler arasında Vasili Mitrokhin ile Christopher Andrew tarafından yazılan ‘Kılıç ve Kalkan: Mitrokhin Arşivi ve KGB’nin Gizli Tarihi’ yer almaktadır. Aynı kişiler ‘Mitrokhin Arşivi: Batı ve Avrupa’da KGB’ isimli kitabı da çıkarmışlardır. Her iki eserde KGB’nin doğuşu öncesi gelişmeler ele alınarak başlanmış, KGB’nin çeşitli operasyonlarına farklı bölümler ayırarak kapsamlı bir çalışma ortaya konulmuştur. Örneğin KGB’nin ABD’de illegal yapılanmaların kurulması ve gelişimi ile İtalya, Fransa, Finlandiya gibi ülkelerde komünist partilerin KGB aracılığıyla yönlendirilmelerinden ve Macaristan ile Çekoslovakya’daki ayaklanmalarda KGB’nin önleyici rolüne kadar ayrıntılı olarak bahsedilmiştir (Mitrokhin ve Andrew 1985).

Rus istihbaratının Çekisist bir gelenek olduğu ve bu geleneği bugüne kadar sürdürdüğü iddiasında bulunan Julia Fedor Lenin’den Putin’e kadar tüm liderleri ve onlara bağlı istihbarat örgütlerini mercek altına almıştır. Fedor’a göre, Rus istihbarat teşkilatı kuruluş aşamasında yönetici elitin bir silahı işlevi görmüş, devleti yöneten bürokratik ağ içerisinde yer almış, Lavrenti Beriya, Yuriy Andropov ve Putin gibi kişilerle zirvelerde bulunmuştur. Rusların Soğuk Savaş sonuna kadar özelde parti sistemini, genelde sosyalist sistemi koruma amacıyla geliştirdikleri baskı aracı olan istihbarat teşkilatlarının zaman içerisindeki değişimini yakından incelenmiştir (Fedor 2011).

Jonathan Haslam tarafından yazılan “Yakın ve Uzak Komşuluk: Sovyet İstihbaratının Yeni Tarihi” isimli çalışmada SSCB’nin 1 ve 2. Dünya Savaşları sırasında ve sonrasında istihbarat örgütünün değişiminin teknoloji ve düşman algısına göre şekillendiği gösterilmek istenmiştir. SSCB’nin temel düşmanının kim olduğu sorusuna karşılık olarak, 1. Dünya Savaşı sonrasında Menşevikler ve Britanya gibi aktörleri gösterirken; iki savaş arası dönemde uluslararası alanda yakınlık gördüğü Nazi Almanya’sının 1939 sonrasında yani 2. Dünya Savaşı sırasındaki düşmanca tutumlarını işaret eder. Savaş sonrası yeni bir savaşın ancak doğrudan karşı karşıya gelmeyen kutupların savaşında, özelde ABD genelde Batı istihbarat öncelikleri arasındaki aktörlerin başında yer almıştır. Tehdidin yanı sıra belli bölümlerin teknolojik gelişmeye ayrıldığı bölümlerde, genel anlamda SSCB’nin teknolojik gelişimi bir rekabet aracı olarak gördüğü ancak buna rağmen teknolojik ilerleme açısından sistemli bir altyapının kurulamadığı dile getirilmektedir. 1. Dünya Savaşı sonrası kriptolojinin seviyesi ile 1980’lerde bilgisayar çağına geçişte SSCB’nin mevcut durumu gözler önüne serilmiştir (Haslam 2015).

Andrei Soldatov ve Irina Borogan tarafından yazılan ‘Yeni Soylular’ isimli eserde, Rusya Federasyonu istihbarat kurumlarının Soğuk Savaş sonrası yaşadıkları değişimi eleştirel bir gözle ele almaktadır. SSCB zamanında istihbarat görevlisi olarak hizmet etmiş kişilerin Soğuk Savaş sonrası Rusya Federasyonu bürokratik yapısı içerisindeki konumlarına odaklanılmıştır. Rusya güvenlik bürokrasisi emeklisi, genellikle sivil ya da askerî istihbaratçı olan kişilerin yönetim kademelerinde hızla yükselmeleri dile getirilmiştir. Vladimir Putin’in iktidarı sonrası yapılan atamalar sonrası ‘Siloviki’ grubunun canlanmış olduğu sonucuna varılmıştır (Soldatov ve Borogan, 2010).

Literatürde Rusların istihbarat kurumları hakkında göze çarpan başlıca konulardan biri, 'KGB'nin devlet içinde devlet' olduğudur. Bu durumun ülkenin dış politikasından ülkede düzenlenen spor karşılaşmalarına kadar günlük hayatın her alanında KGB müdahalesinin görüldüğünden söz edilmektedir. Diğerleri ile kıyaslandığında süresi göz önüne alınarak ve etkinlik gösterdiği dönem gereğince en sık işlenen, KGB ile ilgili konular olmuştur. KGB'nin aktif önlemleri, illegal yapılanmaları kullanmaları, eleman devşirmeleri bunların başlıcalarıdır. Ayrıca literatüre konu olmuş Cambridge Beşlisi ve Manhattan Projesi bilgilerinin ele geçirilerek SSCB'nin nükleer yarışa dâhil olması da sıkça işlenen konular arasındadır.

SSCB ve Rusya Federasyonu istihbarat kurumları ile ilgili önemli bir literatür de Batılı istihbarat örgütleri ve diğer düşünce kuruluşlarının yaptıkları araştırmaların sonunda ortaya çıkmıştır. Örneğin Avrupa Dış İlişkiler Konseyi tarafından hazırlanan ve Mark Galeotti imzasını taşıyan çalışmada, kısa bir istihbarat tarihine değinilirken Soğuk Savaş sonrası Putin ile birlikte yükselişe geçen Rusya'nın istihbarat yapısı incelenmiştir.

Günümüzde istihbarat literatüründe siber güvenlik, yeni nesil savaşlarda istihbaratın rolü, istihbarat teşkilatları ve bağlı buldukları hükümetler arasında hesap verilebilirlik konuları sıklıkla işlenen konular arasında yer almaktadır. Son dönemde karar alıcıların ve teknolojinin gelişiminin istihbarat teşkilatlarının yapılarında ve icraatlarında değişimler yarattığı 2019 yılı istihbarat çalışmalarında da görülmektedir. Bu bağlamda yakın gelecekte istihbarat teşkilatlarının siber güvenlik, siber savaş gibi teknoloji bazlı konulara bağlı olarak değişime uğramasının mümkün olduğu ve literatüründe buna paralel gelişeceği bunun yanında istihbarat

teşkilatlarının daha güçlü ve kapsamlı yetkilerinin nasıl ve ne kadarının denetime tabi olacağı da yine literatürde işlenmesi olası konular arasında değerlendirilmektedir.

BÖLÜM III

ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN KRİTİK DÖNEMEÇLERİ

ABD istihbaratı George Washington döneminden yani Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan beri farklı meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu meydan okumaların ortaya çıkardığı mali, siyasi ve askeri kayıpların büyüklüğüne göre ABD karar alıcıları nezdinde önem verilmesi gereken konular arasında yer almışlardır. İstihbarat teşkilatlarının gelişimi ve ABD kurumsal yapısı içerisinde yer alması da bu meydan okumalar sonrasında gündeme gelmiştir.

ABD'nin ulusal güvenliği açısından ciddi meydan okumaların ardında yatan en önemli nedenlerin başında sürpriz saldırının geldiği ciddi kayıplardan sonra anlaşılmalı ve sürpriz saldırıya karşı kullanılacak en önemli araç olarak merkezi bir istihbarat teşkilatı düşünülmüştür.

Merkezi istihbarat teşkilatının zaman içerisinde güvenlik bürokrasisinde önemli bir yer edinmesi ile ABD'nin güvenlik açısından karşılaştığı kritik dönemeçler arasındaki ilişkinin yakından incelenmesi günümüz istihbarat teşkilatının geçmişi ve bugünü anlamak açısından gereklidir. Bu bakımdan ABD istihbarat topluluğunun kökenlerini, gelişimini ve değişimini anlamak adına kritik dönemeçler analizi teorik çerçeve olarak, süreç takibi metodu vasıtasıyla makale belirli dönemlere ayrılmıştır.

Her bir dönem için değişime neden olan önkoşullar ya da değişim anında meydana gelen gelişmelerden bahsedilmiştir. Gelişmelerin meydana gelmesine yol açan değişkenler olarak teknolojinin gelişimi ve istihbarat alanında kullanımı,

iktidardaki devlet yöneticilerinin istihbarat topluluğuna yaklaşımları, istihbarat topluluğunun karşı karşıya olduğu tehditler ve istihbarat kurumunda değişimin yaşandığı uluslararası konjonktür göz önüne alınmıştır.

Her istihbarat kurumunun kendine özgü bir tarihi ve kuruluşunda rol oynayan değişkenler bulunmaktadır. ABD gibi demokratik bir ülkenin görece geç sahip olduğu istihbarat topluluklarının da kurulumunda rol oynayan başlıca değişkenler bulunmaktadır. Bunlar uluslararası konjonktür ve tehdit algısının değişimi ve güçlenmesidir. SSCB'nin süper güç olarak ortaya çıkması ABD'nin de istihbarat teşkilatlarının kuruluşu ve devamında uğradıkları değişimleri büyük ölçüde etkilemiştir. Doğrudan SSCB tehdidinin yanında bu tehdidi alt etme adına teknolojinin gelişimi bu tehditle baş etmede ABD'li devlet adamlarının benimsedikleri stratejilerde istihbarat teşkilatının yapılanmasında ve icra tarzında değişimler yaratmıştır. Bu bakımdan, her bir değişimin ve gelişimin yaşandığı süreçleri geçmişin izinde takip etmek ve ABD istihbarat kültürünün ortaya çıkmasını ve yerleşmesini ardından kurumsallaşması ile kurumsal yapının dönüşümünü kritik dönemeç analizi çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

3.1. ABD İstihbarat Topluluğunun Kökenleri

19. yüzyılda ABD'nin dış politikasının belirleyici unsuru olan Monroe Doktrini ile izolasyonist politika izleyen ABD Başkanı James Monroe 'nin, 2 Aralık 1823'te kongreye sunduğu doktrinde, ABD ve nüfuz alanı içerisinde değerlendirdiği Latin Amerika coğrafyası üzerinde ABD'nin yaşamsal çıkarları olduğunu ve sadece bu coğrafya üzerindeki çıkarlarını gözeteyeceğini belirtmiştir. Kısacası ABD'nin kendi nüfuz alanı olarak belirlediği coğrafya dışında herhangi bir arayışı olmayacağını buna karşılık dünyanın geri kalanının bu coğrafya üzerinde herhangi bir hak ve

ayrıcalık iddia etmemeleri gerektiği yönünde bir anlayış ortaya koymuştur. ABD, bu doktrinle birlikte yakın coğrafyası ile ilgilenen ve kendini izole eden (Isolationism) bir politika izlemeye başlamıştır. Bu yaklaşım tarihsel bağlamda düşünüldüğünde etki çevresi hariç nüfuz alanını genişletme isteğinin bulunmaması ABD'nin kapsamlı ve donanımlı bir istihbarat teşkilat yapısına ihtiyaç duymamasına yol açmıştır denebilir. Bunun yerine Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-1783) sonrasında Kara ve Deniz Kuvvetlerinde operasyonel ve taktiksel anlamda bir istihbarat yapısının kurulmuş olması ve 20. Yüzyılda hala aynı yapı ile devam edilmesi ABD ulusal güvenliği için yeterli görülmüştür.

ABD' nin istihbarat toplama ve analizini koordine etmekten ve örtülü operasyonları yürütmekten sorumlu çatı bir istihbarat kuruluşu için girişimlerin başlaması hayli uzun bir zaman almıştır. Savaş ve Deniz Kuvvetleri birimleri, 1880'li yıllarda askerî politika planlama ve olası askerî tehditleri öngörmek ve gerekli bilgileri toplamak amacıyla özel istihbarat birimleri kurarken Dışişleri Bakanlığı konsolosluk hizmetleri aracılığıyla ülkenin ticari çıkarları ve diplomasisine ilişkin siyasal ve ekonomik bilgiler toplamaktaydı. Bu bölümlerin kendisine özgü ve dar görüşlü çıkarları bulunduğundan toplanan bilgiler nadiren paylaşılır ve her birinin aradığı bilgiler öncelikle bölümünün uzmanlık sorumluluklarına cevap verecek şekilde derlenirdi. ABD'de bilinen ilk kurumsal yapı 1883 yılında kurulan Deniz İstihbarat Dairesi olmuştur. Bunu takiben savaş biriminin Askeri İstihbarat Bölümü 1885'te hizmet vermeye başlamıştır (Government Information Office Paper).

19. yüzyıl sonlarında tren ve kara yolu ağının Atlantik'ten Pasifik'e kadar uzanan bir coğrafyaya yayılması ile artan iletişim ve ulaşım olanakları eyaletler arasında insan, mal ve sermayenin hızlı hareket etmesini sağlamıştır. Dolayısıyla suçlular ve yabancı ajanlara yeni yollar yeni olanaklar açılmıştı. Suçlular ve yabancı

ajanlar ile mücadelenin ise kurumsal yapı içerisinde üstlenecek bir bürokrasisi yoktu. Tam da bu nedenle Federal Soruşturma Bürosunun öncülü olan Soruşturma Bürosunun kurulduğu görülmektedir (www.fbi.gov).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde tedricen gelişim sürecine giren Amerikan istihbarat kültürünün günümüz ABD İstihbarat Teşkilatı'nın temellerinin atılmasında, savaş öncesi dönemde uluslararası sistemdeki güç dengelerinin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu değişim, Avrupa kıtasında Almanya ve İtalya gibi uluslararası siyasal güç dengelerinin yemilenmesi ile yeni toprak kazanılması yönünde başlayan politika anlayışlarıyla gelişmiştir. Örneğin Alman İmparatorluğu Otto Von Bismarck iktidarı sonrasında II. Wilhelm ile birlikte Weltpolitik (Dünya Politikası) düşüncesiyle Avrupa kıtası dışında da çıkar sahaları sağlamaya girişmiştir. Birleşik Krallık, Fransa ve Rusya İmparatorluğu üçlüsünün Almanya karşısında hizalanması dünya siyasal haritasının yeniden çizileceğinin göstergesi olmuştur. Bu gelişmelere karşın ABD'de meydana gelen değişimin başrolü dönemin başkanı Woodrow Wilson ve onun yakın siyasal çevresi olmuştur. Bugün dahi geçerli olan, uluslararası sularda seyrüsefer hakkının her ülke için serbest olması gibi küresel anlamda kabul gören belli maddeleri bulunan ünlü Wilson İlkeleri ile ABD dünya siyasetinde izolasyonist politikadan uzaklaşmaya başlanmıştır (Sander 2009, 90).

ABD'nin dünyanın geri kalanından kendisini soyutlamaması gerektiği düşüncesi somut bilgilerle destek bulmuştur. Örneğin Almanya'nın, İngiltere tarafından Manş Denizi altından çekilen telgraf hatları aracılığıyla Meksika'ya 1917'de gönderdiği telgrafın İngiliz Askeri İstihbarat Servisine (Military Intelligence 6- MI6) bağlı ünlü kripto birimi 40 Numaralı Oda (40. Room) tarafından çözülmesi ve elde edilen istihbaratın ABD makamlarına bildirilmesi, savaşın seyrini değiştiren bir hamle olmuştur. ABD'nin doğrudan hedef alındığı telgrafta Alman siyasetler,

Meksika'nın ABD.'ye savaş açması durumunda Meksika'nın, ABD sınırındaki Teksas ve New Mexico gibi önemli toprak parçalarını ele geçirmesinde, Meksika'ya maddi ve siyasal destek vereceklerini bildirmişlerdir. ABD'nin 'Zimmerman Telgrafi' ile tehdidin boyutunu kavraması ve savaşa İttifak Devletlerinin yanında katılması, istihbarat alanındaki kapsamlı gereksinimi de ortaya çıkarmıştır. İstihbarat alanındaki sorunun çözüme kavuşturulması gerekliliği nedeniyle birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin 1917 yılında var olan istihbarat analizinin konularının genişletilmesi, sivil kurumların istihbarattaki rolünün artmaya başlaması, başta İngiltere olmak üzere müttefik ülkelerle istihbarat ilişkilerinin canlandırılması ile insan istihbaratının genişletilmesi atılan başlıca adımlar olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin dağılık görünen istihbarat yapısının temel görevi, ordunun çeşitli kademelerinde görev alan komutanların veri ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Örneğin Fransa'daki Amerikan Seferi Kuvvetlerinin 2. Bölüğü savaş sırasında istihbarat üretimi amacıyla veri toplamak için oluşturulmuştur. Bu ekip, çoğu zaman Almanya'ya karşı mücadelede veri sağlama yoluna gitmiştir. Bunun yanı sıra savaş sırasında, Washington'daki Askeri İstihbaratın (Military Intelligence), analitik bileşeni olan MI-2'nin alt bölümleri, ilgilendikleri ülkelerdeki askerî, politik, ekonomik ve "psikolojik" etkenleri incelemeye ve elde ettikleri veriler ile siyasal karar alıcılar ve saha komutanlarına istihbarat analizlerini sunmaya başlamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı, modern anlamda, ABD sivil kurumlarının ilk kez istihbarat alanında etkinlik gösterdikleri ve orduyla iş birliği yaparak günümüze kadar devam ettirdikleri bir istihbarat kültürünün başlangıç noktasını oluşturmuştur. Örneğin I. Dünya Savaşı sırasında istihbarat alanında etkinlik gösteren sivil kurumlardan biri, Dışişleri Bakanlığı'dır. Bakanlık aracılığıyla Birinci Dünya

Savaşında ABD ve yabancı ülkeler arasındaki istihbarat konularında başta İngiltere olmak üzere uluslararası iş birliğinin gelişmeye başladığı görülmektedir. Bu vesileyle İngilizler ve Fransızlar, Amerikalı istihbarat kurumlarına sadece sinyal istihbaratından türetilen verileri paylaşmakla değil yeni Alman şifreleme sistemlerinin nasıl çözüleceğini göstermekle de öncülük etmişlerdir. Radyo dalgalarını yani sinyalleri tespit etmek amacıyla, radyo verilerinin sinyal istihbarat gereçleri ile izlenmesi, düşman unsurlarının karargâhlarının, mevzi konumlarının, olası harekâtlarının tespit edilmesinde oldukça yararlı bir biçimde kullanılmıştır. Sinyal istihbarat uzmanları, düşman çağrı işaretlerini ve hangi radyoların hangi radyo ve zamanla hangi voltaja iletildiğini belirleyerek elde ettikleri bu bilgileri, Alman ve diğer İttifak kuvvetlerinin örgütlenmesinin belirlenmesine yardımcı olmada ve olası saldırıların ipuçlarını belirlemede kullanmışlardır (Warner 2014, 57–58).

ABD açısından sivil ve teknik istihbarat unsurlarının Birinci Dünya Savaşı'nda kullanımı, askerî istihbarat kavramının, yerini daha geniş bir istihbarat anlayışına bırakmasına yol açmıştır. Örneğin araziye genel bir istihbarat elemanının gözüyle taramak zorunda olan askerlerin yanı sıra savaşa sivil unsurları dâhil ederek istihbarat çalışanlarına, yeni gözlerle yani diplomatların, uluslararası alanda ticaret yapan iş adamlarının ya da kaçakçıların gözleriyle savaş sahasına ya da cephe gerisine bakmayı da öğretmiştir (Richelson 1995, 64).

Birinci Dünya Savaşı ve Zimmerman Telgrafı ile ortaya çıktığı yani istihbarat kurumunun inşa edilmesinde ön koşulları oluşturduğu görülmektedir. Bu bakımdan ABD'nin istihbarat yapısı inşa etme girişimleri, öncelikle 'savaş zamanına' yönelik gerçekleşmiştir. Savaş döneminde devreye sokulan yapı ise koordineli olmayan ve farklı kuvvetler altında inşa edilen bir görünüm sergilemektedir. Askerî kuvvetler altında yapılan istihbarat yapısının 'asker işi' olarak görülmesi, sonraki dönemde

önemli itirazlara yol açacaktır. Çünkü başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere sivillerin istihbarat görevlerini gittikçe artan bir biçimde üstlenmeleri, askerî komuta kademesinde rahatsızlık yaratmıştır (Stout 2014,35).

Savaştan sonra, Amerikan istihbarat kuruluşlarının ve operasyonlarının ölçeği hızla düşmüş ancak varlıkları devam etmiştir. ABD'nin savaş sonrası varlıklarını sürdüren istihbarat kurumları en çok Orta ve Doğu Avrupa'daki barışı desteklemek adına, kısa süreli de olsa kurumlar arası arabuluculuk çalışmalarını yürütmüştür. Bu çalışmalarda en çok öne çıkan isimlerden biri ise gelecekteki ABD istihbarat kurumlarının tepe noktasına kadar yükselecek olan Allen Dulles olmuştur. İki savaş arası dönem boyunca ABD istihbarat çabaları, erken dönem minimal düzeyine geri dönmüştür. Dışişleri Bakanı Henry Stimson, Bakanlığının kod çözücü birimini kapatmış, gerekçe olarak 'Centilmenler birbirlerinin mektuplarını okumazlar.' diyerek o dönemki yaklaşımı ortaya koymuştur. Ancak askerî kriptoloji grubu 1932'de yeniden aktif duruma getirilmiş ve askerî istihbaratın temel hedefinde Japonya'nın diplomatik kodları yer almıştır. Şifre çözücüler ilk kez Kasım 1940'da önemli bilgiler elde etmiş ve daha sonra PURPLE olarak adlandırılacak şifre çözücü ile önemli verilere ulaşmışlardır. Bu önemli başlangıcın yanı sıra aynı dönem boyunca istihbarat adına veri toplama, yurt dışı misyonlarından gelen siyasî raporlar ile askerî ataşelerin çalışmalarından karşılanmıştır. Kısacası İkinci Dünya Savaşı öncesi dış istihbarat, General George C. Marshall'ın da belirttiği gibi, askerî ataşelerin ve diplomatların öğrenebileceklerinden çok daha fazlası değildi. Dönemin ABD Başkanı Roosevelt ise istihbarat açısından, Britanya gibi ya deniz aşırı bağlantılarına ya da özel kanalları ile temasları sonrası geri dönen elçilerine güvenmekteydi (Lowenthal 1984, 46).

Savaş sırasında sinyal istihbaratının önemi ve değerinin artması, savaş sonrasında ABD donanmasının, 1924'te Deniz Haberleşme Direktörü altında kendi kod ve şifreleme örgütü olan ünlü OP-20-G'yi kurmasına ortam hazırlamıştır. Buna ek olarak Amerikan Siyah Odası'nın kapanmasından sadece bir ay sonra, Savaş Departmanı Baş Sinyal Yetkilisi Ofisi'nde Sinyaller İstihbarat Servisi'ni (SIS) kurmuştur. Savaş sonrasında istihbarat personeline yönelik de yeni bir yaklaşım meydana gelmiştir. İlk kez Birinci Dünya Savaşı sırasında kendilerini askerler, diplomatlar ve devlet memurlarından farklı olarak gören, kendilerini istihbarat görevlisi olarak tanımlayan bir kitle oluşmuştur. Bu durum, ABD istihbarat kültürü ve kurumsallaşması açısından gelecek açısından önemli bir zemin oluşturmuştur (Lowenthal 1992, 49).

Teknolojinin ilerlemesi, Birinci Dünya Savaşı'nda üçüncü bir boyut olarak hava unsurlarının da kullanılmaya başlanması, istihbarat personelinin ve istihbaratın kurumsallaşmasının sürecini hızlandıran nedenler arasında görülmektedir. Hava unsurlarının sağlamış oldukları fotoğrafları analiz etmek için sahip olunması gereken teknik bilgiler, yorumlamada ihtiyaç duyulan özel analiz becerileri ya da deneyimlere duyulan ihtiyaç, tam zamanlı istihbarat elemanları yetiştirilmesi ya da istihdam edilmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle savaş sonrasında ABD İstihbarat Okulu ve Fotoğraf Bölümü kurulmuş, ışık ve gölge etkisini çözebilen bilgi ve analiz yeteneği olan elemanlar yetiştirilmeye başlanmıştır (İmmerman et al. 2005, 4).

Savaş arası dönemde ABD'nin Japonya'nın yayılmacı politikalarına karşı önlemlerinin arasında Japonya'nın her türlü sinyal takibi ve iletişim araçları üzerinden izlenmesi yer almıştır. 1922'de Washington Deniz Sözleşmesi'nin imzalanması sürecinde ABD'nin Kara Odası tarafından Japonya'nın iletişiminin izlendiğinin kamuoyunda duyulmasının ardından Japonya önce 'Ren', ardından ise

'Purple' adlı iletişim mesajlarını kriptolayıcı cihazlar üretmiştir. Ancak teknik anlamda ABD istihbarat kriptanalizcileri her iki makinenin de zayıf noktalarını saptamışlar ve her on günde bir kod değiştirilmesine rağmen şifreli mesajları çözebilmişlerdir. Ancak tüm bu başarılarla rağmen, Pearl Harbor'a saldırı yapılabilmektedir. Bunun temel nedeninin, sadece teknolojik ya da analitik yetersizliğin değil ilgili birimler arasındaki koordinasyon ve bilgi paylaşım eksikliğinin olduğu sonradan fark edilmiştir. Savaş, Donanma ve Dışişleri Bakanlığı analistleri ve kurumsal bakış açıları, aradaki koordinasyon eksikliğini neden olan temel etkenler arasındadır. Ayrıca ABD analistlerinin, istihbarat literatüründe sıkça kullanılan tabirle, gürültüden doğru sinyalleri çıkaramaması yani Japonya'nın saldırı ihtimalini yer, zaman ve tarz bakımından yanlış ya da eksik değerlendirmesine yol açmıştır. Bu ABD ulusu liderleri için tekrar edilmesi mümkün olmayan bir hata ve sürdürülemez bir zayıflık olarak görülmüştür (Kahn 1991, 144).

ABD tarihindeki en büyük istihbarat başarısızlıklarından biri olarak sayılan Pearl Harbor saldırısı ile 2. Dünya Savaşı'na girmesi, hem savunma hem de saldırı pozisyonunda istihbaratın ne kadar önemli olduğunu Zimmerman Telgrafı'ndan sonra bir kez daha ABD'ye göstermiş ve güvenlik açığını ortaya koymuştur.

Yetkililerin Pearl Harbor sonrası yaptığı soruşturma bu başarısızlığın temel nedeninin Savaş, Donanma ve Dışişleri Bakanlığı analistleri ile bu analistlerin dar bürokratik bakış açıları arasındaki koordinasyon eksikliği olarak saptamıştır. Bu nedenle Pearl Harbor saldırısı, üst düzey askerî ve politik yetkililere, gelecekteki dış tehditleri tahmin etmek ve daha sonra uygun bir tepki formüle etmek için, geniş yetkileri olan merkezî bir istihbarat örgütünün zorunlu olacağını göstermiştir. (www.cia.gov, The Impact of Pearl Harbor)

ABD güvenliği açısından kapanması gereken yaşamsal bir açık olduğunun farkına varan Franklin D. Roosevelt, Office of the Coordinator of Information (OCI)'yi kurmuştur. ABD'nin o dönemki hükümetinin istihbarat ve propaganda aracı olan kurum, Roosevelt'in yakın mesai arkadaşı, aynı zamanda bir asker, avukat, istihbarat subayı ve diplomat olan William J. Donovan tarafından kurulmuştur. Bilgi Koordinatörü Ofisi (OCI), resmî olarak 11 Temmuz 1941 tarihinde kurulmuştur. Amaçları arasında kurumlar arası eşgüdümün sağlanmasının yanı sıra, ilgili bilgi ve verileri toplayacak ve analiz yapacak bir kurum olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Ancak OCI'nın kurulması, Kara ve Deniz Kuvvetlerinin görev alanına giren bazı sorumlulukları stleneceğinden ABD ordu üst kademesinden de sert bir muhalefetle karşılaşmıştır. Bu nedenle OCI'nın doğrudan Başkan'ın İcra Dairesi'nin bir parçası olarak kurulması kararlaştırılmıştır. Bu durumda, OCI ve onun halefi, Stratejik Hizmetler Ofisi (OSS) aracılığıyla, Amerika Birleşik Devletleri, ilk organize girişimini yani merkezî bir istihbarat rgt koruması altındaki casusluk, propaganda, sabotaj ve ilgili etkinliklerini başlatmış bulunuyordu (Lowenthal 1994, 67).

Donovan iki önemli girişimle kurumun inşasına başlamıştır. İlk olarak akademi ile istihbarat kuruluşu arasında bir bağ kurmak istemiştir. İkincisi ise yedi kişilik bir analist grubunun oluşturulmasıydı ki bu grup sonrasında Ulusal İstihbarat Tahminleri'nin (National Intelligence Estimates NIE) temelini atacaktır. OCI, başarılı işleyişinden çok kurumsal olarak ABD devlet aygıtı içerisinde yekpare bir istihbarat kuruluşunun temelini atması ve bu yapının süreklilik kazanmasını sağlaması açısından önem arz etmektedir. Savaş için acil bir istihbarat yapılanmasına ihtiyaç bulunmaktaydı ancak istihbarat kuruluşlarının organize edileceği en iyi zaman savaş süreci değildi. OCI'nın etkinliğinin arttırılması ve daha verimli çalışan

bir yapının inşa edilmesi için OSS, Temmuz 1942’de Office of Strategic Services (OSS) ABD Genelkurmayı’na stratejik istihbarat toplama ve analizinde yardımcı olması amacıyla CIO yerine kurulmuştur. OSS, sekiz alt daireye ayrılan bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Araştırma ve tahmin bürosu, eğitim ve atamalar bürosu ile örtülü operasyonlar, propaganda, tahrip, sabotaj ve paramiliter operasyonlar ayrı büro ve etkinlik alanlarını oluşturmuştur. OSS’nin bugünkü yapının gelişimindeki mirası, bu bürolar sayesinde gerçekleşmiştir. İlk olarak istihbarat personeline özgü eğitimin bir personel jenerasyonuna sağlanması ve ardıllarına iletilmesi, ikincisi istihbaratın kendisine özgü bir alan olarak kabul görmesi ve genişlemesine olanak sağlaması, üçüncüsü savaş zamanında cephe kadar gerisinde örgütlenmenin ve bu örgütlenmede istihbarat kuruluşlarının öneminin ABD sivil ve asker kesimleri tarafından anlaşılması olmuştur. Ancak aşılması gereken zorluk olarak görülen düzenli bilgi toplama, raporlama ve dağıtım eksikliği nedeniyle istenen başarı sağlanamamıştır. Bu nedenle savaş sonrası yapılan kurumsal düzenlemeler arasında OSS de yer almıştır (www.cia.gov, Functions of The Strategic Services).

OSS’nin selefi ICO döneminden kalma, özellikle askerî kanattan gelen tepkiler OSS’nin bağımsız sivil bir kurum olarak kalmasının gerekli olmadığı yönünde olmuştur. Bunun yanı sıra önemli bir başka konu ise dönemin bütçe bürosu tarafından yapılan öneri üzerine OSS’nin merkezî bir istihbarat örgütü yerine bakanlıklar bünyesinde örgütlenmesinin uygun görülmesidir. Daha sonra Başkan Harry S. Truman döneminde yayımlanan bir yasayla OSS’nin belli bileşenleri başka kurumlara devredilerek örneğin Örtülü Operasyonlar Birimi Savaş Bakanlığı bünyesine ve Araştırma ve Tahmin Bölümü ise Dış İşleri Bakanlığı yapısına alınmış ve çalışmalarına son verilmiştir.

ABD istihbarat yapısının tarihi köklerinin Washington Dönemine dayandırılmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte temellerinin atıldığı görülmektedir. Zimmerman Telgrafı ve özellikle Pearl Harbor Baskını, var olan istihbarat yapısının gözden geçirilmesinin, gerekli düzenlemelerin yapılmasının ve yerine yeni bir istihbarat örgütünün kurulmasının gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda ABD'nin istihbarat örgütü açısından ilk kritik döneminin Pearl Harbor Baskını ve sonrasında meydana gelecek gelişmeler olduğunu söylememiz mümkündür.

3.2. Ulusal Güvenlik Yasası

Merkezî bir istihbarat örgütü sorununu gidermek adına, Şubat 1947'de Truman yönetimi 26 Temmuz 1947 tarihinde kabul edilecek Ulusal Güvenlik Yasası'nı Kongreye sunmuştur. Bu yeni kuruma, çeşitli devlet daireleri ve kurumlarının [Savunma, Eyalet, Adalet] istihbarat etkinliklerini ulusal güvenlik çıkarları konusunda eş güdüleme, başkan ve üst yönetimi için rafine edilmiş ve bağlamsallaştırılmış bir istihbarat ürününe sahip olmasını sağlama ve bu tür istihbaratları ilişkilendirme ve değerlendirme görevi verilmesi öngörülmüştür. Aynı dönemde kabul edilen bir yasa ile Ulusal İstihbarat Yetkisi altında Merkezî İstihbarat Grubu (Central Intelligence Group) oluşturulmuştur. CIG, yasaya göre, istihbarat etkinliklerinin eş güdümlenmesi , planlanması, istihbaratın kıymetlendirilmesi ve değerlendirilmesi ile dağıtılmasında görevlendirilmiştir. Ancak CIG yeterli miktar ve sayıda kendi istihbarat kaynaklarına ve personeline sahip olamayacaktır. Ayrıca CIG'a Merkezî İstihbarat Direktörü (Director of Central Intelligence) başkanlık edecektir. CIG, kendi personel ve bütçe yetkisinden yoksun olması nedeniyle kısa vadeli analizler yapmanın ötesine geçememiştir. Bu nedenle 1947 yılında çıkarılan ve ABD istihbaratının günümüzdeki temeli sayılan 'National Security Act of 1947'

kabul edilmiştir. Torba yasaya göre, Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council), ulusal güvenlik stratejilerini eş güdümlenecek, Milli Savunma Bakanlığı (National Military Establishment), hava, kara ve deniz komutanlıklarını barındıracak üst bir yapı olan Genelkurmay Başkanlığı (Joint Chiefs of Staff) üstünde konumlanacak ve Merkezî İstihbarat Örgütü (Central Intelligence Agency-CIA) kurulacaktır (İmmerman 2014, 20–25).

CIA'nın kurulmasının ardından birtakım sorular gündemi meşgul etmiştir. Birincisi, yeni kurumun yerel siyasal etkinlikleri izleyecek bir “Gestapo” olabileceği ve dahası Federal Soruşturma Bürosunun iç güvenlik sorumluluklarına müdahale edebileceği korkusu doğmuştur. Bu endişeyi gidermek için önerilen tasarının, CIA'yi herhangi bir "polis, mahkeme celbi, kolluk kuvveti veya iç güvenlik" işlevlerini açıkça yasaklamak üzere değiştirilmesi istenmiştir.

İkinci endişe ise, bu yeni kurumun, toplanan bilgileri analiz ederek istihbarat üretmesinin yanı sıra kurumun istihbarat toplaması sürecinde de yer almasının gerekip gerekmediği konusudur. Bu durumda tasarı, kurumu herhangi bir rolünden alıkoyacak şekilde değiştirilmemiştir.

Askeri ve sivil istihbarat kuruluşları arasındaki koordinasyonun nasıl sağlanacağı, CIA'in bir Gestapo yapılanması gibi ülke içi politikalara dâhil olup olmayacağı ve CIA'nin, görevleri hakkındaki kanunda bulunan belirsizlikler nedeniyle yalnızca toplama veya değerlendirme mi yoksa her ikisini birden mi yapacağı konusu ilk dönemde belirsiz görünmüştür. Sonraki dönemde CIA veri toplama, analiz etme, kıymetlendirme hatta örtülü operasyon düzenleme gibi çeşitli etkinlikler yürütmüştür. Ancak görev ve yetkilerin belirsizliğini sınırlandırmak adına iç güvenlikten sorumlu polis ya da yasa koruyucu görevlerini üstlenmeyecektir.

Diğer bir deyişle yasa, CIA'in görev alanının yurt dışı olacağını yurtiçinde herhangi bir görev üstlenmeyeceğini belirtmiştir. Bu alan daha çok FBI'nın sorumluluğuna bırakılmıştır. Ancak belli durumlarda her iki kurumun eş güdümlü hareket ederek yurtiçi ve yurtdışında etkinlik göstermeleri gerekliliği göz önünde tutulmuştur (Wallace 2011, 5).

Başkan Truman tarafından kurulması planlanan bu girişimin temel nedeni, o güne kadar farklı ad ve işlevleri olan istihbarat kurumlarını artık tek bir çatı altında toplamak, eş güdümlenmek ve kalıcı duruma getirmektir. Bunun yanı sıra Truman, selefi Roosevelt gibi J. Edgar Hoover ve Donovan'ı kendisine yakın duran isimler olarak da görmemiştir. Ulusal güvenlikle ilgili düşüncelerinin çatıştığı bu kişilerin içinde olmadığı bir yapı kurması mümkün olmamıştır. Çünkü FBI Başkanı Hoover uzun süredir kurumun başında bulunması ve önemli başarılarla imza atması nedeniyle mevkisinden uzaklaştırılmamıştır. Burada aktörlerin ve çıkarların bir kurumda farklı diğer kurumda farklı sonuçlara yol açtığı hatta önemli kırılmalar yarattığı söylenebilir (Jeffrey-Jones 1997, 31).

ABD siyasal karar alıcılarının, istihbarat örgütü açısından kritik dönemeç sayılacak bir dönemde 'yerleşik zamanlar boyunca' alamayacakları türden kararlar almaları mümkün olmuştur. Siyasal aktörlerden Truman'ın tercihi ve iktidardaki gücü, kurulan istihbarat yapısının hukuksal ve stratejik temellerinin belirlenmesinde etkili olmuştur.

3.3. Soğuk Savaş Dönemi

CIA, kuruluş aşamasında dönemin siyasal konjonktüründen amacı bakımından oldukça etkilenmiştir. Öyle ki SSCB, savaş sonrasında Berlin Duvarı'nı inşa etmezden önce, Batı Bloku ile farklı ideolojileri paylaştığını ortaya koymuş ve

bunu ortak düşmanın yokluğunda daha görünür kılmaya başlamıştır. Örneğin Doğu Avrupa ve Balkanlarda savaş sonrasında, 1945 yılında Yalta Konferansı'nda yapılan anlaşmayla hemen yapılması gerektiği kararına varılan seçimlerin, SSCB'nin bilinen müdahalelerinin sonucu olarak ertelenmesi ve SSCB'nin işgal ettiği ülkelerde sosyalist ve komünist kanadı desteklemesi ya da canlandırması, henüz oluşan Batı dünyası için endişelere yol açmıştır. Bu nedendir ki askerî mücadelenin sonrasında Winston Churchill tarafından 5 Mart 1946 yılında yapılan ve literatüre 'Fulton Konuşması' olarak geçen konuşmada, Sovyet Rusya ve diğer Doğu Avrupa Sovyet ülkelerinin, diplomatik ve ticari açıdan kapalılık ve gizlilik üstüne kurduğu sistem içerisinde ve bu sistem unsurlarıyla tarafsız bölgelerde doğası gereği 'gizli' bir mücadeleye girişeceğini bildirmiştir. Bu konuşma, sonraki dönemde Batı'nın 2.Dünya Savaşı sonrası bakış açısını ortaya koyan bildiri niteliği taşımaya başlamıştır (Kissenger 2000, 469).

ABD'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca başta askerî olmak üzere siyasal ve ekonomik açıdan rakipleri arasında SSCB'yi birinci sıraya yerleştirmiştir. SSCB'nin ardından federasyon bünyesindeki uyduların etkinlikleri de ABD için daima ilgi çekici olmuştur. ABD'nin diğer devletlere olan ilgisinin boyutu, onlarla olan ilişkilerinin durumunu ve onlara yönelik etkinliklerinin içeriğini bu boyut gereğince değiştirmiştir ve bu değişimde zaman içerisinde CIA'in üstleneceği rolü belirlemiştir. Politika yapıcıların ve istihbarat görevlilerinin, ilgilendikleri ülkeleri ve o ülke ile ilgili uygulanacak politikaları ilgilendiren etkinlikleri saptamaları ve daha sonra bu saptamalara göre istihbarat önceliklerini belirlemeleri, diğer devletlerle olan ilişkilerinin durumuna bağlı olmuştur. Bu nedenle SSCB, Sovyet uyduları ve gelişmekte olan 3. Dünya müttefikleri ile bazı Batı ülkelerindeki komünist partiler de dâhil olmak üzere bir dizi unsur, Soğuk Savaş süresince ABD ulusal güvenlik ve dış

politikasında belirleyici faktörler olmuştur. Bu süreçte meydana gelen diğer ‘sorunlar’ zaman zaman Sovyet sorununu geçici olarak geri plana itse dahi SSCB, politika yapıcılarının ve istihbarat topluluğunun ilgi alanlarının en üst kademesinde yerini uzun vadede korumuştur (Fernandes 2012, 2).

ABD istihbarat örgütünün gündemini uzun süre meşgul eden SSCB’nin, CIA’in yapısının sonraki yıllarda şekillenmesini de doğrudan etkileyen etmen olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu nedenle özelde CIA, genelde ABD istihbaratının yapılanmasında başlıca değişken SSCB olmaktadır. Bu konu resmi açıdan ilk kez sistematik biçimde ABD’li diplomat George Kennan tarafından tartışılmıştır. SSCB ile ilgili güvenlik ve dış politika konusunu 1946 Şubat’ında Moskova’dan yolladığı meşhur “uzun telgraf” ında ve ardından “Bay X” imzasıyla Foreign Affairs’da yayımladığı makalesinde tartışmıştır (Kennan 1947). Kennan’ın temel argümanları, SSCB’nin doğası gereği yayılmacı bir devlet olduğu temeli üzerine inşa edilmişti. Kennan’a göre, Sovyetler Birliği kendi coğrafi sınırları içinde kalamazdı, aksi halde sonunda komünist sistemin tutarsızlıkları ve eksiklikleri ile uğraşmak zorunda kalacak ya rejim değişikliğine gidecek ya da çökecekti. Bu nedenle SSCB’nin olası ideoloji ve rejim ihracına karşı dikkatli olunmalıydı. Çünkü ABD, SSCB’nin nüfuz alanını yayması açısından önemli bir potansiyel barındırmaktaydı. ABD SSCB’nin ideolojik yayılmasını önlemek adına hareket etmeliydi. İşte bu noktada CIA’e de önemli görevler düşecekti. Bu görevler ve inceleme alanları arasında, Sovyet uyduları ve muhtemel genişleme alanları, uyduların SSCB sistemi ile yakınlığı ve uluslararası sistem içerisindeki güçleri, genel olarak SSCB’ nin askerî, ekonomik ve sosyal gücü, uyduları hariç SSCB müttefikleri ve onların uluslararası sistemdeki güçleri, ABD müttefiklerinin veya vekillerinin gücü ve SSCB’nin göreceli gücünün

ya da zayıflığının belirtileri, temel sorunlar ve inceleme alanları olarak belirlenmişti (Kennan 1946, 2).

Truman yönetimi, korkulan Sovyet genişlemesini durdurmak için 1947'deki Truman Doktrini ve 1947-1948'deki Marshall Planı ile dış politika yaklaşımını Kennan'ın Çevreleme Politikası'nda daha görünür hâle getirmiştir. Yunanistan, Türkiye, Fransa, İngiltere ve İtalya hükümetlerine ekonomik ve teknik yardımlar yoluyla, olası bir komünist liderliğindeki isyancı harekete halkın desteğini kesmek, Batı Avrupa'nın savaş sonrası harap olmuş ekonomilerinin yeniden kurulumuna destek vermek Kennan tarafından önerilen Çevreleme Politikası uygulamasının çabalarının başında gelmiştir.

Kennan'ın SSCB değerlendirmesi ışığında öne sürdüğü Çevreleme Politikası uzun süre ABD dış ve güvenlik politikasının temel sütunlarından biri olmuştur. İstihbarat operasyonları açısından, çevreleme politikasının gereklilikleri olarak;

- analistlerin kendi gereksinimlerini yerine getirebilmeleri için SSCB hedeflerine yönelik istihbarat toplama yeteneğinin kurulması ve geliştirilmesi,
- SSCB genişlemesini durdurma ve geriletmeye yardımcı olmak için operasyonel yeteneğin kazanılması,
- SSCB ve müttefiklerinin ve vekillerinin zayıflatılması amacıyla propaganda, sabotaj ve benzer araçların kullanılması,
- SSCB casusluğu ve olası yıkımla başa çıkabilmek için bir karşı istihbarat yeteneğinin yani istihbarata karşı koyma biriminin kurulması ve güçlendirilmesi,

- ABD savunulmasını desteklemek ve savaş durumunda SSCB askerî güç ve tesislerinin hedeflerinin önceden bilinmesi için, SSCB askerî yetenekleri hakkında kapsamlı bilginin elde edilmesi belirlenmiştir (Kennan 1947, 5–12).

CIA'in kuruluşunun ilk on yıllık döneminde odaklandığı temel sorunlarda göz önünde tutulması gereken birtakım güçlükler de bulunmaktaydı. Birincisi, SSCB iki kıta üzerinde yayılan geniş bir coğrafyada bulunuyordu ki bu da SSCB liderlerine askerî kapasitelerini kolaylıkla gizleme fırsatı sağlıyordu. İkincisi, SSCB kapalı bir toplumdur. Üstelik ülke içerisinde istihbarata karşı koyma, halkın da katıldığı bir polis devlet modeline dönüşmüştü. Bu, SSCB'nin gelişmiş bölgelerinde dahi yabancılara hatta SSCB'ye yasal olarak gönderilen diplomatlara bile güçlüklerle erişilmesi anlamına geliyordu. Bu bağlamda *Maskirovka* olarak da bilinen Rus askerî aldatmasını da kapsayan yirminci yüzyılın başından itibaren geliştirilmeye başlanmış bu kapalılık, ABD için daha büyük bir erişim problemi yaratmıştır. Doktrin, kamuflajdan inkâr ve aldatmaya kadar askerî dezenformasyon amaçlı gerçekleştirilen etkinlikleri kapsamaktadır. Bu doktrinin uygulanması ise ABD istihbaratı açısından ayrı bir dezavantaj oluşturmaktaydı. ABD bürokrasisi ve istihbarat kuruluşları içerisinde SSCB'nin kapasite, niyet ve donanımı hakkında önemli soru işaretleri bulunmaktaydı. Bu nedenle Ulusal İstihbarat Tahminleri birimi analistleri ve akademisyenler tarafından oluşturulan iki farklı takım, SSCB'nin mevcut ve gelecekteki durumuna yönelik eldeki verilere ve tahminlere dayalı analizler ortaya koymuştur. Genellikle 'Kremlinoloji' olarak da anılan bu analiz şeklinin ve bu işle uğraşan kişilerin Moskova'lı gibi olma yaklaşımı temel analiz yöntemini oluşturmuştur. Diğer taraftan bu kişilerin istihbarat topluluğundan ayrı yaptıkları analizlerinin temel amacı, CIA içerisinde yapılan analizlerin belirli kurumsal hataları içerip içermediği ile ilgiliydi. Örneğin ABD istihbarat topluluğunun,

- SSCB'nin sahip olduğu İCBM kapasitesinin CIA analistleri tarafından yapılan tahminlere kıyasla daha fazla olacağı,
- CIA'in tahmin ettiğinden daha donanımlı denizaltı kapasitesine sahip olabileceği,
- CIA'in dűşündüğünden fazla ve gelişmiş hava unsurlarına sahip olmalarının mümkün olduğu, istihbarat kuruluğu dışından çalışmalara katılan analistler tarafından varılan sonuçlar arasındadır. Bu sonuçlar, genelde istihbarat kuruluşlarının, özelde CIA'in SSCB hakkında yaptığı tüm analizlerin abartılı bulunması karşısında ortaya konulabilecek önemli bir kanıt oluşturmaktadır.

SSCB'nin yanı sıra, ABD'nin istihbarat etkinliklerinin odağında olan diğer bir aktör, Çin olmuştur. ABD istihbarat kuruluşları, Çin hakkında 1948–1976 yılları arasında ancak 240 analiz yapabilmişlerdir. Çin üzerine yapılan analizlerin temel konularını,

- SSCB ve Çin arasındaki ilişkilerin boyutu ve sınırları,
- Moskova'nın Pekin üzerindeki siyasal ve ekonomik etkisi,
- bu iki ülkenin üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkileri
- Batı dünyasındaki komünist partilerle ilişkilerinin durumu ve geleceği,
- iki ülke arasındaki ittifakın sürdürülebilirliği ile birlikte;
- Pekin'in Tayvan'a karşı niyetlerinin ne olduğu sorusu altında yer alan
- Quemay ve Matsu adaları ile

- Tayvan'a karşı bir istila girişiminin olup olmayacağı temel araştırma ve analiz sorunları oluşturmuştur.

Her ne kadar Çin'e karşı detaylı bilgi ihtiyacı hissedilmiş olsa da Çin hakkında ve içerisinde bilgi toplamanın zorlukları ile karşılaşmıştır. Öncelikle 1970'lere kadar Çin ile resmî diplomatik ilişki kurmayan ABD, bu yaklaşımı nedeniyle Çin Hükümeti ve toplumunda karşılık bulamamıştır. Buna ek olarak Çin'in de Mao Zedong döneminde kapalı bir toplum sergilemesi, ABD'nin insan istihbaratı olarak Çin'de yer almasını ya da Çin'den eleman devşirmesini zorlaştıran nedenler arasındadır. Diğer bir zorluk ise Batı Bloğu içerisinde yer alan İngiltere'nin tarihsel bağları nedeniyle Hong Kong üzerindeki siyasal ve ekonomik ağırlığıdır. Bu sayede ve bu nedenle İngiltere, ABD'nin Hong Kong içerisinde hareket etmesini sağlayarak ve Hong Kong dışındaki etkinliklerini dolaylı yoldan da olsa engelleyerek hem Çin hem de Tayvan ile stratejik ilişkilerini sürdürmeyi başarmıştır fakat bu, ABD istihbaratı için sınırlandırıcı bir unsur olmuştur. ABD, Tayvan üzerindeki nüfuzu ve ABD Tayvan vatandaşlarının Çin'deki aile bağları sayesinde eleman devşirmeyi başarmış ve bu insan istihbaratı sayesinde Çin içerisinden birtakım stratejik bilgilere ulaşabilmiştir (www.cia.gov , China: Managing The Soviet Threat, 9).

3.4. İstihbarat Araçları

İngiltere'nin her iki dünya savaşında da önemli kayıplar vermesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında artık egemen ve destekleyici bir güç olamayacağını göstermekteydi. Bu nedenle kimi yazarlar tarafından Soğuk Savaş'ın başlangıcı kabul edilen hamleler, ABD'den gelmiştir. Temel düşünce, SSCB etkisinin Avrupa ve yakın SSCB coğrafyasında yayılmasını önlemektir. Bu nedenle CIA'in daha esnek çalışma koşullarına sahip olabilmesi adına ve yaptığı işin doğası gereği, kuruluş aşamasında kongre bütçesinden mali açıdan kaynak sağlamakla birlikte hesap

verilebilirlik açısından muaf tutulmuştur. Böylece kurumsal açıdan yetkililerinin özel fonlara bağımlı olma ihtiyacını azaltmış bu durum aslında politik olarak riskli işlemlerin kongre denetimine tabi tutulmadan gerçekleştirilebilmesini sağlamıştır. Böylece 1949–1952 yılları arasında (uzun süre istatistiğin mevcut olduğu aralık) CIA personeli, 302'den 2.812'ye (Kuruma ek olarak 3.142 yurtdışı sözleşmeli personeli göreve almıştı) dokuz kat artmış ve bütçesi yirmi kat artarak 4,7 milyon dolardan 82 milyon dolara yükselmiştir (Weiner 2007, 33).

İlk kez 1947'de kurulduğunda CIA gizli operasyonları nispeten dar bir çerçevede yürütülmüştür. Bu operasyonlar, Orta ve Doğu Avrupa'da radyo yayınları ve sabotaj içeren psikolojik savaş operasyonlarıyla sınırlı kalmıştır. Ancak 1948'den başlayarak bu tür operasyonların sayısı ve kapsamı genişlemiştir. Örneğin Almanya'nın Münih kentinde daimi istasyonların kurulması -1950'de Radio Free Europe ve 1951'de Radio Liberty- ile yine Almanya'da bir propaganda matbaası tesisi kurmak yer almıştır. Ayrıca Doğu Avrupa'daki propaganda malzemelerini dağıtmak için risk taşımayan zeplinler de kullanılmıştır. Diğer taraftan örtülü maddi yardım sağlanması da bütçedeki artışı açıklar niteliktedir. Örneğin 1948 İtalyan parlamento seçimlerinde Hıristiyan Demokrat Partisi'ne fon sağlamak (olası bir Komünist Partinin seçim zaferini engellemek için) ve komünist eğilimi bulunmayan muhafazakâr kanattan Fransız sendikaya fon sağlamak (komünist kontrolündeki Confederation Generale du Travail'e karşı koymak) da bunlar arasındadır (Aldrich 1997, 26).

Sovyetler Birliği'nin büyüklüğü ve tüm coğrafyasına erişilmezliği nedeniyle, ABD istihbarat topluluğu, gerekli istihbaratın uzaktan toplanması için teknik araçlar geliştirmiştir. ABD, SSCB'de ve dünya çapında yayılan Sovyet diplomatlarına karşı insan istihbaratı operasyonlarını sürdürmeye de devam etmiştir ancak teknik araçlarla

veri toplama konusunda da uzmanlaşmıştır. Askerî manevralar, balistik füzeler gibi yeteneklerin tatbikatları ve testleri, SIGINT aracılığıyla veri toplanması için özellikle öncelikli hedeflerdi. Yeni ve çok sayıda askerî yetenekte yatırımların önünü açan süper güçler arasındaki güvenlik ikilemine paralel olarak SIGINT yatırım istikrarlı bir şekilde artmıştır. Etkinlikler, mümkün olan her bölgede radyo ve telsiz dinlemekten, gerekirse muhasım hatlarından kablo çekmeye uzanan bir aralıkta yürütülmüştür. Örneğin 1955 yılında Berlin'de bir tünel kazılıp Sovyet kançılıryası iletişim hatlarına kablo çekilmesi girişimi, en bilindik denemeler arasındadır. ABD ve SSCB, fırlattıkları uydular ile uzayı rekabetin bir boyutuna dönüştürürler iken SIGINT yetenekleri de aynı ölçüde gelişmiştir. Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) 1952' de kriptoloji üzerine uzman bir kuruluş olarak istihbarat sistemine dâhil edilmiştir. ABD, bunun yanı sıra öncesinde İngiltere ile imzaladığı sinyal ve diğer teknik istihbarat paylaşımı olan BRUSA'ya, daha sonra Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda'nın da dâhil olması ile UKUSA antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma sonrasında 'Beş Göz' olarak tanımlanacak olan ve 'iletişimin Leviathan'ı sayılan istihbarat iş birliği ağını kuracaktır (Hillebrand 2015, 91).

Aynı dönemde karşılıklı kamplarda yer alan taraflar, casusluk ve karşı casusluk etkinliklerini çeşitli amaçlarla yürütmüşlerdir. İnsan istihbaratı aracılığıyla diğer veri toplama araçları ile elde edilen bilgilerin ne amaçla, ne zaman, niçin kullanılacağı saptanmaya çalışılmıştır. İnsan istihbaratı, karşı kampın niyetlerini anlamaya ve aktarmaya çalışırken en kesin ve doğrudan bilgiyi sunma şansını yakalarken en güç, uzun vadeli ve tehlikeli olanı da üstlenmiş bulunmaktadır. İnsan istihbaratı, ABD içerisinde önemli yer tutmuştur. "Asset" olarak yani "aktif ajan" teknik kapasitenin ulaşamadığı bölgelerde veya tam olarak belirgin sonuçların elde edilemediği alanlarda bizatihi öncelikli başvurulmuş istihbarat aracı olmuştur. Düşman

birliklerinin harekete geçmesinin zamanlama açısından saptanmasının yanı sıra birliklerin muhtemel amacı, donanımı ve sayısı üzerinde doğru yorum yapmak, insan istihbaratının sağlayacağı bilgi ile mümkün olabilmektedir. İnsan istihbaratı, sadece niyetler ve kapasite arasındaki ilişkinin çözümünde yardımcı olmakla kalmamış, ajan devşirme (recruiting) ya da çift taraflı ajandan (double agent) yararlanma gibi etkinlikleri gerçekleştirmede de kullanılmıştır (Department of Army 2006, 1–4).

CIA, ayrıca teknik donanım açısından, Ölçüm ve Hedef frekans şeklini (measurement and signature intelligence- MASINT) kullanmıştır. MASINT, sabit veya dinamik hedef kaynakların imzalarını/izlerini (ayırıcı özellikleri) saptamaya, izlemeye, tanımlamaya yarayan teknik bir veri toplama dalıdır. Genellikle radar istihbaratı, akustik istihbaratı, nükleer istihbaratı ve kimyasal ve biyolojik istihbaratı içerir. Örneğin Soğuk Savaş'ın büyük bir bölümünde, Türkiye-Pirinçlik ve Alaska'daki Shemya Adalarındaki ABD istihbarat topluluğuna ait bir çift AN / FPS–17 uzun erimli gözetleme radarı, başta SSCB coğrafyasındaki füzelerin hızını, itme gücünü, yörüngesini, hızlanma süresini, seyir rotası ve seyrettiği irtifayı saptamada kullanılmıştır. Sovyetler Birliği'nde saptanan Kapustin Yar ve Tyuratam füze test merkezlerinde teste tabi tutulan Sovyet balistik füzelerinin performans özellikleri hakkında da güvenilir bilgi elde etmek için inşa edilmiştir. Bir başka örnekte ise yine MASINT'in kullanım alanı, bu kez sabit ve merkezî olmaktan çok farklı tip ve operasyonel olarak kullanılabilen bir cihaza odaklanmıştır. 1962 Küba Füze Krizi sırasında ABD Deniz Kuvvetleri, Geiger sayaçlarını helikoptere monte ederek Küba'ya giriş-çıkış yapan Sovyet ticaret gemilerinin üzerinden uçurmuş ve bu sayede gemilerin herhangi birinin nükleer silah yüklü olup olmadığını kontrol etmiştir. Alınan görüntü istihbaratı (IMASINT) ve insan istihbaratı (HUMINT) ile ölçüm ve Hedef frekans şekli (MASINT) bileşiminin sonucu olarak Küba'da nükleer füzenin

saptanması ve buna yönelik girişimlerin füzeler aktif hâle getirilmeden başlatılması mümkün olmuştur (U.S National Intelligence An Overview 2011).

ABD'nin SSCB ile mücadelesinde teknik ve insan istihbaratı ile diğer kaynaklarını seferber ederek gerçekleştirdiği örtülü operasyonlar bulunmaktadır. Bu operasyonlar, tüm Soğuk Savaş boyunca genelde Batı ve özelde ABD'nin siyasal, ekonomik veya güvenlik çıkarlarına karşı olarak düşünülen bir gelişmenin diplomatik yollarla çözüm bulunamaması hâlinde başvurulan bir araç olarak tercih edilmiştir. Her ne kadar örtülü operasyonlar, en sık olarak Domuzlar Körfezi Operasyonu veya ABD'nin İran'daki (1953) ve Guatemala'daki (1954) rejimleri devirmesi gibi üst düzeyden gerçekleştirilen profesyonel ve tartışmalı eylemlerle ilişkili görülse de propaganda ve dezenformasyon gibi siyasal etki yaratacak operasyonlardan, ekonomik istikrarsızlaştırma ile paramiliter operasyonlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (DeVine ve Peters 2018, 2–3).

1954'te, Soğuk Savaş'ın zirvesinde, ABD istihbarat kuruluşlarını Guatemala ve resmî adı TP-AJAX olan İran'da milliyetçi-liberal Başbakan Musaddık'ın devrilmesiyle sonuçlanan Ajax Operasyonu sonrasında yapılan soruşturma kapsamında Doolittle Komitesi tarafından yazılan rapora göre, örtülü operasyonlar ABD ve müttefiklerinin çıkarlarını korumak adına zorunlu görülmüştür. (Kinzer 2018, 78) Çünkü SSCB'ye atfen komite “ Son zamanlarda, hangi yöntem ve her ne pahasına olursa olsun, küresel egemenlik kurma amacıyla hareket eden bir düşmanla karşı karşıyayız. Böyle bir oyunda kural bulunmamaktadır. Şimdiye kadar insan yaşamıyla ilgili kabul gören normlar, bu oyunda geçerli değildir. Etkili istihbarat ve karşı istihbarat olanakları yaratarak düşmanlarımızın bize karşı kullandıkları yöntem ve silahlardan daha akılcı daha gelişmiş ve daha güçlü olanları ile onları etkisizleştirmek zorundayız. Amerikan vatandaşlarını bu yaklaşımı anlamaya,

benimsemeye teşvik etmek zorunlu görünmektedir.” (Doolittle Report 1954, 2–3). Bu yaklaşım ABD için istihbarat tehdit skalasında SSCB’yi en ön sıraya taşıdığıında diğer bir göstergesidir.

CIA örtülü operasyonları yürütürken ‘inkâr edilebilirlik’ (plausibilty denial) çerçevesinde hareket etmeye gayret etmiş ve bu sayede iki süper gücün doğrudan karşı karşıya gelmesi ve ABD’nin nüfuz ve imajının kötü etkilenmemesini sağlamaya çalışmıştır. Kuşkusuz Küba Domuzlar Körfezi Çıkarması gibi doğrudan eğitim alan sürgün Kübalılara verilen bolca teçhizata karşın az bir eğitim süresi ile gerekli hava harekât desteğinin verilmemesinin sonucu başarısızlıklar da meydana gelmiştir. Alan Dulles’in Guatemala’daki başarılı propaganda ve paramiliter operasyonun benzerinin Küba’da da yapılacağı düşüncesi gerçekleşmemiştir. Guatemala Hükümeti’nin olası hava saldırıları korkusu ve yapılan radyo yayınları ile halkın darbeye destek olması sonunda başarılıdır (Immerman 1981, 13). Ancak Küba’da CIA’in istek ve uyarılarına rağmen John F. Kennedy’nin hava desteğine karşı çıkması, CIA tarafından eğitilen az sayıda Kübalının Castro güçleriyle baş edememesi ve tabii Küba halkının mevcut hükümetin yanında konumlanması, Dulles’in istifasına yol açacak sonucu ortaya çıkarmıştır (Mugado 2009, 11).

3.5. Yapılan Stratejik Değişimler

1946 yılında Kurumlar Arası Merkezî İstihbarat Grubu bünyesinde, istihbarat araştırması yapmak, günlük analitik raporlar üretmek ve siyasal karar alıcılara sunulmak üzere, uzun vadeli ulusal istihbarat tahminleri yazmak için Raporlar ve Tahminler Bürosu (ORE) oluşturulmuştur. Merkezî Haber Alma Müsteşarı (DCI), Walter Bedell Smith ORE’yi üç ayrı departmana ayırmıştır. Bunlar, "ulusal tahminler" eşgüdümünü sağlayan Ulusal Tahminler Bürosu; temel araştırma yapan Araştırma ve Rapor Bürosu ve çözümlemeli özetler yazan ve siyasal karar alıcılar

için kısa ürünler hazırlayan Güncel İstihbarat Bürosu'dur. Smith, ilerleyen dönemde ORE yerine İstihbarat Müsteşarlığını kurmuş ve nihai istihbarat analiz üretim akış hattı düzenini hayata geçirmiştir. Merkezî Haber Alma Bülteni'ni hevesle okuyan bir okuyucu olan Başkan Truman, CIA'yi başkan adayları Eisenhower ve Stevenson'a bilgi vermekle görevlendirmiştir. Başlatılan bu uygulama, bugün hâlâ devam etmektedir.

İlk U-2 hava keşif görevleri, DI analistleri Sovyet bombardıman kuvvetinin büyüklüğü hakkında gerçekçi tahminler geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. İstihbarat Dairesi Başkanı (DDI), otomatik bilgi işlem desteğinden yararlanabilecek istihbarat sorunlarını saptamak için küçük bir kadro oluşturmuştur. Personel Sovyet savunma harcamalarını önemli bir sorun olarak tanımlamış ve Stratejik Maliyet Analizi Modeli üzerine çalışmalar yürütmüştür. Sovyet tehdidiyle mücadele ve Küba Füze Krizi sonrasında 1962 yılında 24 saat açık CIA İşleyiş Merkezi kurulmuştur. 1964 yılında Başkan Johnson, kendisine sunulan istihbarat raporunu her iş gününün sonunda kabul etmiş; bu, Başkan'ın Günlük Kısa İstihbarat Raporu hâline getirilmiş ve bir gelenek hâlini almıştır.

1970'lere gelindiğinde, uzmanların tavsiyede bulunmaları ve önemli konularda kurumlar arasında eşgüdüm sağlamaları için Ulusal İstihbarat Konseyi (NIC) altında Millî İstihbarat Yetkilileri sistemi başlatılmıştır. Bu sayede gelecekteki Sovyet askerî gücü hakkında İstihbarat Toplumu araştırmaları eleştirilerine yanıt olarak DCI George Bush, Ulusal İstihbarat Tahmini'nin parçası olarak "Sovyet Kuvvetleri ve 1980'lerin Ortasına Kadar Kıtalar Arası Çatışma" başlıklı bir A Takımı / B Takımı rekabet analiz çalışma grubunu onaylamıştır. Sonrasında ise DI yeniden düzenlenmiştir ve Ulusal Dış Değerlendirme Merkezi (NFAC) olarak yeniden adlandırılmıştır. NFAC, Siyasi Destek Merkezi, Bölgesel ve Siyasal Analiz Büroları,

Bilimsel İstihbarat Bürosu ile Silah İstihbaratı Bürosunu içerecek bir yapı olarak hayata geçirilmiştir.

1980'ler boyunca NFAC içinde silahların kontrolü konusunda istihbarat desteği vermesi için Silahların Kontrolü ve İstihbarat Kadrosu birimi kurulur. NFAC, uluslararası teknoloji transferi konularında, analitik destek ve istihbarat desteği vermesi için Teknoloji Transferi Değerlendirme Merkezi'ni kurar. Aynı yıl içinde daha sonra, NFAC yeniden düzenlenir ve DI olarak adlandırılır; en işlevsel ofisler birimlerr arası bölgesel ofisler olarak yeniden yapılandırılır.

1980'lere geldiğinde uluslararası terörist tehditlerle mücadelede yardım için Operasyon Dairesi Başkanlığı bünyesinde Terörle Mücadele Merkezi kurulmuştur. DI memurları, merkezin analitik bileşenleri içinde bölgesel ve işlevsel uzmanlık sağlamak için hizmet ederler. Bu birim, analiz ve operasyonu birleştiren ilk kalıcı birimdir. Ardından 1988'de İstihbarata Karşı Koyma Merkezi inşa edilir. Merkez aynen Terörle Mücadele Merkezi gibi analitik destek sağlayan DI memurlarını içerir. 1989 senesinde DCI Narkotikle Mücadele Merkezi, CIA, İstihbarat Toplumu, kolluk kuvvetleri ve siyasi kurumlar arasından çalışanları bir araya getirmek için kurulur (Lowenthal 1992, 196).

3.6. Komisyonlar ve Çalışma Grupları

3.6.a. Dulles Raporu

Kore Savaşı sonrasında, CIA ve istihbarat topluluğunun dönüşümünde en önemli raporlardan birisidir. Rapora göre;

- İstihbarat Soğuk Savaş yani Atom Çağında ilk savunma hattı olarak görev almalıdır.

- ABD'nin anlık ve yok edici saldırıya maruz kalabilme ihtimali çok yüksek görünmektedir.
- CIA'in operasyonları ve analizleri koordine edecek yasal pozisyona sahip olması gereklidir.
- CIA diğer departmanların, yani Kara, Hava ve Deniz komutanlıklarındaki istihbarat birimlerinin çalışmalarını da koordine etmelidir.
- Hem CIA bünyesinde hem de tüm istihbarat topluluğunda karşı istihbarat kabiliyetlerinin geliştirilmesine yönelik ihtiyaç bulunmaktadır.

Kore Savaşında CIA'in ani saldırıyı tahmin etmedeki başarısızlığı yeni bir reforma ya da yapılması gereken reformların hayata bir an önce geçirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır

3.6.b. Smith Raporu

- İstihbarat analizlerinin hazırlanması evresinin gözden geçirilmesi
- Tüm güvenlik mekanizmasının Savunma Bakanlığı bünyesinde toplanması
- Dulles ve Smith raporlarının çıktıkları olarak ülkenin savunma ve istihbarat kurumsal yapısının genel hatları şekillenmiş bulunuyordu.

3.6.c. Curk Patrick

- İstihbarat işinin enformasyon tarafına odaklanarak, örtülü operasyonlardan çok fazla bahsetmemişlerdir.
- Çalışma grubunun kendi istihbarat kurumsal yapısının güçlü ve zayıf taraflarını değerlendirmişlerdir.

- Rapordaki öneriler sayesinde, Kennedy Yönetiminin Savunma İstihbaratı Örgütünün (Defence Security Agency) kurulmasını sağlamışlardır.

3.6.d. 1971 Schlesinger Raporu

1969 yılında Nixon yönetimi Savunma İstihbaratı'nı desteklememiştir. Henry Kissinger analizciler ve yöneticiler arasında kötümser olarak anıldığı bu dönemde bir rapor kaleme alınmıştır. Raporda;

- Toplama faaliyetlerinde gelişen teknoloji ile beraber istihbarat alanında veri toplamak için maliyet artmaktadır.
- Veri toplama araçlarına yapılan yatırımlara karşın, toplanan verilerin genellikle nitelik açısından yetersiz olduğu görülmektedir.
- Analiz edilebilecek veri birikiminin çok üzerinde toplanan datanın bulunduğu tespit edilmiştir.
- İstihbarat topluluğu içerisindeki koordinasyonun daha verimli çalışmasını sağlayacak bir direktör atanmasını beklenmektedir.
- Kriptoloji ile ilgilenen birimlerin tek bir birimde toplanması gerekir.

Rapor sonrası Ulusal Coğrafik İstihbarat Teşkilatı kökeni olan Savunma Kartografya Teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilat stratejik ve taktik operasyonlar ile silah sistemlerinin konumu hakkında dijital veri sağlamak ve yer tespiti yaparak, koordinasyonlarını belirlemek adına inşa edilmiştir. Günümüzde Ulusal Coğrafik İstihbarat Teşkilatı adıyla hizmet etmektedir.

3.6.e.1975 Ogilvie Raporu

- Gelecekte düzenlenecek istihbarat operasyonlarında yapılacak ihlallerine karşı uygun güvenlik önlemleri oluşturmak için politik gözetimin artırılması gereklidir.
- Bütçeden karşılanan örtülü operasyonların daha iyi gözetimi ve yönlendirilmesi için gerekli birimlerin inşa edilmesi elzemdir.

3.6.f. Church Komitesi

- İstihbarat Topluluğunu örtülü operasyonlarını yönetmede bağlı bulunan yasaların ve gözetim mekanizmalarının işlevlerinin kontrol edilmesi açısından 1975'te Kongre tarafından bir komite kurulmuştur. Başına ise Frank Church atanmıştır.
- Komite hangi örtülü operasyonların gerekli ve hukuk devleti adına yürütüldüğüne karar vermek adına çalışmalarını yürütmüştür.
- İstihbarat topluluğu üzerinde Kongre'nin ve politika yapıcılarının denetimi artmıştır.
- Hem veri toplama hem istihbarat üretme hem de ABD dış politikasının uygulanmasında bir araç olarak kullanılmalıdır.

3.6.g. Pike Komitesi

Suikastler dahil örtülü operasyonları denetim altına almak hatta bütün gizli paramiliter örgütleri savaş haricinde engellemek gibi konuları kapsayan yirmi farklı öneri sunulmuştur.

Pike ve Church Komiteleri sonrası istihbarat faaliyetlerinin denetlendiği kalıcı komiteler kurulmasına Kongre tarafından karar verilmiştir.

3.6.h. Murphy Komisyonu

Dış politikanın yürütülmesinde istihbaratın rolünü de değerlendirmek üzere Murphy Komisyonu oluşturulmuştur.

- İstihbarat aktivitelerinin daha sıkı kongre denetimine tabi tutulması gereklidir.
- Kongre ve İstihbarat topluluğu arasında sürekliliği olacak bir bağlantı kurulması gereklidir.
- Örtülü Operasyonlar Ulusal Güvenlik Konseyinin sıkı denetiminde olması gerektiği yönünde karar çıkmıştır.

Bu komitelerin gücü sınırlı olsa da istihbarat topluluğunun yönetim birimini ve operasyonlarının sonuçlarını daha disiplinli ve hesap verilebilir hale getirilmiştir.

Komitelerden sonra Başkana ve Hükümete hesap verirken artık bunların yanında Kongreye de hesap verme zorunluluğu getirilmiştir. Bu tüm politikacılara karşı sorumlu hale gelmesini sağladı (www.cia.gov, US Intelligence Community Reform Studies Since 1947).

Kurulan komitelerin ve hazırlanan raporların büyük bir kısmı, istihbarat teşkilatının doğrudan ya da dolaylı olarak içerisinde bulunduğu kriz anlarına işaret etmektedir. Bu dönemlerde kritik dönemeç sayılabilecek ancak ABD istihbarat teşkilatı yapısında etki yaratmayan, Watergate, İran- Kontra meselesi gibi vakaların olduğu görülmektedir. Bu komite ve raporlar, teşkilat yapısı açısından belli ıskalanan anlara işaret etmektedir. Bunun yanında merkezi bir kriptoloji merkezinin kurulması, coğrafi istihbarat teşkilatının teşkil edilmesi ve istihbarat teşkilatının Kongre'ye karşı

hesap verebilir bir aktöre dönüşmesi doğrudan tüm teşkilat yapısını etkilemeyen ancak sonraki dönemlerde etki yaratacak dönüşümler arasında yer almaktadır.

3.7. Soğuk Savaş Sonrası

1990'lara gelindiğinde DCI Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Merkezi, kitle imha silahların yayılmasını engellemek için siyasal yapı ile DI arasındaki etkileşimi güçlendirmek amacı ile inşa edilmiştir. 1997'de DI'nın beş bölgesel analitik ofisinin sayısının, yeniden yapılandırılarak üçe indirildiği görülmektedir. DCI Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Merkezi, ek analitik bileşenler ekleyerek Kıdemli Bilim Adamı pozisyonlarını da ekleyerek nükleer silahların yayılması hakkında İstihbarat Toplumu'ndan pek çok uzmanın bir araya geldiği birimi inşa etmiştir (New York Times, Weiner, 1998).

1998'de çok konuşulan Jeremiah Komisyonu, Hindistan ve onun duyurulmamış nükleer testi üzerine İstihbarat Toplumu'nun performansını değerlendirmiş; İstihbarat Toplumu'na analitik çözüm ve öneri yeteneklerini geliştirmeleri açısından önerilerde bulunmuştur. Bu dönemde DI'nın Siyaset Destekleme Bürosu, karar alıcılar için doğrudan siyasal bilgi ve istihbarata odaklanma amacıyla kurulmuştur (Benson, Usn News, 2013).

Milenyum öncesi aralık ayında DI, profesyonel anlayışı, uzmanlığı ve istihbarat araştırmacılarının ve yöneticilerinin yeteneklerini güçlendirmek amacıyla Sherman Kent İstihbarat Araştırmaları Okulu oluşturmuştur (Davis, 2002, 1).

Silahlanma tehditleri üzerine çalışan tüm uzmanlarını bir merkezde birleştiren DCI Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme ve Silahlanma Kontrol Merkezi kurulduğu görülmektedir. 11 Eylül terörist saldırılarından sonra, Terörle Mücadele Merkezi içindeki analitik bileşeni önemli ölçüde genişletilerek Terörizm

Analizleri Bürosu olarak değiştirilmiştir. 11 Eylül olayları karşısında, Merkezi İstihbarat Direktörlüğü (DCI) Başkanı George Tenet ilgili analitik konularda alışılmadık yönde ve tam kapsamlı düşünen bir "Kırmızı Hücre" oluşturmak için DCI'ı görevlendirmiştir. DCI bünyesindeki Kırmızı Hücre'den, göze çarpan bir "sınırların ötesinde" yaklaşım ile otoriter değerlendirme sağlamak yerine kışkırtıcı düşünce üreten kısa bildirimler hazırlaması beklenmiştir (Foreign Policy, Zenko 2015).

11 Eylül saldırılarını önlemedeki başarısızlıklarından dolayı istihbarat topluluğunu düzenlemek için '2004 İstihbarat Reformu ve Terörü Engelleme Yasası' (Intelligence Reform and Terrorist Prevention Act of 2004) çıkarılmıştır. Terör saldırıları, sonrasında saldırının önlenememesinin nedenlerini araştıran bir komisyon kurulmasını da tetiklemiştir. Amerika Birleşik Devletleri Terör Saldırıları Ulusal Komisyonu (National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States) tarafından yayımlanan rapora göre, 4 büyük sorun saptanmıştır:

- Liderlikteki başarısızlık
- Bilgi paylaşımındaki isteksizlik
- Kurumlar arası bariyerler
- Dış istihbarat ve yerel güvenliği ayıran yaygın uygulamalar

2004 İstihbarat Reformu ve Terörü Engelleme Yasası, 1947 Ulusal Güvenlik Yasası'nda değişiklikler yaparak Ulusal İstihbarat Başkanlığı (DNI) birimini oluşturmuştur. Ulusal İstihbarat Başkanı, CIA başkanından ayrı bir birim olarak DCI'ın önceden yapmakla yükümlü olduğu bazı görevleri üstlenmiştir. Toplamda 17 farklı istihbarat teşkilatının bir arada toplanması ile Ulusal İstihbarat Direktörlüğü altında bir araya getirilmiştir. Aynı dönemde diğer kurumlarla birlikte CIA içinde de önemli değişiklikler yapılmıştır (Diaz 2006, 9).

2004 sonrasında CIA'nin başkanı yalnızca CIA'nin başı olarak görev yapacak ve Ulusal İstihbarat Başkanı'na karşı yükümlülükleri bulunacaktır. CIA Başkanı'nın sorumlulukları şunlardan ibarettir:

- İnsan ve diğer uygun kaynaklar aracılığıyla polis, celp, kolluk kuvvetleri gibi görev ve sorumlulukları olmaksızın istihbarat toplamak.
- Ulusal güvenlik alanında istihbarat toplayıp değerlendirmek ve bu istihbaratı ilgili birimlere iletmek.
- İnsan kaynakları aracılığıyla ABD sınırları dışında ulusal istihbarat toplamak ve bu istihbaratı yönlendirip diğer yetkili Amerikan istihbarat birimleriyle koordine etmek
- Kaynakları en etkili biçimde kullanarak ABD'nin karşılaştığı riski en düşük düzeye indirmek ve istihbarat toplama yetkisi olan diğer ABD güvenlik birimleriyle iş birliği içerisinde bulunmak.
- ABD başkanı ya da Ulusal Güvenlik başkanının talimatlarıyla verilen, ulusal güvenliği etkileyen istihbaratla ilgili görevleri yerine getirmek.
- İstihbarat Topluluğu'nun diğer birimleriyle yakın iş birliği içerisinde gerek Washington'da kararları veren devlet yetkililerinin gerekse savaş alanında görev yapan komutanların en iyi istihbaratı edinmelerini sağlar (Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act 2004, 62)

Terör saldırıları sonrası değişen küresel gerçekler ulusal güvenlik gündemini de değişime uğrattığı için, CIA bunlara cevap verebilmek amacıyla;

Silahlanmayı Engelleme (Non-proliferation), Terörle Mücadele, Karşı İstihbarat, Uluslararası Organize Suçlar ve Uyuşturucu Kaçakçılığı, Çevre ve Silah Kontrolü

istihbarat masaları gibi çok alanlı konularda görev yapan birimler oluşturmuştur. CIA ve FBI'nın yanı sıra terörle mücadele için yeni kurumların inşa edildiği görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri İç Güvenlik Bakanlığı (Homeland Security), 11 Eylül saldırıları sonrasında kurulan ve ülkede terörle mücadele konusunda devlet kurumları arasında en geniş yetkilere sahip olanıdır. Bu yetkiler arasında, teknolojik araçlar vasıtasıyla bilgi toplama, araştırma ve gelişim konularında diğer istihbarat kurumlarıyla ortaklık yaparak görüntü analizi (IMINT), açık kaynaklardan bilgi toplayarak (OSINT) İstihbarat Topluluğu'nun etkinliğine katkıda bulunmak amacıyla girişimler başlatma da yer almaktadır (Office of Homeland Security 2005, 11).

Terör tehdidi uzun yıllardır komite raporlarında ya da kurulların nihai raporlarında yapılması istenen ancak gerçekleşemeyen topluluk içi koordine merkezinin olmasının gereksinimini ortaya koymuştur. Bu bağlamda ortak çalışma gruplarının oluşturulması ve kurumlar arası irtibat subaylarının görevlendirilmesi gerçekleşmiştir.

Görüldüğü üzere, ABD için Soğuk Savaş'ın sona ermesi istihbarat topluluğunun geleceği açısından tartışmalar başlatmıştır. ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde yükselen tehditlere karşı önlemleri 11 Eylül sonrasında aldığı görülmektedir. Terörle mücadelenin yanı sıra organize suç örgütleri, kitle imha silahlarının yayılması gibi geleneksel olmayan tehditlerle birlikte geleneksel tehditlerin de bir arada değerlendirildiği görülmüştür. Bu açıdan ABD istihbarat teşkilat yapısı ve tehdit önceliklerinde önemli bir diğer kırılmanın 11 Eylül sonrasında yaşandığını söylemek mümkündür. O günün koşullarında liderler yerleşik zamanlarda almadıkları ya da alamadıkları kararları, ulusal güvenliğe karşı oluşan büyük tehdit sonrası asker, bürokrasi ve kamuoyu gibi farklı aktörlerin de desteğiyle alabilmişlerdir.

ABD'nin ulusal istihbarat stratejilerini belirlediği (National Intelligence Strategy) 2005'ten beri ortalama her beş senede bir yayımlanan (2005,2009,2014,2019) raporlar, ABD istihbarat teşkilatının tehdit algısı, öncelikleri ve yapısını ortaya koymaktadır. Strateji belgeleri incelendiğinde ABD'nin küresel tehdit algısının Soğuk Savaş'tan günümüze oldukça değiştiği göze çarpmaktadır.

2001 ve 2004 yılları arasında yaşanan ve 'belirsizlik dönemi' olarak adlandırılabilir zaman dilimi sonrası, kurumsal yapıda reform hareketleri başlamıştır. Bu dönemde koşulların oluşması ile 'ıskalama' gerçekleşmemiştir. Tabii ki istihbarat yapısının değişimine yol açan sadece terör ve diğer tehdit önceliklerinin değişimi değildir. Teknolojinin hızla gelişimi ve bununla bağlantılı küreselleşmenin etkisi, istihbaratın fonksiyonel yapısında da değişimi zorunlu kılmıştır. Taktik ve operasyonel anlamda yeni haberleşme sistemleri ile insansız hava araçlarının yaygınlaşması, haber alma açısından farklı kanalların açılmasını sağlamıştır.

İstihbarat Topluluğu'nun strateji belgelerinde yer alan tehdit önceliklerinin ve nasıl mücadele edileceğine ilişkin yaklaşımların yayımlanan son üç belgede görmek mümkündür. Bu belgelerde ortak olarak ele alınan tehditler ile son belgede bahsi geçen konulara başlıklar halinde değinilmiştir.

7.7.a. Küresel Tehditler

Casus yazılımlar ile kötü amaçlı yazılımlar içerisinde ABD şirketlerinin üretim sistemine ve küresel alanda taşımacılığına zarar vermeye yönelik olduğu düşünülen şirketler bulunmaktadır. Kötü amaçlı ve casus yazılımların ticari bir meta olarak kullanılmaya başlanması, yeni ve kötücül aktörlerin siber operasyonlar başlatmasını mümkün kılmaktadır. Bu nedenle ABD, kritik altyapılarına yönelik yapılabilecek saldırılara karşı mevcut sistemini güçlendirme yoluna gitmektedir.

Bunun en somut örneğini son günlerde yaşanan Huawei krizinde görmek mümkündür. ABD'nin yapay zekâ, 5G süper hızlı mobil internet ağı, cep telefonu üretme ve çip teknolojilerinde gelişme gösteren Huawei'yi sınırlandırma arayışında olduğu göze çarpmaktadır. ABD, Çin Hükümeti'nden destek alan Huawei'ye, uluslararası piyasadaki ticari bir oyuncu olarak değil doğrudan Pekin ile iş birliği yapan siyasi bir aktör olarak yaklaşmaktadır. Bu durumda şirketin üstlendiği ticari rol ve geliştirdiği kapasitesi, konulan "Made in China 20-25" hedefinde önemli bir alan kaplamaktadır. Bu alana, ABD ve "istihbarat dünyasındaki" müttefiklerinin müdahale edici yaklaşımları ise Huawei mali işler CEO'sunun Kanada'da göz altına alınması ile belirgin hâle gelmiştir (Nihat Ali Özcan Milliyet 2019).

ABD'nin 2019 İstihbarat Strateji Belgesi'ne göre Rusya, Çin, İran ve Kuzey Kore, gelecek yıllar boyunca ABD'ye en büyük siber tehdit oluşturacak güçler arasında sayılmaktadır. Bu devletler, düşük maliyetli bir devlet-güvenlik aracı olarak siber operasyonları kullanmakta ve siber operasyonları için net bir tepki ile karşılaşmadıkça stratejik hedeflere ulaşmak için siber operasyonları kullanmaya devam edecekleri görülmektedir. Yeni nesil finansal suçlar için siber operasyonları kullanmaya ve propaganda ve iletişim ile yıkıcı, sabote edici eylemler yapmaya devam edecekleri tahmin edilmektedir. Bu tür eylemlerin sadece ABD için değil küresel çapta yansımaları olacağı düşünülmektedir.

- **Rusya**

ABD tarafında, Rusya'nın casus yazılım kullanarak önümüzdeki yıl boyunca büyük olasılıkla Ukrayna ve Suriye meseleleri ile bağlantılı durumlarda ve genel anlamda NATO müttefiklerine karşı yeni siber yetenekler geliştirerek daha cesur ve daha yıkıcı siber operasyonlar yürütmesi beklentisi bulunmaktadır. Rusya Hükümeti, Ukrayna enerji dağıtım şebekelerinin kesilmesi, enerjinin kasıtlı de-stabilize edilmesi

girişimleri ile ABD'ye yapılan siber saldırılarına da devam edeceği tahmin edilmektedir (Worldwide Threat Assessment of US Intelligence Community 2019, 5-9-14).

Rusya, ABD'nin Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması'nı ihlal ettiğini beyan etmiş, ABD'nin, üretilmemesi karara bağlanan bir seyir füzesi geliştirdiğini saptamıştır. Rusya'nın Antlaşma'ya uyumlu diğer füzeler geliştirmeye devam etmesine rağmen, Moskova muhtemelen yeni GLCM'nin INF Antlaşması'nı ihlal etmenin siyasal sonuçlarını riske atmaya değerli yeterli askerî avantajlar sağladığına inanmaktadır ve bu nedenle kitle imha silahları kategorisine giren silahlardan üretmeye devam edecektir.

- **Çin**

Çin, ulusal güvenlik önceliklerini desteklemek için siber casusluk kullanmaya ve siber saldırı yeteneklerini desteklemeye devam edecektir. BM ve özel sektör güvenlik uzmanları, Çin'in devam eden siber etkinliklerini belirlemek için çalışmalarını sürdürmektedirler ancak bu çalışmaların Eylül 2015'in iki taraflı ABD-Çin siber taahhütlerine kıyasla çok geride ve etkisiz olduğu görülmektedir. ABD'nin özel sektörüne yönelik tespit edilen Çinli siber operasyonların çoğu savunma sanayinde gelişim aşamasında olan projelere odaklanmaktadır. Ürünleri ve hizmetleri ile dünya çapında devlet ve özel sektör ağlarını destekleyen bilişim teknolojisi veya iletişim ağına sahip yapılara yönelik siber saldırı ya da yazılım casusluğuyla tehdit oluşturmaktadır.

Çin Halk Kurtuluş Ordusu (PLA)'nın, zırhlı araç üzerinde taşınabilecek (road-mobile) sistemleri ve silo tabanlı (silo-based) sistemlerini geliştirerek nükleer füze kuvvetini modernize etmeye devam edeceği düşünülmektedir. Bu yeni

inovasyon çabalarının, ikinci bir vuruş yeteneği sağlayarak Çin'in stratejik caydırıcılığını sürdürmesini amaçladığı varsayılmıştır. Çin ayrıca hipersonik bir hava aracını da test etmiş bulunmaktadır. Buna ek olarak PLA Donanması JL-2 denizaltı fırlatma balistik füzesini (submarine-launched ballistic missile-SLBM) geliştirmeye devam etmekte ve JIN sınıfı nükleer balistik füze denizaltıları üretebilecek aşamaya gelmiş bulunmaktadır. Bu durum da Güney Çin Denizi üzerinde meydana gelen çekişmeler adına endişe yaratmaktadır.

Pentagon'un istihbarat etkinliklerini yürüten Savunma İstihbarat Dairesi'nin (DIA) raporuna göre Çin, kısmen şirketlere teknolojik sırlarını verme zorunluluğu getiren yasaları sayesinde son yıllarda askerî alanda büyük ilerleme kaydetmiştir. Bunlardan biri de son günlerde tartışılan, dünyanın en çok satılan ikinci akıllı telefon markasına Google gibi şirketlerden yazılım paylaşmama ve alt yapı sunmama gibi girişimlerdir. ABD'nin iddiası, Huawei tarafından cihazlarını kullanan kişi ve kurumların bilgilerine ulaşılarak bunun doğrudan Pekin Hükümeti ile paylaşılmasıdır.

Mümkün olan her yolla teknolojiye erişen Çin'in, donanma tasarımları, orta ve uzun menzilli füzeler ve hipersonik silahlar da (ses hızından daha hızlı olan ve füze savunma sistemlerine yakalanmayan füzeler) dâhil olmak üzere, bir dizi teknolojiye lider konumuna yükseldiği iddia edilmiştir (Worldwide Threat Assessment of US Intelligence Community 2019, 17).

Strateji belgesinde, "Hava, deniz, uzay ve siber uzaydaki askerî yeteneği, Çin'i bölgede iradesini dayatabilecek konuma getirdiği" ifadesi yer almaktadır.

İstihbarat raporunda, Çin'in bölgesel ve küresel hedefleri vurabilecek, radara yakalanmayan orta ve uzun menzilli savaş uçakları geliştirdiğini, bu uçakların 2025'e

kadar operasyonel hâle gelebileceği belirtilmektedir (US National Intelligence Strategy 2019, 4).

- **İran**

İstihbarat kuruluşları öncelikle, özellikle başta Suudi Arabistan ve İsrail olmak üzere, Ortadoğu rakiplerine odaklanmalarına rağmen İran'ın, ABD ve müttefiklerin güvenlik ve diğer stratejik altyapı ağlarına sızmak adına kapasitesini artırmaya yönelik çalışmalarına devam edeceğinin varsaymaktadır. Tahran, ABD ve Batı müttefiklerine yönelik siber saldırılar yapmaktan kaçınmasına rağmen, siber saldırı kapasitesini olası provokasyonlara karşı cevap vermek için çok yönlü bir araç olarak görmeye devam etmektedir.

İran'a yönelik son olarak ABD tarafından uygulanan yaptırımlar kapsamında, İran Devrim Muhafızlarının terörist kabul edilmesi, İran'la petro-kimya ve türev ürünlerinin yaptırımlara alınması da yer almıştır. ABD, bu adımı sonrasında Irak'taki misyonunu önemli ölçüde tahliye etmesini ve Ortadoğu elçiliklerinin güvenliğini artırmasını, aldığı istihbarata dayanarak gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Eski CIA, şu anki ABD Dışişleri Pompeo'nun alınan tedbirleri desteklemesi ve İran'ı saldırganlıkla suçlaması gergin sürecin bir süre daha devam edeceğini göstermektedir (Reuters New Agency 8 Haziran 2019).

- İran ve Kapsamlı Ortak Eylem Planı (Joint Comprehensive Plan of Action-JCPOA)

ABD'ye göre, Tahran'ın kamuoyuna açıklamaları, JCPOA'yı korumak iradesi sergilediği yönündedir. Çünkü JCPOA'yı bazı nükleer yetenekleri korurken yaptırımları ortadan kaldırmak için bir araç olarak görmektedir. İran, ABD idaresinin anlaşma konusunda endişeleri olduğunu ancak diğer katılımcıları -Çin, AB,

Almanya, Rusya ve İngiltere - taahhütlerini yerine getirdiği konusunda ikna ettiğini resmî söylemleriyle açıkça ortaya koymaktadır.

- **İran ve Lübnan Hizballah'ı**

İran'ın, Orta Doğu'daki militan ve terörist gruplara mali yardım, gelişmiş silahlar ve taktikler, yönlendirme ve potansiyel terörist saldırılara olanak sağlama adına küresel bir operasyon ağı yetiştiren, terörün en önde gelen devlet sponsoru olmaya devam edeceğini vurgulamaktadır. Lübnan'da şu anda siyasal bir hareket olarak da yer edinen Hizbullah ise, Suriye'ye binlerce savaşçı göndererek militan ve terörist gruplara silah, taktik ve yönlendirme sağlayarak bölgesel istikrarsızlığı artırma niyetini sürdürmeye devam etmektedir. Hizbullah muhtemelen ABD, İsrail ve Suudi Arabistan'ın çıkarlarını hedef alacak girişimlerine devam edecektir.

- **Kuzey Kore**

Ağır bir biçimde yaptırıma maruz kalan Kuzey Kore'nin, Güney Kore ve Amerika Birleşik Devletleri'ne fon ve veri toplamak veya altyapı saldırıları başlatmak için siber operasyonlar kullanmasının beklendiği belirtilmiştir. Kuzey Koreli siber alanda etkinlik gösteren aktörlerin WannaCry Ransomware'i Mayıs 2017'de geliştirdiği ve piyasaya sürdüğü, ABD istihbarat kuruluşları tarafından bilinmektedir. "Ayrıca bu aktörlerin 2016 yılında Bangladeş Bankası'ndan 81 milyon dolarlık siber hırsızlık yaptıklarını da değerlendiriyoruz." ifadesi son yayımlanan strateji belgesinde yer almaktadır.

Kuzey Kore, 2018 yılı boyunca ABD'ye yönelik en değişken ve çatışmacı KİS tehditleri arasında olacağı değerlendirilmiştir. Kuzey Kore'nin, İran ve Suriye de dahil olmak üzere birçok ülkeye balistik füze teknolojisi ihraç etme girişimi ve

Suriye'nin 2007'de tahrip olan nükleer bir reaktör yapımı sırasındaki yardımı, tehlikeli teknolojilerin çoğalmasında istekliliğini göstermektedir.

2017'de Kuzey Kore, ilk ICBM testleri de dâhil olmak üzere çok sayıda balistik füze testi gerçekleştirmiştir. Pyongyang, Amerika Birleşik Devletleri'ne doğrudan tehdit oluşturabilecek uzun menzilli, nükleer silahlı bir füze geliştirmeye kararlıdır. Ayrıca bugüne kadar altıncı ve en yüksek verim nükleer testi yapmış bulunmaktadır.

- **Suriye**

Suriye rejiminin, 4 Nisan 2017'de Han Şeyhun'da muhalif saldırılara karşı sinir gazı Sarin'i kullandığını ve bunun muhtemelen Ağustos 2013'ten bu yana en büyük kimyasal silah saldırısı olduğu düşünülmektedir. 2019 strateji belgesine göre, Kimyasal Silahlar Programı'nın Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ne (CWC) ve daha fazla saldırı yapma yeteneğine sahip olduğunun tespit edildiği belirtilmektedir. Bu sorunu çözüme adına Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (OPCW) tarafından Suriye için uzmanlaşmış bir ekip oluşturulmuş ve yıllarca çalışma yapılmış olmasına rağmen konu çözülememiştir. Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons-OPCW) 'nün hazırladığı gizli bir rapor, kimyasal silahtan arındırılmış olması gereken Suriye'de kimyasal silah kullanıldığını ortaya koymuştur. Suriye rejiminin 2013'te kimyasal silah stoklarını teslim etmeye kabul ettiğinden bu yana, halen hardal gazının kullanıldığı ilk kez kesin olarak kanıtlanmış olduğu öne sürülmektedir. OPCW-BM Ortak Araştırma Mekanizması (JIM), 2014, 2015 ve 2017 yıllarında 4 Nisan 2017 sarin saldırısını üç klor saldırısını Suriye rejiminin gerçekleştirdiği sonucuna varmıştır.

- Teröristler ve Suçlular:

Terörist gruplar, İnternet'i örgütlenmek, eleman devşirmek, propaganda yapmak, fon toplamak, hedefleri hakkında bilgi toplamak, takipçilerini harekete geçirmek ve operasyonları koordine etmek için kullanmaya devam edeceklerdir. Mevcut yetenekleri göz önüne alındığında terörist grupların, siber operasyonları büyük olasılıkla kişisel olarak tanımlanabilir bilgilerin (PII) ifşa edilmesi, web sitesi sistemlerinin çökertilmesi ve kötü korunan ağlara karşı sağladıkları hizmetleri aksatma gibi operasyonlar düzenleyebilecekleri belirtilmiştir.

- Kitle İmha Silahları ve Yayılması (Weapons of Mass Destruction And Proliferation)

Devletlerin kitle imha silahlarını (KİS) modernize etme, geliştirme veya edinme çabaları, dağıtım sistemleri veya temelindeki teknolojileri ABD'nin konuşlandırılmış birlikleri ve müttefikleri için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Hem devlet hem de devlet dışı aktörler, Irak ve Suriye'de kimyasal silahların kullanıldığını çoktan göstermiştir. Biyolojik ve kimyasal materyaller ve teknolojiler - neredeyse her zaman çift kullanımlı -meşru ve meşru olmayan amaçlarla tasarlama ve kullanma konusunda bilimsel uzmanlığa sahip personel gibi, küreselleşmiş dünyada kolayca hareket edebilir. Fen bilimlerindeki en son keşifler hakkındaki bilgiler, dünya genelinde hızla yayılmakta, bilgi ve araçların faydalı amaçlar dışında ve potansiyel olarak zararlı uygulamalar için erişilebilirliğini genişletmektedir. Bu durumda ABD istihbaratının ilgili bilgi ve materyallere kanun dışı güçler tarafından erişilmesini engelleme adına müttefikleri ile yakın iş birliğinde çalışması elzemdir.

7.8. Terörizm

Kökten dinci -aşırıılık yanlıları, özellikle de DAES ve El Kaide - dünya çapında ABD'nin çıkarları ve ortakları için terör tehdidini sürdürürken ABD merkezli aşırıılık yanlılarının ABD'deki en yaygın tehdit olmaya devam edeceği düşünülmektedir. Ayrıca İran ve stratejik ortağı Lübnanlı Hizbullah, ABD ve dünya çapındaki müttefikleri için kalıcı bir tehdit oluşturmaktadır.

Aşırıılık yanlısı gruplar coğrafi olarak çeşitlidir, bu grupların terörizme ve ayaklanmaya uygun coğrafyalar olan, özellikle başarısız devletlerin bulunduğu bölgeler olarak başta Orta Doğu, Afrika ve Asya'daki çatışma bölgelerini kullanma olasılıkları yüksek görünmektedir.

- El Kaide

El Kaide'nin, aşırıılık yanlısı şiddetini meşrulaştırmak adına benimsediği ideolojiyi yayma kapasitesi nedeniyle küresel terörizmin en büyük oyuncusu olarak kalacağı düşünülmektedir. ABD ve Batı'nın El Kaide'nin 2019'daki küresel ağından çıkarlarına yönelik birincil tehdit, Batı Bloku'nun benimsediği yaşam tarzına yönelik ve demokratik yönetimi simgeleyen kurumları hedef alacağı düşünülmektedir. Tüm ülkelerin, ABD'nin anavatanında veya Batı'nın başka bir yerinde saldırıları önleme adına ortak hareket etmesi gerekliliği ortadadır. El-Kaide'den etkilenen örgütlerin, muhtemelen Afganistan, Somali, Suriye ve Yemen'de devam eden ihtilaflara katılmanın yanı sıra, Afrika'nın, Asya'nın diğer bölgelerindeki devlet dışı aktörlere ve topluluklara sızmaları mümkündür. Bu nedenle de kaynaklarının çoğunu yerel etkinliklere adamaya devam edecekleri düşünülmektedir. El-Kaide liderlik kadrosu ve örgüte bağlı medya platformları, takipçilerinin Batı'da saldırı gerçekleştirilmesi

beklentisine kendilerince çözümler bulmaya ve bu çözümleri, yani eylemleri organize etmeye çabalayacakları düşünülmektedir.

- IŞİD

IŞİD'in sözde devlet kurma adına terörü bir araç olarak kullanmasının yanında aynı zamanda bir savaş aracı olarak da kimyasallar kullandığı değerlendirilmiştir. Bu sebeple, her ne kadar coğrafi açıdan temizlenmiş görünse de MENA (Ortadoğu ve Kuzey Afrika) bölgesinde uyuyan hücreleri olduğu ve eylem yapabilme kapasitesini koruduğu düşünülmektedir. Olası eylemlerin geniş çaplı infial yaratabileceği bölgesel istikrarsızlıkları tetikleyeceği düşüncesi hakimdir. Örneğin OPCW-UN, IŞİD'in 2015 ve 2016 yıllarında iki saldırıda sülfür hardalı kullandığı ve Irak ve Suriye'de de birçok saldırıda kimyasal silaha başvurduğu yönünde kanıtlar sunmaktadır. Bu durum gelişebilecek bir tehlikenin boyutlarını ortaya koyması açısından önemlidir.

3.8.a. Anavatana Aşırıcılık Yanlıları

Anavatanda aşırılık yanlıları (Hometown Violent Extremism-HVE), 2017'deki saldırı sayısındaki düşüşe rağmen, yurt içinde terör tehdidinde en yaygın ve saptanması gereken unsurlar olmaya devam edeceklerdir. HVE saldırılarının, failerin çok az uyarı vererek veya hiç uyarı vermeden devam etmesi olasıdır. Genellikle duyarlı hedeflere saldırı, ileri düzey beceriler veya dış yardım gerektirmeyen basit taktikler, İnternet'ten edinilen bilgiler aracılığıyla kullanılmaktadır. Bu nedenle yurt içi İnternet bilgi akışlarının bu açıdan kontrolü, insanların özel hayatına doğrudan ve gereksiz müdahale edilmeksizin sürdürülmelidir.

- **İstihbarata Karşı Koyma- Karşı İstihbarat**

Amerika Birleşik Devletleri 2019’da karmaşık bir küresel dış istihbarat tehdit ortamıyla karşı karşıya kalacaktır. ABD’nin çıkarlarına yönelik önde gelen devlet istihbarat tehditlerinin, hizmetlerinin yeteneklerine, niyetlerine ve geniş operasyonel kapsamlarına dayanarak Rusya ve Çin olmaya devam edeceği düşünülmektedir. Yakın Doğu, Güney Asya, Doğu Asya ve Latin Amerika’daki diğer devletler de ABD’nin çıkarları için yerel ve bölgesel istihbarat tehditleri oluşturacaklardır. Örneğin İran ve Küba istihbarat ve güvenlik birimleri, ABD’yi birincil tehdit olarak görmeye devam edeceklerdir.

ABD'nin ulusal karar alma mekanizmasına ve istihbarat topluluğuna nüfuz etmek, sayısız yabancı istihbarat teşkilatı için birincil hedef olarak kalacaktır. Ek olarak ABD güvenlik şirketleri, savunma, enerji, finans, çift kullanımlı teknoloji ve diğer alanlarla ilgili araştırma şirketlerinden gelen ulusal güvenlik bilgilerinin ve özel bilgilerin hedef olarak belirlenmesi, ABD çıkarları için kalıcı bir tehdit olmaya devam edecektir.

Uluslararası teröristler ve ulus ötesi organize suç örgütleri de dâhil olmak üzere devlet dışı kuruluşların, insanî, teknik ve siber araçlar dâhil istihbarat yeteneklerini kullanmaya ve geliştirmeye devam etmesi olasıdır. Devlet istihbarat servislerinde olduğu gibi, bu devlet dışı kuruluşlar da yasa dışı etkinliklerini kolaylaştırmak ve tespit ve yakalanmayı önlemek için kaynak sağlamak ve gözlem ve teknik açıdan araştırma yapmak adına, ABD’ye karşı istihbarat etkinliklerinde bulunmaları olasıdır.

- Rusya ve Etki-Algı Operasyonları

Etkileme-algı operasyonları, özellikle siber araçlar yoluyla, ABD'deki çıkarlar için düşük maliyetli, nispeten düşük riskli ve rakiplere karşı misilleme yapmak, algıları biçimlendirmek ve kitleleri etkilemek amaçlarıyla kullanılan yadsınamaz bir yöntem olduğu için, önemli bir tehdit olmaya devam edecektir. Pek çok ülke ve bazı devlet dışı aktörler hem yurt içi hem de yurt dışında etki operasyonlarını kullanmanın yollarını araştırırsalar da Rusya, öyle görünüyor ki 2019'da bu tehdidin en yetenekli ve agresif kaynağı olacaktır. Rus istihbarat servislerinin, sahte bilgileri Rus devlet mekanizması tarafından kontrol edilen medya aracılığıyla yayma çabalarını sürdüreceklerini ve ABD karşıtı siyasal görüşleri teşvik etmek için ABD'deki etkinlikler hakkında aktif kişileri gizleyeceğini düşünülmektedir.

Moskova'nın, demokratik süreçlere duyulan güveni azaltan, demokratikleşme çabalarını zayıflatan, ABD'nin Avrupa müttefikleriyle ilişkisini zedeleyen, Batı yaptırımlarını baltalayan, ABD karşıtı siyasal görüşleri teşvik eden ve Ukrayna ve geçmişte SSCB çatısında altında bulunan Gürcistan gibi ülkelerin Avrupa kurumlarına entegre çabalarını engelleyen girişimlerde bulunmak için istihbarat etkinlikleri yürütmesi olasılık dâhilinde görünmektedir.

Rusya'ya göre hasım ülkede yapılacak seçimler, Rusya'nın çıkarlarını hem açık hem de gizli olarak ilerletme fırsatı sunan kritik dönüm noktaları olarak görülmektedir. Bu nedenle önümüzdeki ABD seçimleri, Ruslar için kısa vadeli hedefler arasında sayılacaktır.

En azından, Rusya'nın ABD'de oluşabilecek sosyal ve politik çatlaklardan sızmaya çalışmak için propaganda yapma, sosyal medyayı kullanma, sempatik konuşmacılar ve diğer etki araçlarını kullanmaya devam etmesi beklenmektedir.

- Gelişen ve Yıkıcı Teknolojiler

Yeni teknolojiler ve mevcut teknolojilerin yeni uygulamaları, işgücü piyasalarını bozma ve sağlık, enerji ve ulaştırma sistemlerini değiştirme potansiyeline sahiptir.

Yapay zekanın (Artificial Intelligence-AI) birçok alanda kullanılmaya başlaması, yeni ulusal güvenlik kaygıları doğurabilecektir. Örneğin mevcut makine öğrenme teknolojisi, uydu görüntüsü analizi ve siber savunma gibi emek yoğun etkinliklerde yüksek derecede otomasyona olanak sağlayabilir. Genellikle büyük miktarlarda veri tarafından sağlanan ve giderek daha yetenekli olan AI araçlarının, istihdam ve mahremiyet üzerindeki etkiler dahil olmak üzere sosyoekonomik zorluklar ortaya çıkarması da olasıdır.

Gelişmiş bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) olan küresel kayma, ABD rekabetçiliğini giderek daha fazla test edecek çünkü dünyanın dört bir yanındaki tedarikçileri yeni teknolojiler ve ürünler geliştirmede daha büyük bir rol oynayacaklardır. Bu teknolojiler, yeni nesil veya 5G kablosuz teknolojisi, yeni finansal teknolojileri ve tahmine dayalı analiz için AI ve BİT'e olanak sağlayacaklardır. İlgili konulardaki düzenleyici ve denetleyici yaklaşımlar ile politik farklılıkların ABD şirketleri için büyümeyi ve yeniliği engelleyecek olmaları mümkündür. Bu risk mutlaka göz önünde tutularak hareket edilmelidir.

Yeni biyoteknoloji, tarımda, sağlık hizmetlerinde ve imalatta iyileşmelere yol açmaktadır. Bununla birlikte bazı biyoteknoloji uygulamaları kasıtsız olumsuz sağlık etkilerine, biyolojik kazalara veya kasıtlı suistimallere de yol açabilir.

- Teknolojik ve Ekonomik Rekabet

Kalıcı ticaret dengesizlikleri, ticaret engelleri ve bazı ülkelerde piyasa dostu politikaların eksikliği muhtemelen ABD ekonomik güvenliğine meydan okumaya devam edecek. Bazı ülkeler büyük olasılıkla ABD'nin fikrî mülkiyet ve mülkiyet bilgilerini yasa dışı bir biçimde kendi ekonomik ve ulusal güvenlik hedeflerini geliştirmek için edinmeye devam edeceklerdir.

Örneğin Çin, siber araçlarıyla özel teknoloji ve erken aşama (start-up) fikirleri edinmiştir. Aynı zamanda bazı aktörler, araştırma alanlarına, uzmanlara erişecek ve Amerika'nın uzun vadeli rekabet avantajlarını aşındırabilecek endüstriyel bilgileri ele geçirmede istekli davranacaklardır (www.dni.gov, Foreign Economic Espionage in Cyberspace 2018, 5).

- Uzay Rekabeti

Tüm aktörler, istihbarat, askerî, bilimsel veya ticari amaçlar için görüntü, hava durumu, iletişim ve konumlandırma, navigasyon ve zamanlama gibi alan kaynaklı bilgi hizmetlerine giderek daha fazla erişebileceklerdir. Ülkeler - özellikle Çin ve Rusya - uzay tabanlı keşiflerini, iletişim ve navigasyon sistemlerini, uydu sayısı ve kullanım uygulamaları bakımından kapasitelerini genişletmeye devam edeceklerdir.

Hem Rusya hem de Çin, ABD ve müttefiklerinin askerî hareketinin azaltılması için antisatellite (ASAT) silahları kullanmaya devam etmektedir. Rusya ve Çin'in, gelecekteki olası bir çatışmada kullanılabilecek tahrip edici silahlara sahip

olmayı hedefledikleri tahmin edilmektedir. Rusya veya Çin ile ilgili gelecekte bir çatışma olursa, her iki ülkenin de ABD ve müttefik uyduları tarafından askerî, sivil veya ticari açıdan elde edilen avantajları dengelemek için gereken saldırıları önceden belirlemiş oldukları düşünülmektedir (www.dni.gov Foreign Economic Espionage in Cyberspace 2018, 15).

- **Uluslararası Organize Suç Örgütleri**

Ulus ötesi suç örgütleri ve ağları, ABD vatandaşlarının güvenliği ve kamu düzeninin yanı sıra küresel insan hakları, ekolojik bütünlük, devlet gelirleri ve rakiplerle ve teröristlerle başa çıkma çabaları için ciddi ve artan tehditler oluşturacaktır. Yurt dışındaki en ağır vakalarda, suç örgütleri sosyal şiddetin artmasına katkıda bulunacak, hükümetlerin yetkililerini aşındıracak, uluslararası finansal sistemlerin bütünlüğünü baltalayacak ve stratejik altyapılara zarar verecektir. Ulus ötesi organize suç örgütleri, şiddete başvurmanın yanı sıra, insan kaçakçılığı, doğal kaynakları tüketmeye ve hükümetlerden ve küresel ekonomiden para sızdırmaya devam edeceklerdir. Hemen hemen her ülkede insan ticaretinin devam edeceği tahmin edilmektedir. Uluslararası kuruluşlar, yaklaşık 25 milyon insanın insan ticareti gibi uluslararası suç örgütlerinin kurbanı olduğunu tahmin etmektedir.

FBI, ABD'nin 2016'da uluslararası suç örgütleri tarafından düzenlendiği düşünülen siber suçlardan kaynaklanan zararlarının 1,3 milyar doları aştığını ve bazı endüstri uzmanlarının bu kayıpların küresel ekonomiye 2021 yılına kadar 6 trilyon dolara mal olabileceğini öngörmektedir.

Kaçak avlanma, yasa dışı balıkçılık, yasa dışı madencilik ve ilaç mahsulü üretimi; ekonomileri, biyolojik çeşitliliği, gıda arz güvenliğini ve insan sağlığını tehdit etmeye devam edecektir. Örneğin akademik araştırmalara göre, yasa dışı

madencilik yapmak, ekosisteme her yıl fazladan 650 ila 1000 ton arasında cıva eklemektedir. Ulus ötesi organize suç örgütleri, muhtemelen BM'nin en son 2019 için 1,6 – 2,2 trilyon dolar olarak tahmin ettiği gelecek yıl yasa dışı etkinliklerden elde edilecek gelirin tahmin edilenden fazla olacağı düşünülmektedir.

Ulus ötesi organize suç örgütleri, ABD vatandaşları arasında yüksek ölüm oranlarını körükleyen ABD'de tüketilen yasa dışı uyuşturucuların en büyük payını sağlamaktadır. Meksikalı organize suç örgütleri, ABD-Meksika sınırını aşan eroin, metanfetamin, kokain ve esrarın çoğunu sağlamaya devam ederken Çin merkezli tedarikçiler ise, fentanil ve fentanil öncülerini Meksika, Kanada ve ABD merkezli distribütörlere göndermekte veya doğrudan İnternet üzerinden satmaktadır(www.dni.gov , Transnational Organized Crime).

- **İnsan Güvenliği**

Küresel yönetimdeki yetersizlikler, şiddetli çatışmalar, çevresel sorunlar ve salgın hastalıkların baş göstermesi, yüksek düzeyde insanın yer değiştirme ve göç etme gibi insan güvenliği için önemli riskler yaratacaktır. Freedom House, 2017 yılında “küresel özgürlük” te ard arda 11. yılını geride bırakırken her sene küresel özgürlük indeksinde gerileme görülmekte ve düşüşe giren ülkelerin yaklaşık dörtte biri, Avrupa'dan çıkmaktadır. Bu durum, hem insanların temel ihtiyaçlarından olan barınma ve sağlığın yanı sıra ifade özgürlüklerinin de sınırlanması anlamına geleceğinden Batı Avrupa ve ABD yönlü göçlerin artması muhtemel görünmektedir.

Hükümetin, yabancı ve yerli halkları etkilemek için sosyal medyada propaganda ve yanlış bilgilendirmeyi de kullanması son yıllarda yaygınlaşmaktadır. Ayrıca hükümetlerin iç politikaya dair görüşlerini şekillendirme çabalarının sayısı ve karmaşıklığı son 10 yılda çarpıcı biçimde artmıştır. 2016 yılında Freedom House,

hükümetlerin görüşlerini yaymak, gündemlerini sürdürmek ve hükümetin mevcut eleştirilerine karşı koymak için sosyal medyaya başvuran Filipinler, Türkiye ve Venezuela gibi 30 ülke belirlemiştir.

Zayıf yönetim, zayıf siyasal kurumlar, ekonomik eşitsizlik ve devlet dışı aktörlerin şiddet içeren eylemlerle yükselişleri, devletlerin otoritelerini ve yeteneklerini git gide zayıflatmaktadır (National Intelligence Strategy 2014 ve 2019).

- **Trump Dönemi**

ABD tarihinde Richard Nixon haricinde Donald Trump'a kadar hiç kimse istihbarat örgütüne karşı düşmanca tavırlar sergilememiştir. Ancak Nixon'ın aksine Trump açıktan ve Twitter üzerinden istihbarat teşkilatını hedef alarak özellikle istihbarat analizlerinin geçerliliklerini sorgulamıştır. Rusya'nın seçimlere müdahale ettiği iddialarına karşı çıkmakla birlikte istihbarat topluluğunun yanlış yöne odaklandıklarını vurgulayarak açıkça niteliksiz olduğunu ima etmiştir. Buna karşılık dönemin CIA Direktörü John Brennan Fox New kanalında yaptığı röportajda Trump'ın Rusya'dan gelebilecek ciddi tehditleri önemsemediğini hem siber tehdidin hem de Ukrayna ile Suriye'de artan Rus baskısının küçümsendiğini dile getirmiştir. Wall Street Journal için yaptığı bir mülakatta ise ABD'de geleneksel hale gelen günlük başkana sunulan istihbarat brifinginin Trump tarafından kabul görmediğini belirtmiştir. 'Trump hergün aynı tatsız haberleri duymak istemiyor' vurgusuyla örneğin 'Her gün Ukrayna'daki Rus aktivitelerinden ya da İran'ın Suriye'deki hamlelerinden bahsetmek hoşuna gitmiyor, Başkan yeni ve önemli bilgiler elde edilmesi halinde brifing bekliyor' açıklamasını yapmış ve böylece Başkan ve istihbarat topluluğu arasındaki iletişimi ortaya koymuştur. Önceki istihbarat başkanının Trump'ın topluluğa karşı uyarması en dikkat çekici olanıdır. Trump'ın kamuoyunun önünde istihbarat topluluğundan şüphe edercesine konuşmaya devam

etmesiyle topluluğu oluşturan 17 kurumun tüm çalışanlarının istek ve motivasyonlarında düşüş yaşanacağı bununda istihbarat üretiminde etkili olacağıın altını çizmesidir. Bunun yanında Beyaz Saray ve İstihbarat Topluluğu arasındaki bir çekişmede özellikle dış istihbarat birimleri ile bürokratlar arasında koordinasyon zayıflaması ve güven duygusunun yitirilmesi söz konusu olacaktır.

Trump'ın emri altında olan kurumla çekişmesi kuşkusuz Trump yönetimi içinde dezavantaj yaratmaktadır. Dünyadaki istihbarat bütçesinin en büyüğüne sahip olan ve altyapı ile insan kaynağı bakımından geniş imkanlara sahip olan kurumun çeşitli görevleri farklı kurum çatıları altında icra eden topluluk için Kongre tarafından yaklaşık 80 milyar dolar ayrılmaktadır. Bu tek başına Rusya dahil birçok Avrupa ülkesinin yapmış olduğu askeri harcamalardan daha fazlasına denk gelmektedir. Yaklaşık çeyrek milyon insanı barındıran kurumların ülke içi ve dışında binlerle ifade edilen merkezlerinin bulunduğu düşünülmektedir. Bu kapasitenin sağlayabileceği destekten faydalanmanın büyük kayıp olacağı ortadadır.

Trump'ın sahip olduğu araç ABD'nin ulusal güvenliği ve çıkarları için örtülü operasyonlardan sabotaja, paramiliter örgütlerin desteklenmesinden ekonomik ve mali operasyonlara kadar bir dizi yöntemi tek tek ya da bir bütün halinde hasmına karşı kullanabilmektedir. Trump, istediği taktirde herhangi bir devlet, devlet dışı aktör ya da hasım kesimlerin niyetlerini ve kapasitelerini öğrenmede ve ABD niyet ve kapasitelerini bu kesimlere karşı kapalı tutmada yine istihbarat topluluğundan faydalanabilmektedir.

İstihbarat Topluluğu'nun Soğuk Savaş günlerinden kalma Senato'da ilgili konular hakkında Senato İstihbarat Komitesi'nin sorularını cevaplandırmaları sonrası Trump ile olan gerilim tekrar yükselmiştir. Trump'ın karşı görüşleri gibi görünen ancak daha realist olduğu anlaşılan istihbarat topluluğu analizine göre,

IŞİD'in toprak kaybetse dahi Suriye ve Irak'ta uyuyan hücreler ve etkilediği kitlelerle varlığını sürdüreceği, İran'ın iddia edildiğinin aksine yapılan anlaşmaya uygun hareket ettiğini, seçimlerle ilgili halen Rusya'nın müdahalesi ile ilgili soru işaretleri bulunduğunu aktadırlar. Bu ifadelerin tümü Trump ve şahin ekibinin tezlerinin antitezini oluşturacak nitelikte olmuştur. Trump ise cevabında gecikmemiştir. İran üzerinden yaptığı eleştiride, anlaşmanın yetersiz olduğu, İran'ın ekonomik krizle dize getirildiği ve ancak bu şekilde dizginleyecekti. Attığı tweetin en sonunda ise istihbarat çalışanlarına eğitim günlerine geri dönme öğüdü verdiği de görülmektedir. Nihat Ali Özcan'ın yorumuna göre, kurum ile yönetici arasında ideal olanın bir taraf objektif analiz yaparken diğer taraf buna uygun politika geliştirmelidir. Fakat bu ideal olanın her zaman gerçekleşmediği ve siyasilerin istihbaratçılardan duymak istediklerine göre hareket etmelerini beklediklerini görmekteyiz. Bu durumun istihbaratın siyasileşmesi ve gerçeklerden sapma ile sonuçlanması ise kaçınılmazdır. Trump nezdinde objektif değerlendirme yapamayan devasa örgütün yerini özel danışmanları ve sosyal medyası almış ve topluluk tarafından sunulan raporların hiçbir kıymeti kalmamıştır.

Görüleceği üzere, ABD istihbarat teşkilatının yapısı, kurumlarının işleyiş tarzı ve tehdit öncelikleri zaman içerisinde değişmiştir. Öncelikle SSCB gibi bir devlet temelli tehdit önceliğinin Soğuk Savaş sonrası devletin yanında terörizm ve uluslararası suçlar gibi farklı tehdit önceliklerinin eklendiği görülmektedir. İletişim, ulaşım, silah sistemleri ve internetin gelişimi ile farklı icra tarzı ve mücadele mecraları doğduğu da görülmektedir. Bunların yanında Trump gibi yöneticilerinde mevcut yapının işleyişinde ve kurumsal duruşunda değişime neden olduğu görülmektedir.

BÖLÜM IV

RUS İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ KRİTİK DÖNEMEÇLERİ

Rusların güvenlik ve istihbarat kültürünün kökenleri çok daha eskiye dayansa da, mevcut kaynaklar sayesinde yaklaşık beş asır öncesinden günümüze kadar yaşananları süreç takibi ile yakından inceleme imkanı bulunmaktadır. Bu geniş zamanı, süreç takibi metodu ile incelemek ve kritik dönemeç analizi vasıtasıyla istihbarat teşkilat yapısı ve kültürünün önemli kırılma anlarını tespit etmek mümkündür. Bu bakımdan hem Rus İmparatorluğu Döneminde hem de SSCB ve Rusya Federasyonu zamanında yaşanan kapsamlı değişimler içerisinde istihbarat teşkilatının yeni dönemlere adaptasyon sürecini gözlemleme olanağı elde edilmektedir. ABD'ye kıyasla, Rusya'nın farklı rejimler tarafından ve aynı rejimin farklı yönetim anlayışlarına sahip devlet adamları marifetiyle yönetilmesi istihbaratın kurumsal yapısını ve icrasını da etkilemiştir. Bununla birlikte teknolojiye yapılan yatırım ve uluslararası alanda meydana gelen gelişmelerde yine Rus istihbaratını etkileyen faktörlerden olmuştur.

4.1. Çarlık ve SSCB Dönemi İstihbarat Teşkilatları

4.1.a. Okhrana

Rusların güvenlik açısından istihbarata olan ihtiyaçlarının belirgin olması, 12. yüzyıl Moğol istilasına kadar geri götürülebilir. Moğolların yıkıcı istilasından sonra Rus yöneticilerin devlet güvenliği açısından gizli haber alma ve devletin güvenliğini sağlamak adına belirli yapılanmalara giriştikleri bilinmektedir. İvan Vasilyeviç ya da

bilinen adıyla Rus Çarı Korkunç İvan'ın, doğrudan Çar'a bağlı gizli polis teşkilatı Opriçnina'yı herhangi beklenmedik bir tehdidin vereceği zararları önlemek adına kurduğu bilinmektedir. Bunun yanında Çar'a muhalif Rus aristokratlarının mallarını müsadere etmek, iç güvenliği sağlamak, dışarıdan gelebilecek saldırılar için haber alma ağı kurmak, sınır bölgelerinde ya da düşman hudutları içerisinde etkinliklerde bulunmak, Opriçnina'nın görevleri arasında yer almıştır. Gizli polis ve istihbarat etkinliklerini birlikte üstlenen bu kurum, sonrasında inşa edilecek Rus istihbarat teşkilatlarının icraat alanları ve icra tarzlarının temellerini oluşturmuştur (Tamaş 2018, 118).

1825'te tahta çıkan I. Nikolay'ın oluşturduğu Üçüncü Daire gizli polis ve araştırma bölümü sonrasında günümüz istihbarat teşkilat yapısına benzer bir yapıya sahip olan Okhrana'ya dönüşecektir. Bu Daire, 1830-1831 yıllarında Polonya'da yaşanan Kasım Ayaklanması gibi iç karışıklıkları ya da Çar için potansiyel tehditlere karşı yakın izleme ve bilgi alma etkinlikleri yürütmüştür (Andrew 1999, 52).

Okhrana, II. Alexandr'a yapılan suikast girişimi sonrasında, 1876'da dönemin İç İşleri Bakanlığı'na bağlı polis gücünün bir birimi olarak kurulmuştur. Kamu Barışı ve Düzenini Koruma departmanı olarak jandarma kuvvetlerinin de yardımıyla görevine başlamıştır. II. Alexandr'ın 1881'de anarşistler tarafından öldürülmesinin de gösterdiği gibi, birim yeterince etkili bir duruma gelememiştir. Suikastle birlikte gizli polisin Çar ve ileri gelenleri koruma adına daha fazla çaba sarf etmesi gerektiği anlaşılmıştır. Monarşiyi korumak adına devrim, ayaklanma ya da darbe riski taşıyan hareketleri, yayınları ve söylemleri takip ederek sürekli teyakkuz hâlinde hareket etmiştir. Bir taraftan devrimci gruplara sızarak ve onların planlarını önceden saptayarak etkinliklerini yönlendirme amacıyla hareket ederken diğer yandan bu etkinliklere işçilerin katılımını kısıtlamaya çalışmıştır. Küçük ve bölgesel gruplar

üzerinde etkili olurken kitle hareketlerini engellemede başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın en görünür hâli 1905 Devrimi'nde ortaya çıkmıştır (Ward 2014, 52).

Kitleleri yönlendirme ve kontrol altına alma yetisinden yoksun olduğunu kavrayamayan birimin agresif müdahaleleri toplumsal huzursuzluğu daha da artırmıştır (Seren 2017, 176). Ayaklanma sonrasında 1908'de önce 30 sonra 1911'de 60'a çıkan birim istasyonları sayısı tüm imparatorluk topraklarında kontrol ve denetimi sıkılaştırma amacıyla ve mevcut etkisizliğin sonucu olarak artırılmıştır.

Çarın baskı rejiminin temel sembollerinden görülen Okhrana karargâhı, 27 Şubat 1917'de ateşe verilmiş ve kurumun tutuklamış olduğu devrimciler ayaklanmacılar tarafından serbest bırakılmıştır (Ward 2014, 56).

Rus İmparatorluğu'nun Ekim Devrimi ile dağılması sonrası istihbarat görevi üstlenen gizli polis yapılanması da ortadan kalkmıştır. En önemli kritik dönemlerden biri olan bu dönem sonrasında Rus istihbaratı açısından İmparatorluk topraklarını korumak yerine yeniden kurulacak bir ülkede rejimi koruma ve rejimin ihtiyacı olan bilgileri yurt dışından toplama görevi üstlenecektir. Bu dönemde ülke içerisinde muhalifleri bastırmakla görevli gizli polis görevini yürüten yapı çok daha kapsamlı ve görev tanımı geniş bir ulusal güvenlik aygıtına dönüşecektir.

4.1.b. Çeka

Kapitalist düzeni ortadan kaldırmak, ekonomik araçların kamusallaştırılması, halkın hem iktisadi hem de siyasal hayatta yönetime katılmasının yolunu açacak bir rejim kurma inancıyla hareket eden Bolşevikler, 7 Kasım 1917'de Petrograd'da Çar rejimini ve cumhuriyetçi bir rejim umuduyla kurulan İmparatorluk Geçici Hükümeti'ni devirmişlerdir. Bu sayede Lenin önderliğinde 1922'de kurulacak ve 1991'e kadar ayakta kalacak olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin temelini atmışlardır (Ekici 2017, 267).

Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleriyle Bolşevik karşıtı, monarşi yanlısı ve geçici hükümete güvenen Beyaz Ordu, Rus İç Savaşı'nı başlatmıştır. Bu dönemde başta İngiltere olmak üzere Çar'ın Birinci Dünya Savaşı'nda desteğini almış diğer Batılı devletler de Bolşeviklere karşı Beyaz Ordu'ya yardım etmişlerdir. Onlara karşı, Bolşevikler ve Kızıl Ordu, ele geçirdikleri Rus topraklarından ve bağımsızlıklarını verdikleri eski imparatorluk coğrafyasından destek görmüşlerdir (Wade 2018, 169).

İmparatorluk topraklarının farklı bölgelerinde verilen mücadelelerde hem Kızıl Ordu'nun hem de Çeka'nın savaşını hayati olarak görülmüştür. Çeka, Ekim Devrimi'nden sonra, 20 Aralık 1917 tarihinde Lenin tarafından yayımlanan bir kararname ile kurulmuştur. Kısa sürede Sovyet rejiminin karşı-devrimci etkinliklerinin saldırılarına karşı ayakta kalması için yaşamsal önem arz eden bir siyasal-askerî kuvvet hâline gelmiştir. Etkisi giderek artan bir hareket olarak katılımların arttığı 1921 yılında Çeka'nın sadece bir kısmını oluşturan *Cumhuriyetin İç Savunması için Birlikler* adıyla kurulan örgüt, yaklaşık 200.000 kişilik bir mevcuda sahip olmuştur. Devrim sonrasında Çeka, Lenin ve haleflerinin kuruluşunda mücadele ettikleri iktidarın önemli bir enstrümanı olarak rüşünü Bolşevik rejiminde kanıtlamıştır. Kuruluşunu izleyen yıllar içerisinde devrimin koruyucusu konumunda yurt içinde devrim karşıtı hareketleri engelleme adına etkinlik gösteren Çeka, Sovyet Rusya'nın zor gücüne ihtiyaç duyduğu zamanlarda başvurduğu araçların başında gelmiştir. Yurt dışında da Bolşevik Rusya'ya karşı Müttefik Devletlerin desteği ile karşıt girişimlerde bulunan sürgün ya da kaçak konumundaki Rusya İmparatorluğu mensuplarının yapılanmaları, Çeka'nın öncelikli hedefleri arasında yer almıştır. Henüz kurulan Bolşevik Rusya'nın kontrol ettiği topraklar üzerinde iktidarını sağlaması ve sürekliliği olan bir rejim inşası için zamana ihtiyaç duyulmuştu. Bu süre

zarfında Çeka'nın iktidarın güçlenmesi sürecinde temel kılıç ve kalkan görevi üstlendiği anlaşılmaktadır (Lauchlan 2013, 529).

Çeka'nın istihbarat icra tarzının üzerinde yükseldiği önemli sütunların olduğu görülmektedir. Buna göre, Dmitri Gavrilovich Yevseyev gibi Çeka'nın kuruluş evresinde icraatlar kılavuzunu yazan, geleneksel yöntemler kullanan, Okhrana çalışma tarzını benimseyen, kişilerin ortaya koyduğu çalışma tarzı ve istihbarat anlayışdır.) Bir diğeri Bolşevik liderliğin 1917 yılına kadar yeraltı yapılanmalarında istihbarat işine dair elde etmiş oldukları bilgi ve tecrübelerin iktidara gelmeleriyle başka bir kanaldan tekrar dolaşıma sokulmasıdır. Casusluk, karşı casusluk, propaganda, dezenformasyon gibi Çar iktidarı ile mücadelede kullandıkları tüm araçları iktidar olduklarında tekrar dolaşıma soktukları görülmektedir. Üçüncüsü, “burjuva istihbarat örgütlerinin” işleyişi ve yapılanma örneklerinden faydalanma da diğeri sütunlardan birisi olmuştur. Düşman dahi olsa Sovyet Rusya'ya göre çok daha gelişmiş olan yanlarının Sovyet istihbarat mekanizmasına dâhil edilmesi de bu anlayışa dayanmaktadır (Mitrokhin ve Gordievsky 2005, 68).

19 Kasım 1918'de Bolşevik komuta kademesi Politbüro tarafından Askeri Kontrol Birlikleri ile Çeka'nın birimlerini birleştirme kararı almıştır. Bu yapı Çeka Özel Departmanı (Special Section) adını alarak icraatlarını gerçekleştirmiştir. Özel Departmanın icraatlarının arasında düşman hatları gerisinde askerî ve siyasal istihbarat toplamak, Kızıl Ordu'da yer alan karşı devrimci hareketlere sızmak ve bürokrasi içerisinde karşı casusluk etkinliklerini yürütmek bulunmaktadır. Bu departman, Karkiv'de konuşlanmış ve Batı ile Güney olmak üzere iki ayrı görev bölgesi tayin etmiştir. Her görev bölgesinde siyasal, askerî, bilimsel ve teknik istihbaratın toplanması ve analiz edilmesinden sorumlu tutulmuştur. Çeka, 1919

sonbaharında kuruluşunun ilk on dokuz ayı boyunca yurt içinde 412 Sovyet karşıtı yeraltı organizasyonu saptamış ve etkisiz hâle getirmiştir. Çeka'nın muhalif kesime yönelik uyguladığı en etkili yöntem terör olmuştur. Bu nedenle 2 Ekim 1918'de Sovyet Rusya'da 'Kızıl Terör' komünistler tarafından resmî olarak deklare edilmiştir. Buna göre, işçiler ve köylüler, burjuvalar ve onların işbirlikçilerine karşı Kızıl Terör'ü bir sindirme aracı gibi kullanarak cevap vereceklerdir. Ancak ironik olarak, Kronstadt ve Tambov köylü ayaklanmaları bu yöntem sayesinde daha kolay bastırılabilmiştir. Okhrana ile karşılaştırıldığında siyasal suçlardan dolayı Okhrana 4,113 kişiyi iç sürgüne gönderirken Çeka benzer suçlardan 250.000 kişiyi infaz etmiştir (Fedor 2017, 18).

Sovyet Rusya'nın ilk yılları boyunca uluslararası alanda tanınmayan ve diğer devletler nezdinde hukuksal statü sahibi olmayan yapısı nedeniyle yurt dışında legal olarak istihbarat istasyonları kurması mümkün olmamıştır. Bu nedenle istihbarat etkinliklerine başlaması, düşman hatlarının gerisinde 'illegal' yapılanmalar inşa etmek adına önemli bir zemin hazırlamıştır. SSCB tarihi boyunca yaşayacak ve geleneksel bir kimliğe dönüşecek olan 'illegaller' önemli bir insan istihbarat kaynağı hâline geleceklerdir. 1919'da sayıları bir departman kurmaya yeten, özellikle dış istihbaratın taktik ve operasyonel varlıkları olarak ön plana çıkan bu kişiler, Çeka jargonunda rezidanslar ('residencies') olarak geçen yerleşkeler içerisinde illegal şeflerin komutasında hizmet vermişlerdir. Bunun yanı sıra legal rezidanslar (uluslararası hukuka uygun istihbarat yerleşkeleri) kuruldukça bir rezidant (mukim) tarafından başkanlık edilmiş ve yalnızca misyonun başı olan büyükelçiden talimat alması öngörülmüştür (Mitrokhin ve Andrew 1999, 25).

Çeka, Lenin'in 1921 Martı'nda Rus ekonomisini çöküşten kurtarmak amacıyla ortaya attığı Yeni Ekonomi Politikası'nın (Novaya Ekonomiçeskaya Politika, NEP) uygulanması adına da ekonomi alanında etkinlikler yürütmüştür. Programda belirlenen sınırların aşılmaması, dışarıdan herhangi bir müdahale olmadığından emin olmak için programın yürütülmesine Çeka'nın nezaret etmesi kararlaştırılmıştır. Sınırlı sayıda küçük ve orta ölçekli işletmelere kapitalist piyasa kurallarına göre hareket etmelerinde izin verilerek kapitalizmde olduğu gibi kâr mantığıyla işleyen bir piyasanın varlığına göz yumulmuştur. Ancak merkezî planlamanın henüz olgunlaşmadığı Bolşevik Rusya'da sınırlı kapitalist piyasa yöntemiyle halkın ihtiyacını karşılarken bankaları, büyük sanayi kuruluşlarını ve dış ticareti tekel olarak kontrol etmeye devam etmiştir. NEP, Sovyetler Birliği Komünist Partisi 10. Kongresi'nde kararlaştırılmış ve resmî olarak 21 Mart 1921 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kararla köylülerden zorla alınan fazla tarımsal ürün alımı durdurulmuş, bunun yerine ürün üzerinden vergi alınmaya başlanmıştır. Çeka, programa dâhil olan kuruluşları ve bölgeleri yakın takip altında tutmuştur (Mitrokhin ve Andrew 1999, 30).

1921 Ocak ayında Feliks Dzerjinski istihbarat anlayışında önemli bir değişikliğe gitmiştir. Psikolojik propagandanın merkezinde olan karşı istihbaratın ABC'si, sonraki dört yıl kullanım kılavuzu işlevi görmüştür. Artur Artuzov tarafından yazılan kılavuz, karşı istihbarat yetkililerine önemli bilgiler sunarak 1922 ve 1927 arasında gerçekleştirilen 'Trust' gibi çok ünlü operasyonların gerçekleştirilmesini sağlayan temel araçlardan olmuştur. Artur Artuzov sayesinde yürütülen Trust operasyonunun öncelikli amacı, tehdit oluşturan ya da oluşturabilecek monarşi yanlılarının gözetim altında tutulmasıdır. Ardından monarşi

yanlısı olduğu düşünölen bir sivil toplum kuruluşunun inşa edilmesidir. Bu sayede ölkede içerisindeki örtölü monarşi yanlısı kesimlerin tespiti ve takibi kolay olacaktır. İkinci olarak Sovyet Rusya içerisinde yabancı elçiliklerin, şüpheli görölen kişilerle bağlantı kurması ya da temasa geçmesi tespit edilip önlenecektir. Üçüncüsü, monarşi yanlısı görölen ancak Çeka ajanları olan kişiler aracılığıyla Sovyetlerin kapasitesi hakkında asılsız bilgilerin sızdırılması ve yanlış yönlendirilmeleri sağlanacaktır. Dördüncüsü, gerçek monarşi yanlıları arasında bulunan zayıf halkaların tehdit, şantaj ya da rüşvetle çift taraflı ajanlara dönüştürölmesi yer almaktadır. Son olarak önemli kişilerin çift taraflı ajanlar ya da Çeka mensupları tarafından ölkede içerisine tekrar çekilmesini sağlayacak bir mekanizma yaratılması öngörölmüştür (Fedor 2017, 23).

Sonuç olarak Çeka, Rus İç Savaşı'nda Bolşevikler adına önemli bir rol oynamıştır. Kızıl Terör, Komünist Parti üst kademeleri tarafından sınırları belirlenen tehdidin önüne geçmede en önemli aparat olarak ön plana çıkmıştır. Kızıl Terör yalnızca burjuvaları, sabotajcıları, karşı devrimcileri hedef almamış aynı zamanda Bolşeviklerle benzer ideolojiye sahip ancak hükümete darbe yapma gibi detaylarda ayrılan gruplara karşı da hareket etmiştir. Lenin ve Halk Yüksek Komiserliği tarafından teorize edilen Çeka uygulamaları, Sovyet Rejimine karşı yurt içi isyanlar, hareketler ve organizasyonlarla mücadelede kullanılmıştır. Yurt dışında ise yeni rezidanslar kurulmuş, ağırlıklı olarak muhalifler gözetim altında tutulmuş ve 'illegall' yapılanmaların temelleri atılmıştır (Mitrokhin 1999, 49).

SSCB'nin istihbarat yapısı ve icra kültürünün temelini atıldığı dönem Sovyet Rusya'nın kurulduğu dönemdir. Bu dönemdeki aktörlerin belirlediği ulusal çıkar tanımı ve tehdit öncelikleri çok uzun süre kabul görmüştür. Bu nedenle patika bağımlılığının başlangıcı, yani SSCB'nin gideceği yolun rotası belirlenmiştir. Bunun

öncesinde İmparatorluğun yıkılması ve Sovyet Rusya'nın kurulması ile sonuçlanan süreçte kritik bir dönemeç aşılmış ve belirsizlik dönemlerinden geçilmiştir.

4.2. İki Savaş Arası Dönem

Birinci Dünya Savaşı'nın biri mağlup diğeri savaştan çekilme kararı ile ayrılan iki ülkesi, Rapolla Antlaşması ile Polonya'nın tekrar canlanmasını önlemek için 1922'de ittifak kurdular. Sovyet Rusya-Almanya, Versay Antlaşması ile Almanya'nın üretmesine yasak getirilen savaş malzemeleri ve silahların Rusya'da üretilmesi konusunda anlaşmıştı. Bu durum, istihbarat konusunda da, özellikle sinyal istihbarat ekipmanları açısından Rus tarafına önemli kazançlar sağlamıştır. Böylece iki ülke arasında diğer ülkelere nazaran göreceli olarak yakın bir ilişki kurulmuştu. Uluslararası ilişkilerde görece yalnızlık yaşayan SSCB'nin iki savaş arasındışarında bilgi toplamak, içeride rejimin devamlılığını sağlamak için iktidarı güçlendirmek adına istihbarat kurumlarına güvendiği bilinmektedir. Lakin Lenin'in ölümü ve Stalin'in iktidara gelmesi ile birlikte istihbarat yapısı ve icra tarzında önemli değişiklikler meydana gelecektir (Johnson 2010, 778).

4.2.a. OGPU

Rus güvenlik güçleri başından beri mevcut her vasıta ile devletin kılıcı ve kalkanı olma ve bununla birlikte partiyi koruma adına inşa edilmişler ve bu amaca yönelik hareket etmişlerdir. Bir taraftan Sovyet istihbaratının Lenin tarafından belirlenen öncelikleri, Stalin tarafından da benimsenmiş hatta bir ileri safhaya taşınmıştır. Diğer taraftan, Lenin'den farklı olarak Batılı hükümetler ve istihbarat teşkilatları tarafından müdahaleci yaklaşımları istihbarat çarkının işleyişinde her konuda hesaba katılması gereken bir değişken olarak kabul edilmiştir.

Temmuz 1923’de Birleşik Devlet Siyasi Müdürlüğü (OGPU) olarak tanınacak yeni bir komiserlik kurulmuş ve 1924’te Lenin ölmeden hemen önce gizli polis teşkilatı iktidar ve prestij açısından devlet kademelerinde ve toplumda oldukça yüksek bir konuma yerleştirilmiştir. Siyasi rejimin bir silahı olarak varlığının önemini ortaya koymasıyla birlikte iktidar kademelerindeki nüfuzunu gittikçe artıran kurum, Stalin tarafından 1930’lar boyunca Parti içindeki potansiyel rakiplerini saf dışı bırakmak ve devlet üzerinde sıkı kontrolünü sağlamak amacıyla da kullanılmıştır. Amy Knight’a göre, Sovyet tarihinde Leninist ve Stalinist dönemlerde istihbarat teşkilatlarının rolleri, Komünist Parti ve Politbüro karşısında konumlanmalarına göre belirlenmiştir. Lenin’in yönetimi döneminde, istihbarat teşkilatı, Parti’nin alt bir kolu ve tamamen onun kontrolünde kalırken Stalin Dönemi’nde ise Parti’den daha üste konumlanan, hem siyasal hem de silahlı bir güce dönüşmüştür. Bu sayede Stalin’in altında, tüm devlet mekanizmasının üzerinde konumlanmıştır (Haslam 2015, 48).

‘Stalinizm’ olarak adlandırılacak dönemin belli özellikleri, Lenin’in ölümü sonrası tedricen ortaya çıkmaya başlamıştır. Her şeyden önce yanılmayan lider kültürü, tek parti devleti ve gittikçe genişleyen bir güvenlik aygıtının, toplumu gözetleme ve denetlemesi ardından, kitlesel göçler ve toplama kamplarında muhaliflerin gözetim altında tutulması, devrin istihbarat kurumlarının yapılanma ve icraatlarına ışık tutmaktadır. Lenin döneminde parti içerisinde tartışma zemini mevcutken Stalin hem parti hem de politbüro ile arasına sınırlar çekmiş hem gerçek hem hayalî parti içi ve dışı muhaliflere karşı OGPU’yu kullanmıştır (Seren 2017, 188).

30 Ocak 1930'da Politbüro, istihbarat alanlarını belirleyerek gerekli emirleri OGPU'nun dış istihbarat servisi INO'ya yollamıştır. Böylece yurt dışında 1930'lara doğru casusluk, propaganda, ayaklanma gibi etkinlikler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Britanya, Fransa ve Almanya, önemli Avrupa rakipleri; Polonya, Romanya, Finlandiya ve Baltık Devletleri, Sovyetlerin etki çevresi gördükleri alan olarak; Güney Doğu Asya'da ise yükselen güç Japonya, istihbarat etkinliklerinin ana hedefleri arasında yer almıştır. 1933'te Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kuran ABD ise istihbarat coğrafyasına resmî olarak dâhil edilmemiştir. 1921 sonrası Atlantik ötesinde Sovyet illegalleri yerleşik hâle gelmesine rağmen, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı kıtasına çekilmesi ve Milletler Cemiyeti fikrini Senato ile reddetmesi, onun savaş öncesi izolasyonist politikasına döndüğü yönünde bir algı yaratmıştır. Bu nedenle Sovyetler için ABD, istihbarat öncelikleri arasında yer alan bir ülke olmamıştır. ABD'nin hem henüz bir istihbarat teşkilatının bulunmayışı hem de Sovyetler Birliği'ne karşı istihbarat etkinlikleri yürütmüyor olması, bakış açısında 'zararsız' algısı yaratmıştır (Haslam 2015, 50).

4.2.b NKVD

OGPU yerini aynı amaçla kurulan NKVD'ye bırakmıştır. 10 Temmuz 1934 yılında Politbüro toplantısında SSCB NKVD (İçişleri Halk Komiserliği)'nin resmî bir karar ile kurulduğunu açıklanmıştır. OGPU'nun başkanı olan Genrick Yagoda, NKVD'nin de ilk başkanı olarak atanmıştır. İstihbarat kurumları açısından bu değişikliğin en önemli nedeni (OGPU 'dan farklı olarak) NKVD'nin hukuki yargılamalardan muaf tutularak sadece liderliğe yani bir anlamda Stalin'e hesap verecek olmasıdır. Yeni duruma göre NKVD'nin yanı sıra, sınır ve iç güvenlik departmanı (PİVO), zorunlu çalışma kamplarının yönetimi(GULAG), emek yerleşim

yönetimi, otoyol ve yol inşası, Moskova Kremlin'in korunması (hükümetin korunması), işçi ve köylü milisler bölümü(GURKM), finans bölümü (FINO) sicil dairesi gibi birimlerin yanı sıra teknik birimlere de aynı çatı altında ver verilmiştir. İdari işlerin yanı sıra asli görevi olan istihbarat, şifreleme ve şifre çözüme, devlet iletişiminin korunması, yurt içi ve yurt dışı gerekli bilginin toplanması ve operasyonların yürütülmesi de bunlara dâhildir. Bunun yanında ise askerî mahkemelerin çalışmalarının denetlenmesi gibi görevler de üstlenmiştir. 1935 yılında NKVD trafik kontrolü ve 1937 yılında deniz ve limanların kontrolü, ulaşımı ve güvenliği amaçlı birimler oluşturulmuş ve sorumluluk alanı genişletilmiştir.

Büyük Terör olarak da bilinen Büyük Temizlik/Büyük Göç, Joseph Stalin tarafından Komünist Parti ve Kızıl Ordu mensupları dâhil olmak üzere muhalif kesimlerin tümüne karşı gerçekleştirilen şiddet olaylarıdır. Stalin'in Lenin sonrası kurduğu baskı düzeni ve muhaliflere karşı sert tutumu karşısında kendisine yönelen eleştiriler de infaz nedenleri arasında sayılmıştır. Çeşitli tahminler bulunmakla birlikte birçok uzman, 00447 sayılı karar gereğince Büyük Temizlik boyunca en azından 750,000 insanın infaz edildiğini düşünmektedir. 1936-1938 yılları arasında Gulag kamplarında gerçekleşen bu infazların büyük bir bölümünü, Kızıl Ordu'dan subaylar ve Parti kademesinden olan siyasilerden meydana getirmiştir. 'Yezhov Olayı' ya da 'Yezhov Devri' olarak da literatüre geçen bu dönemde, Rus tarihindeki en büyük zorunlu göçün yaşandığı düşünülmektedir. 1936'nın baharında başlayan ve 1939 Mayıs'ında sonlanan tasfiye hareketinin çoğunu NKVD yönetmiş, merkezden yerel polisleri ve istihbarat görevlilerini koordine etmiştir. 1,3 milyon insanın tutuklandığı 140,000'nin bitkinlik, kötü beslenme ve olumsuz barınma koşulları nedeniyle hayatlarını kaybettikleri tahmin edilmektedir (Elman 2010, 918).

NKDV'nin yurt dışında etkinlik gösteren Özel Operasyonlar Birimi (Special Operations- INO), birden çok yabancı dili akıcı biçimde konuşabilen Pavel Sudoplatov ve İshak Akhmerov gibi isimler tarafından Batı'da önemli merkezlerde yerleşmiş ve istihbarat etkinliklerine başlamıştır. Konusu geçen ajanlar sayesinde 1930'ların başları ve ortaları Sovyet dış istihbarat tarihinde sıkça söz edilen "Önemli Kanunsuzlar" (Great Illegals) çağını yaşamıştır. İstihbarat toplama ve ajan devşirme ile istenilen bilgileri sağlama konusunda çok yetenekli kişilerden oluşan seçkin bir grubu tanımlamak için kullanılan "Great illegals", Sovyet istihbaratının sonraki dönemlerde insan istihbaratına ayrıca önem vermesinde büyük rol oynamıştır (Mitrokhin ve Andrew 1999, 48).

'Önemli Kanunsuzlar' ekibine Rusya'nın yanı sıra Polonya, Ukrayna, Almanya gibi yeraltında çalışmalar yürütülen Avrupa ülkelerinden de katılımlar olmuştur. 2.Dünya Savaşı'na kadar en önemli aktif katılımın Avrupa'nın başkentlerindeki Komünist Partiler aracılığıyla sağlandığı görülmektedir. Fransız Komünist Partisi (French Parti Communiste Français (PCF), İtalyan Komünist Partisi (Italian Partito Comunista Italiano (PCI), Avusturya Komünist Partisi (Austrian Kommunistische Partei Österreichs (KPÖ) ve Fin Komünist Partisi (the Finnish Suomen Kommunistinen Puolue (SKP) bunların önde gelenleri arasındadır. Bu partiler sayesinde geniş bir coğrafyada hem ONI hem de NKVD önemli insan istihbaratı, sinyal istihbaratı ve deşifre edilecek bilgiler elde etmiş, özellikle operasyonel istihbarat olarak kullanılan veriler SSCB'ye önemli avantajlar sağlamıştır. INO, Çar Devri'ndeki önemli bürokratları, Sovyet coğrafyasındaki milliyetçi hareketlerin liderlerini, Stalin'in kişisel rakipleri INO'nun öncelikli

hedefleri arasında yer almıştır. Örneğin Stalin'i uluslararası arenada çok sert bir dille eleştiren Leon Trotsky bunlar arasındadır. Diğer bir ünlü hedef ise Ukraynalı milliyetçi lider Yevhen Konovalets'tir. Sovyet Ukrayna'da ayrılıkçı bir hareket girişiminde olan Konovalets, Hollanda Rotterdam'da katledilmiştir. Bu dönemde SSCB daha çok insan istihbaratına dayalı operasyonlar düzenlemiştir. İki tür insan istihbaratı bulunan örgütün, bilgi toplama amacıyla kullandığı kendi bünyesindeki ajanları ile ilgili hareket içinde ya da çevresinde yer alan bilgilendiriciler bulunmaktaydı. İstihbarat ve karşı istihbarat etkinliklerinin büyük bir bölümü bu yöntemle yürütülmekteydi (Haslam 2015, 67).

4.3. 2.Dünya Savaşı

Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası arasında 23 Ağustos 1939 yılında imzalanan Saldırmazlık Paktı ile başlayıp 6 Eylül'de son bulan Polonya işgali her iki ülkeyi sınır komşusu durumuna getirmiştir. Hitler ve yakın çevresinin *Lebensraum* yani yaşam alanı olarak hayal ettikleri muğlak iktidar coğrafyasının nerede başladığı ve nerede sonlandığı o günün koşullarında sadece tahmin edilmekteydi. Hitler'in Avusturya ve Çekoslovakya sonrası Polonya'yı da işgal etmesiyle Londra ve Paris Berlin'e karşı savaş ilan etmişlerdi. Ribbentrop-Molotov Antlaşması olarak da bilinen saldırmazlık sözünün verildiği antlaşmaya Stalin'in fazlaca güvendiği görülmektedir. Öyle ki Barbarossa Harekâtı için hazırlanan Nazi Almanyası ordularının 1941 yılının ilk aylarında hazırlıklarını tamamlamak üzere olduklarını bildiren istihbarat raporları, Joseph Stalin'in bizzat kendisi tarafından göz ardı edilmiştir. Sonrasında KGB'li araştırmacılar tarafından yapılan incelemeler sonucunda sadece 1941 yılında Ocak 1 ve 21 Haziran arasında yüzün üzerinde saldırının olacağına yönelik hem NKVD hem de askerî istihbarat tarafından

istihbarat raporları ile uyarılar yapıldığı ortaya konulmuştur. Stalin'in Rus İç Savaşı boyunca Menşevikleri doğrudan destekleyen İngilizlere karşı güven sorunu yaşadığı ve Büyük Britanya Başbakanı Winston Churchill'in verilen destekte kilit rol oynadığı düşüncesi hâkim olmuştur. İstihbarat raporlarındaki bilgilerin Nazi Almanya'sı ve Sovyet Rusya'sının hasım yapılmaya zorlandığı düşüncesinin Sovyetler tarafında ağırlık kazanmasını sağlamıştır. 1941 sonrasında, savaş sırasında Stalin ve onun kurumsallaşan şüpheli yaklaşımı Britanya'dan devşirilen Cambridge Beşlisine (Cambridge Five) karşı dahi göz önünde tutulmuştur. 1942-1944 arasında çok gizli, stratejik ve eş zamanlı bilgileri iletmeleri, başta Stalin ve diğer Politbüro üyeleri ile birlikte istihbarat teşkilatı NKVD'den alınan bilgilerden kuşku duyulmuştur. Belki bu kuşku ve tüm uyarılara rağmen merkezin hareketsizliği nedeniyle 1941 senesi boyunca NKVD'nin en üretken legal rezidansı Londra olmuştur. Merkezi istatistiklere göre, rezidans Moskova'ya 7,867 gizli siyasal ve diplomatik doküman göndermiştir. 715'i askerî, 127'si ekonomik ilişkiler ve 51'i İngiliz istihbaratı hakkında bilgilerden oluşmuştur. İronik olarak bu kadar çaba sonrası, Stalin'in Britanya'ya ve orada etki altında olduğunu düşündüğü rezidansa yönelik yaklaşımı nedeniyle gönderilen istihbaratın çoğunu göz ardı etmiştir (Mitrokhin ve Andrew 1999, 93).

Nazi Almanya'sının SSCB'ye saldırısı sonrasında Rusça "smert shpionam", yani 'casuslara ölüm' anlamına gelen sözcüklerden türeyen 'Smersh' Kızıl Ordu'ya bağlı bir karşı istihbarat teşkilatı olarak 1942'de kurulmuştur. Smersh'in kuruluş amacı, Doğu Cephesi'nde Kızıl Ordu saflarına Alman güçlerinin sızmasını ve yıkıcı etkinlikler yürütmesini engellemektir. Bu amaçla cephe gerisinde sabotaj etkinlikleriyle mücadele etmiş ve Kızıl Ordu'da herhangi bir dış istihbarat örgütünün sızmasının engellenmesi adına etkinlik yürütmüştür. Bunun yanı sıra geri dönen

savaş esiri (Prison of War-POW) olan asker ve sivillerin sorgulanması ve gözetimi de NKVD'ye bağlı Smersh'in savaş zamanı görevleri arasında yer almıştır. Bu kurum resmî olarak 4 Mayıs 1946 yılına kadar görevini yürütmüştür (Pringle 2008, 124).

Batı misyonlarında, elçiliklerde ya da bakanlıklarda görev alan Constantini kardeşler, Kaptan Kral gibi örnekler ve diğer ajanlardan alınan şifreli materyaller Dış İşleri Bakanlığı'nda yerleşik bulunan Fourth Department SIGINT birimi, Sovyet istihbaratının savaş zamanı bilgi edinmedeki en önemli araçları arasında yer almıştır. Ancak istihbarat üretme amacıyla toplanan verilerin Stalin'in bizzat kendisi tarafından analiz edilmesi, yakın çevresinin dahi görüş ve yorumlarına kulak tıkaması, istihbarat kurumunun analiz biriminin gelişimini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreçte kapsamlı analizlere dolayısıyla bir analiz biriminin kurulmasına ihtiyaç duyulmamıştır. SSCB istihbarat aygıtının savaş koşullarının yanı sıra Stalin'in kişisel yaklaşımı ve değerlendirmeleri nedeniyle zor bir dönem içerisinde bulunmasının üzerine sıkça istihbarat aygıtının yöneticilerinin değişmesi de kişiler ve kurumsal yapının işleyişi arasındaki bağı göstermesi açısından dikkat çekicidir. Sovyetler Birliği'nin, Büyük Vatanseverlik Savaşı (Great Patriotic War) boyunca sadece düşmanlarına karşı değil Büyük İttifak (Grand Alliance)'a karşı da etkinlikler yürüttüğü bilinmektedir. Kurumsal işleyiş ve müttefiklerinin bilgi paylaşımına kapalı tutumları, SSCB'nin Britanya ve ABD politikaları hakkında bilgi edinmek amacıyla istihbarat etkinliklerini artırdığı bilinmektedir. Bu etkinliklerin sonucu olarak siyasi gelişmelerin yanı sıra Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütülen casusluk etkinliklerinin Sovyet radar sisteminin gelişimi, radyo teknolojisi, denizaltılar, jet motorları ve sentetik kauçukları gibi bilimsel ve

teknolojik alanda önemli bilgiler elde edilerek istihbarat şebekeleri aracılığıyla Lubyanka'ya ulaştırıldığı bilinmektedir. Bunların arasında savaşın sonlarına doğru ABD, Britanya ve Kanada'nın dâhil olduğu Alman bilim adamlarının da yer aldığı Manhattan Projesi yer almaktadır. Bu proje ile atom bombası üretimine dair çok önemli bir bilgi Önemli Kanunsuzlar tarafından Moskova'ya ulaştırılmıştır. İç ve dış politikayı ilgilendiren bilgilerden ziyade teknik ve bilimsel bilgilere erişimin daha kolay görüldüğü bu dönemde NKVD'nin savaş zamanı istihbarat operasyonlarında dünya çapında kullandığı illegal çalışan sayısı bir kaynağa göre, 1,240 iken bunlar arasında yurt dışından devşirilenlerin oranının savaş zamanında %87'ye varmıştır. Bu vasıtalar aracılığıyla merkeze gönderilen doküman ve istihbarat raporların sayısı ise 41,718'i bulmuştur. Verilerden anlaşıldığı üzere, SSCB ajan devşirme ve onları yurtdışında etkin kullanması bakımından gelişmiş bir yapıya sahiptir. Ancak elde edilen istihbarat raporlarının Lubyanka tarafından Stalin'in tepkisi göz önünde bulundurularak 3,000'i Devlet Güvenlik ve Merkezi Komitesi'nin dikkatine sunulacak değerde bulunmuştur (Glantz 1989, 38).

Birden çok kez istihbarat teşkilatının başkanlığına getirilen Lavrenti Beriya'nın başkanlığında istihbarat örgütü Stalin'e yakın olmasının da avantajıyla seleflerine göre daha etkili ve prestijli bir konum elde etmiştir. Beriya tüm Sovyet çağı boyunca, kimlerine göre istihbarat teşkilatları yöneticileri içerisindeki en güçlü başkan olmuştur. 1941 yılının Ocak ayında Beriya'nın Stalin tarafından Mareşal (General Commissar of State Security) statüsüne yükseltilmesi kurumsal açıdan aktörlerin yapısal etkinliklerdeki rolünü ortaya koymasına bakımından önemlidir. Beriya'ya bu pozisyonun yanı sıra iç politika oluşumu konusunda denetim görevi verilmesi, birçok konuda Stalin'den sonra tek karar verici konumuna yükselmesinin

önünü açmıştır. Amy Knight'ın değindiği gibi, konumunun yardımıyla, NKDV parti ya da diğer bütün kurumların üzerinde konumlanarak Stalin için mutlak güç aracına dönüşmüştür. Yine Knight'a göre, resmî kolluk kuvvetleri yeni çağın bir sembolü haline gelmiştir ki bu tüm halkın korunması misyonunu taşımaktadır. Bu görkemli yaklaşım için kahramanlık hikayeleri, dizeleri ve dörtlükleri adanmıştır. Rus toplumunda sosyal bir sınıf olarak istihbarat teşkilatının yükselişiyile Cheksist-Siloviki takımı sonraki elli yılda devlet mekanizması içerisinde önemli bir role kavuşacaktır (Knight 1993, 115).

1946 yılında NKVD ve NKGB sırasıyla İçişleri Bakanlığına ve Güvenlik Bakanlığına dönüştürülmüştür. Savaş sonrası dönemde Sovyetlerin henüz topraklarına katılan bölgeler üzerinde kontrolün sağlanması ve sürdürülmesi açısından önemli bir araç olarak güvenlik birimlerini kullandığı görülmektedir. Savaş sonrasında kurulan ve Soğuk Savaş'ta Doğu Bloku'nun güvenlik aygıtı olarak bilinecek Varşova Pakti üyelerine de istihbarat konusunda eğitimler vermek ve savaş sonrası koşullara hazırlamak adına yeni sorumluluklar üstlenmiştir.

Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın hemen ardından Sovyet istihbarat aygıtında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Amerika'da, Amerikan Ulusal Güvenlik Yasası'nın çıkarılması ile kurulan Merkezî İstihbarat Teşkilatı Sovyet devlet adamı Molotov tarafından 'bir uyarı fişegi' olarak yorumlanmıştır (Mitrokhin ve Andrew 1999, 140).

4.4. Soğuk Savaş

4.4.a. KGB

Winston Churchill'in ünlü konuşması sonrasında denk gelen ABD'nin Avrupa'nın yeniden imarı ve altyapısının kurulması açısından Marshall Yardımı'nın başlaması, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün özgür dünyayı koruyacak biçimde Batı'da güvenlik örgütü olarak 4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na dayanarak kuruluşu, Soğuk Savaş'ın başlangıcını hazırlayan öncelikli gelişmeler olmuştur. 1946'dan 1953'e kadar iç istihbarat servisi, istihbarata karşı koyma hizmetleri, gizli polis hizmetleri ile iç ve dış güvenlikten sorumlu kurum, uydu devletlerle istihbarat bağlarının kurulması, anti-Sovyet, anti-komünist ve bağımsız hareketlerin ortaya çıkmasının önlenmesi gibi roller üstlenen Devlet Güvenlik Bakanlığı (MGB) olmuştur (Barron 1982, 48).

Yurt içi etkinlikler ikinci ve üçüncü daire iken birinci daire yurt dışından sorumlu tutulmuştur. Beşinci direktörlük ise Sovyet rejiminde yer alan bürokratlar, parti üyeleri ve kiliseye mensup çalışanları çok yakından takiple görevlendirilmişlerdir. Bunların yanı sıra altıncı direktörlük sinyal istihbaratı toplama, işleme ve dağıtımından sorumlu görülmüştür. Kriptoloji bölümünün ve savaş döneminde iletişim dairesinin üstlendiği tüm görevleri de yürütmüştür. Özellikle radyo sinyallerini çözme ve şifreli mesaj yollamada uzmanlaşan bölümün seleflerine nazaran daha geniş bir bütçeye sahip olduğu bilinmektedir (Barron 1982, 145).

Mart 1953'te Stalin'in ani ölümü ile Beriya'nın yükselişinin tersine döndüğü görülmektedir. Stalin'in son döneminde düşüşe geçen kariyeri Nikita Kruşçev

tarafından alınan karar ve üst düzey askerî komuta kademesinden verilen destek ile önce Beriya'nın tutuklanması ardından infazının gerçekleşmesi Sovyetler Birliği'nde bir dönemin kapandığını göstermektedir (Azrael 1988, 4-11).

MGB ve MVD, 1954 Mart'ında iki ayrı yapı hâline dönüştürülmüş, sonrasında MGB'nin ilga edilmesi ile birlikte MVD yeni bir isimle Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (KGB)'ye dönüştürülmüştür (Barron 1982, 34).

Resmî adı Devlet Güvenlik Komitesi olan KGB, 1954 yılında Kruşçev döneminde kurulmuştur. Çeşitli güvenlik kurumları arasında ön plana çıkan KGB'nin kuruluş amacı, farklı birçok güvenlik fonksiyonunun tek bir çatı altında toplanmak istenmesidir. Bu işlevler arasında dış istihbarat, ulusal sınır muhafızlığı, Sovyet liderlerinin korunması, karşı istihbaratın yürütülmesi, aktif önlemlerin alınması, muhaliflerin susturulması, kiliseden silahlı kuvvetlere kadar Sovyet devlet aygıtı ve sosyal yaşamının takip edilmesi yer almıştır. Karargâhı Moskova'da yer alan KGB'nin Sovyet coğrafyasının tümüne yayılan bir ağı bulunmaktaydı. Bu nedenle herhangi bir yabancı takibi tüm bölgelerde kurum tarafından kolaylıkla yürütülebilmekteydi. Bunun yanı sıra her Sovyet üniversitesi, araştırma merkezi ya da sivil topluma açık eğitim kurumları içerisinde, birinci daire olarak anılan, Sovyet sistemine sızmaları engellemek adına kurulmuş mikro yapılar da bulunmaktaydı (Barron 1984, 28).

KGB, kurumsal yapısı itibariyle 4 ayrı üst genel müdürlük altında 7 ayrı müdürlük ve her birine bağlı daireler hâlinde çalıştığı düşünülmektedir. 1954'ten dağıldığı 1991 yılına kadar benzer bir kurumsal düzende işleyen teşkilatın birinci

genel müdürlüğü önemli kanunsuzlar, karşı istihbarat, enformasyon dairesi, bilim ve teknik servis ile planlama ve analizden sorumlu tutulan dairelerden oluşmuştur. Aynı genel müdürlükte Kuzey Amerika, Latin Amerika, Asya, Batı Avrupa gibi sahalara ayrılan koordinasyon merkezleri bulunmaktaydı. Önemli kanunsuzların direktörlüğü yurtlarından kaçan ya da savaşta saf değiştiren kişileri insan istihbaratı açısından kullanmak amacıyla önce eğitmiş sonrasında sahaya sürmüştür. İspanya İç Savaşı'ndan kaçarak SSCB'ye sığınan kişiler hem İspanyolca bilgileri hem de kültürel yatkınlıkları nedeniyle Latin Amerika ya da ABD içerisinde Latin kökenlilerin yoğun oldukları New Mexico gibi eyaletlerde insan istihbaratı olarak kullanılmışlardır. Bilim ve teknik servis ise genel olarak Batı'nın nükleer füze, uzay araştırmaları, sibernetik ve endüstri alanındaki sınırlarına erişmek için çaba göstermiştir. Planlama ve analiz birimi ise mevcut ve geçmişteki istihbarat operasyonlarını inceleyerek her yeniliğin kayıt altına alınması, hataların saptanması ile sonraki operasyonlar için hatalardan kaçınılması adına plan yapmaktadır. Operasyonlar için kısa orta ve uzun vadeli basamak tekniğine hazırlık adına yapılması gereken planların yapılması, farklı kanallardan gelen bilgilerin derlenmesi, kıymetlendirilmesi ve nihayet analizini sağlayan birim olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci genel müdürlük daha önce söz edilen SSCB içerisinde cereyan eden gelişmeleri takip ederken bir başka genel müdürlük ise dünya çapında yapılacak operasyonları idare etmekten sorumludur. Burada sekiz ayrı bölge göze çapmaktadır. Her bölge öncelik sırasına göre belirlenmiş görünmektedir. ABD ve Kanada, ilk bölgede yer alırken ikinci bölge Latin Amerika, sonra İngiltere ve dominyonları Avustralya ve Yeni Zelanda ve ardından Avrupa ülkeleri Almanya, Fransa ve Benelux ülkeleri gelmektedir. Türkiye sekizinci bölgede Yunanistan ve Ortadoğu ülkeleri ile birlikte yer almaktadır (Barron 1984, 275).

Stalinist sonrası dönemde istihbarat teşkilatının ikincil konumuna geri dönülmesi emir komuta zincirinde Parti'den sonra konumlandırılması gerekliliği düşüncesi hâkim olmuş görünmektedir. Büyük Temizlik dönemine yönelik eleştiriler yönetilse de Kruşçev ve diğer ileri gelenler, teşkilat kadrolarında değişime yönelik önemli adımlar atmamışlar ve ciddi bir kadro değişikliğine gitmemişlerdir. Ivan Serov'in, Kruşçev'e sadakati ve onun güvenini kazanmasıyla KGB liderliğine atandığı bilinmektedir. Kruşçev'in KGB'nin devlet yapılanması içerisinde kurumsal statüsü hakkında düşünceleri göz önünde bulundurulursa Serov'un atanması bir anlamda kurumun kültür ve karakterinde önemli bir değişikliğe gidilmeyeceği sinyalini de vermiştir. Lidere, Partiye ve Merkez Komitesine bağlı olacağı ve ast olarak KGB'nin gücünü sınırlandıracağı varsayımı üzerinden hareket edilmiştir (Mitrokhin ve Andrew 1999, 89).

1967'de KGB'nin başı olarak atandığı zaman Andropov, muhalif harekete karşı duruşuyla ön plana çıkmıştır. Onun gözünde muhalifler, hukuku çiğneyen, SSCB hakkında karalayıcı bilgilerle Batı'yı destekleyen, SSCB içerisinde rejimle ilgili kara propaganda yapan ve organize biçimde anti-Sovyet hareketleri içerisinde bulunan anti-Sovyet kişiliklerdi. Sınıf düşmanlarının yıkıcı aktivitelerini ve ideolojik bölünme fikirlerini SSCB topraklarına taşımalarının önlenmesi, istihbarat öncelikleri arasında yer almaktaydı. Bu bağlamda ve atanmasından iki ay sonra KGB'nin 5. dairesini siyasal incelemeler başlatması için görevlendirdiği bilinmektedir (Azrael 1988, 37).

Macar Ayaklanması, Sovyetler Birliği'nin istihbarat tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Kızıl Ordu'nun ayaklanmayı bastırmasının sonucu olarak KGB Başkanı Serov ve General Grebennik, Budapeşte'de 'normalleşme' sürecini yönetmek için görevlendirilmişlerdir. Ayaklanma döneminde, KGB raporuna göre, Batı'nın yaşam tarzı popülaritesini yaygınlaştırma çabalarını amaç edindiği ve sosyalist ülkeler içerisinde düzen bozucu hareketlere zemin hazırlama düşüncesiyle birtakım eylemlerde bulunduğu belirtilmiştir. Radyo ve televizyon yayıncılığı, propaganda amacıyla yapılan yayınlar, Batılı büyükelçilikler tarafından dağıtımına sokulan bilgiler, çabaların başlıcaları olarak görülmektedir. Örneğin BBC World Service ya da Radio Liberty gibi kapsamlı yayın yapan radyo kanallarının Doğu Avrupa ülkeleri ile Sovyetler Birliği arasındaki bağları zayıflatıcı propaganda içerikli yayınlar yaptıkları düşünülmektedir (Mitrokhin ve Andrew 1999, 224).

1968'de Çekoslovakya'da, KGB'nin stratejisi hem doğrudan hem de örtülü araçları kullanmaya dayanıyordu. Prag Baharı boyunca, örtülü yapılanma kanunsuzlardan oluşmuştur. Kanunsuzlar, Batılı turist görünümüyle ya da doğrudan Sovyet vatandaşlarına yönelik sahte bayrak (false flag) tarzı operasyonlar düzenleyerek hareket etmişlerdir. Bu yöntemde turistlerin yanı sıra iş adamları, gazeteciler, öğrenciler gibi kisvelerin kullanıldığı da bilinmektedir. Çekoslovakya'da gelişen olaylara karşı KGB tarafından yürütülen 'SÜREÇ' operasyonları ayaklanmanın bastırılmasını sağlamıştır (Mitrokhin ve Andrew 1999, 247).

Andropov'un Beriya günlerinden beri ilk olarak bir ordu generali rütbesiyle Politbüro üyesi yapılması hem kurumun hem siyasal bir aktör olarak kendisinin gücünü perçinlemesine yardımcı olmuştur. Andropov'un terfisi aynı zamanda

KGB'nin parti liderliği gözündeki konumunda da değiştirici rol oynamıştır. Andropov yönetimi altında KGB, Sovyetler Birliği coğrafyası ve yurt dışında yeni bir çağa adım atmıştır. Andropov 1956'da Macar Ayaklanması'nda büyükelçi olarak görev yapığı sırada muhalefetin yıkıcı ve tehlikeli yüzünü görmüş ve KGB başkanlığı döneminde geçmiş deneyimleri ışığında hareket etmiştir. Andropov'un muhaliflerle başa çıkma taktiği olarak benimsediği 'profilaksi' hastalığı tedavisi bulunmaktaydı. Profilaksi, Andropov'a göre, 'ahlaki bozukluk ve gerçek politik görüşlere dayanmayan ya da olgunlaşmamış siyasal bilincin yansıması olan düşüncelere sahip bireyleri belirten hastalık' olarak görülmüştür. KGB Beşinci Dairesi ise sırf bu tehdide yönelik ikna ve sorgudan, sinir hastalıkları tedavisi, yani psikiyatrik nezarete kadar çeşitli yöntemlerle 'profilaksi' sahibi kişilere karşı önlemler almıştır (Mitrokhin ve Andrew 1999, 307, Azrael 1988, 43).

Yurt dışındaki görevler için KGB'nin, tüm Batı Avrupa ülkeleri ve CIA'in toplam saha ajanından daha fazla ajana sahip olduğu iddia edilmektedir. SSCB'nin büyükelçilik çalışanlarının yarısı, Rus Aeroflot gibi hava yolu şirketlerinin çalışanları, iş adamları, askerî ateşeler, kültür komiserleri, teknik ve tarım alanında uzman kişiler unvanlarıyla KGB ve Sovyet askeri istihbaratı (GRU) adına etkinlik yürütmüşlerdir. Batı'nın duyarlı noktaları sayılan kurumlara sızma, takip altında tutma, ticari etkinliklerini ve öğrenim kurumlarını izleme, kilise ve gençlik organizasyonlarında yer alma ve komünist-devrimci iklimin yeşermesi ve gelişmesini sağlamaktır. Diğer görevleri arasında, uluslararası posta ve telgraf iletişimini takip edecek stratejik pozisyonlarında yer alarak belli konularda buradan bilgi sağlamak yer almaktadır (Goridevsky ve Andrew 1990, 225).

KGB Dünya Kiliseler Konseyi'nde (World Council of Churches- WCC)de yer alma adına hareket etmiştir. WCC, örgütünün temel hedefinin ekümenlik elde etmek olduğunu belirtmektedir. Bu hedef doğrultusunda WCC üyesi kiliseler çeşitli etkinliklerde bulunmaktadır. WCC, bu etkinlikleri arasında şunların olduğunu belirtmektedir: Hristiyan ibadetinde ortaklık bularak Hristiyan birliğinin teşvik edilmesi, misyonerlik yaparak Hristiyanlığın yayılması, insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için ve insanlar arasındaki ayrılıkların ortadan kaldırılması için hizmet edilmesi, dünyada adalet ve barış için mücadele edilmesi ve Hristiyanlığın ilkelerinin savunulması. Bu hedefler ve çalışmalar göz önüne alındığında KGB'nin geniş bir coğrafyada ve farklı kesimlerden insanlara ulaşabileceği ve farklı ülkelerde bu örgüt çatısı altında etkinlik gösterebileceği dikkate alındığında nüfuz edeceği alanın kapsamı ortaya çıkmaktadır. Bu örgüte özellikle Bulgaristan 'yoldaşları' vasıtasıyla sızan KGB ajanları, SSCB'nin stratejik amaçlarına göre çalışmıştır (Gordievsky ve Andrew 1990, 256).

İnsan istihbaratının yanı sıra, uluslararası komünist propaganda, KGB'nin en önemli stratejik araçlarından biridir. Komünist propagandanın temel bir parametreye dayandığı görüşü bulunmaktadır. Uluslararası alanda SSCB'ye yönelik algıyı şekillendirmede ve zihin dünyalarında SSCB'nin olumlanması amacı taşımaktadır. Bunu yaparken Sovyetlerin kurmuş olduğu sistemin bir bütün olarak hem içeride hem de dışarıda cazibe merkezi olduğu görüntüsü verilmiştir. Bu amacı icra etme adına 37 dilde yayın yapılmıştır. Batı'da siyasal alanda gerginlik yaratan alanlarda, örneğin 'barış hareketleri' açık ya da örtülü biçimde desteklenmiştir. Beyaz, gri ve kara propaganda olarak ayrılabilir yayınlardan beyazını Dış İşleri üstlenirken gri alanla partiler, hareketler ve sivil toplum kuruluşları ilgilenmiş, kara propaganda ise

gerçeklikten kopuk haberlerin yayılmasıdır ki bununla doğrudan KGB'nin ilgilendiği düşünülmektedir. Tüm bu uğraşların SSCB'ye maliyetinin ise 35 milyar ruble olduğu düşünülmektedir (www.cia.gov , Stein 1985).

Sovyet istihbaratının yürüttüğü operasyonlar üçe ayrılırsa ilk evre altın çağ olarak bilinen, Cambridge Five gibi önemli kazanımların olduğu ve 'önemli kanunsuzların' doğduğu dönemdir. Bu dönemde Manhattan Projesi gibi çok önemli teknik bilgilerin olduğu programlara dahi erişim sağlanmıştır. Sovyetlerin Altın Çağı Maclean ve Burgess'ın Moskovaya uçuşuyla ve Philby'nin Vaşington'dan geri çağırılması ile sona ermiştir. 1950 ve 1960'lar göreceli iyi olarak nitelendirilebilir çünkü gözle görülür yanlışlıklar bulunmamaktadır. KGB'nin ayaklanmaları önceden tahmin etmede güçlük çekmesi ancak bastırması ise yine bir başarı sayılmaktadır. Son evre olan 70'ler ve 80'ler, büyük birkaç başarı dışında bazı önemli başarısızlıklar olmuş ve bu durum KGB açısından en iyi ihtimalle Bronz Çağ olarak adlandırılabilmiştir. KGB'nin baskıcı politikasını artırmasının yanı sıra Sovyet bloğunda Batı etkisinin gitgide görünür olması hem Batı'nın başarısı iken hem de KGB'nin süreci yönetememesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır (www.cia.gov, A Note on KGB Style).

SSCB'nin Stalin sonrası dönemde Kruşçev ile birlikte istihbarat kurumunu reforma tabi tuttuğu görülmektedir. Kruşçev hem ülke içerisindeki durumu hem de uluslararası konjonktürü göz önünde bulundurarak istihbarat kurumunda değişiklikler yapmıştır. İlk olarak istihbarat kurumunun devletin güvenlik araçlarından biri olduğu ve aşırı özerk yapısının sınırlandırıldığı bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Sonrasında Soğuk Savaş dönemine uygun yapısal bir şema ile farklı alanlar için farklı birimler meydana getirilmiştir.

Soğuk Savaş boyunca önceliğin genelde Batı, özelde ABD olduğu bir süreç sonrasında SSCB'nin dağılması, Ruslar için kritik bir dönemin başlangıcını getirmiştir. Patika bağımlılığı sürecinden kurtulma amacıyla SSCB'de 1980'li yıllardan itibaren gerçekleştirilen ekonomik ve siyasal sistemi yeniden yapılandırılması ve reform hareketleri KGB içinde düşünülmüş ancak gerçekleştirilememiştir. Ancak SSCB'nin yıkılması ile patika bağımlılığının sona ermesi ve bir belirsizlik süreci ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Rusya Federasyonu liderliğinin çıkarları ve devlet mekanizması içerisindeki aktörlerin rekabeti, yeni istihbarat kurumunun yapısını belirlemede önemli rol oynamıştır. Kritik bir dönemeç sonrasında inşa edilecek yeni kurumun belli bir rota belirlemesi, yani tehdit önceliklerini belirlemesi ve yeni düzene adapte olması beklenen bir sürece girilecektir.

4.5. Rusya Federasyonu İstihbarat Teşkilatları

4.5.a. SSCB'nin Yıkılması Sonrasında İstihbarat Teşkilatı

1992'nin Mayıs'ında Yeltsin'in imzaladığı "Güvenlik Kanunu"na göre, istihbarat kurumları ve operasyonel meseleleri dâhil ilgili tüm kurumlar Başkan'ın gözetiminde ve denetiminde olacaktır. Ayrıca kanunla güvenlik önceliklerinin belirlenmesinde parlamento gözetimine dahil edilmiştir. Personel ve bütçe konuları da yine parlamentoda belirlenecek ve denetlenecek meseleler arasında yer almıştır. Bu denetim ve gözetim altında istihbarat kurumları önceki dönemlere göre, özerk yapılarında belli bir derece sınırlandırılmışlardır. Ancak tüm istihbarat kurumlarının tümüyle denetim altına girdiğini, yani kurumların hesap verilebilirlik açısından gelişim kaydettiğini söylemek mümkün değildir (Soldatov ve Borogan 2010, 13).

KGB'nin kriptografi ve elektronik istihbarat birimi Federal Bilgi ve İletişim Ajansı (FAPSI) adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bunun yanı sıra Sovyet sınır muhafızları Federal Sınır Servisiyle Sovyet liderliğini koruyan istihbarat dairesi, Federal Koruma Servisi ismiyle yeniden inşa edilen kurumlar arasında yer almıştır. 1990'ların başlangıcında Rusya Federasyonu, etnik ayaklanmalar, Federasyon sınırları içerisinde ve dışında terörizm tehdidi, ulus aşırı ve kartelleşmiş organize suçlarla mücadele etmek durumundaydı. Rus hükümetinin KGB'nin ardıllarını tamamıyla ortadan kaldırmamış olması, bir açıdan tehdit önceliklerinin artmasıyla açıklanabilir. Bu bakımdan Sovyet sonrası hükümet kuruluşlarında KGB personellerinin görev alması, güvenlik sorunlarıyla başa çıkmada Rusya Federasyonu için avantajlar sağlamıştır. 1994'te Güvenlik Bakanlığı ismi önce Federal Karşı İstihbarat Birimi (FSK), ardından 1995'te Federal Güvenlik Birimi (FSB) olarak değiştirilmiştir. Aynı dönemde Yeltsin herhangi yeni istihbarat teşkilat yapısı üzerinde parlamento denetim ve gözetimi bulunmayacak bir statünün verilmesi adına istihbarat kurumlarını gözetleme ve denetleme yetkilerini üzerine almıştır. Parlamento'ya verilen görev tekrar başkanlığa geçmiş ve Soğuk Savaş öncesi kurum ve başkan/genel sekreter arasındaki emir komuta ilişkisine geri dönmüştür (Soldatov Borogan 2010, 26).

Rusya Hükümeti FSB'yi, İstihbarat bağlamında, Rusya'nın bilgi güvenliğini sağlamada, doğal kaynaklarını ve kıtasal alanını korumada, münhasır ekonomik bölgesi, teritoryal alanı ile iç denizlerini gözetim altında tutmada, Rusya Federasyonu'nun ulusal sınırının korunması ve savunmasında, terörle mücadelede ve Rusya'nın ulusal güvenliğinde hükümet politikalarını uygulamak için yetkilendirilen bir resmi otorite olarak tanımlamaktadır. Rusya Federasyonu başkanı tarafından

denetlenen ve yaklaşık 200.000 kişilik çalışana sahip olduğu düşünölen kurumun 2000'deki direktörü tarafından Rusya'nın 'yeni soylu sınıfı' olarak nitelendirilmesi kuruma atfedilen önemi ve kurumun resmî olmayan statüsünü ortaya koymaktadır (Foreign Affairs Web 2010, Soldatov ve Borogan).

1998'de FSB'nin başkanı olarak atanan Vladimir Putin, KGB kültürünün savunucusu olduğunu, göreve başlamasının ardından Yuri Andropov'un mezarını ziyaret ederek ve onun anısına bir plaket bırakarak göstermiştir. Putin, FSB'nin öncelikleri arasında Rusya Federasyonu'nun içeride istikrar sağlayarak güçlenmesi ve ardından hem bölgesel hem de uluslararası alanda Rusya'nın etkili bir aktöre dönüşmesi adına hareket ettiği basın ve yayın organlarındaki söylemlerinden anlaşılmaktadır (New York Times 24 Ocak 2019, John Sipher).

Vladimir Putin, Şubat 2000'de "Silahlı Kuvvetlerde FSB Direktörleri Hakkında Düzenlemeler" ile ilgili yeni bir kanun imzalamıştır. Bu kanun, organize suçlarla mücadelede kurumun yetkilerini genişletirken FSB'yi, suç örgütleri ile mücadele, Rusya Federasyonu siyasi sistemine karşı şiddet eylemlerini önleme, iktidarın şiddetle ele geçirilmesini engelleme adına sorumlu tutmuştur. Bunun yanında, askerî karşı istihbaratın işlevlerinde kurumun payı genişlemiştir. Putin'in iktidarda yükselmesiyle eş zamanlı olarak güvenlik güçleri kademlilerinin devlet kademelerinde hızla yükseldikleri görölmektedir. Televizyon direktörlüğünden üniversitelere, banka yöneticiliklerinden devlet bakanlıklarına kadar pek çok alanda en etkili konumlara atanan bu kişilere Rus jargonunda 'Siloviki' denmektedir. Silovikilerin büyük bir çoğunluğu KGB'den olmak üzere tümü Rus savunma ve güvenlik teşkilatlarında görev alan, sonrasında ise iç ve dış politikada stratejik

makamlarda bulunan devlet görevlilerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Putin sonrası apoletler yerine kravatlar takan bu kesim için istihbarat kurumları içerisinde eleştiriler gelmeye başlamıştır. Organize suçlarla mücadele departmanının başına atanan Cherkesov, istihbarat kurumları içerisindeki savaşlardan ve bir bütün olarak istihbarat işine dışarıdan yapılan müdahalelerden şikayet eden açık bir mektupla (“We Can’t Let Warriors Turn into Traders”) şikayetlerini Putin’e iletmiştir. Kurumlar içerisinde ve arasında yaşanan çekişmelerin ‘kaleyi içeriden çökertecek’ hamleler olduğu, ‘savaşçıların iş adamlarına dönüşmesinin’ istihbarat kurumları için problem yaratacağı uyarılarında bulunmuştur. Kurumların odak noktasının ticari kazançlar olmaması gerektiğı, istihbarat personelinin, özellikle üst kademenin yaptığı işe dikkat kesilmesinin zorunlu olduğu da belirtilmiştir (Soldatov ve Borogan 2010, 45).

Putin’in iktidardaki yükselişyle KGB’nin önceki yapısına benzer biçimde farklı istihbarat kurumlarının tek bir çatı altında toplanması olasığı ortaya çıkmıştır. Sınır Muhafızları iç istihbarat birimi FSB’ye bağlanmıştır. Vergi Polisi kapatılarak tüm tesis ve personeli Putin’in yakın çevresinden ve önceki KGB subayı Viktor Çerkesov başkanlığındaki FSB’ye bağlı narkotikle ve sınır aşan organize suçlarla mücadele amacıyla kurulan direktörlüğe devredilmiştir. FSB’nin ülke içerisinde kurumsal açıdan en güçlü rakibi konumunda bulunan Bilgi ve İletişim Kurumu, on iki yıl boyunca bilgi güvenliğı alanında dev bir endüstri yaratmıştır. Devlet kurumlarının İnternet alt yapısını koruyan güvenlik duvarı ve elektronik veri toplama, deşifre etme, şifreleme gibi kriptografi alanında uzmanlaşan kurum, 2003’te tamamıyla FSB bünyesine katılmıştır (Galeotti 2016, 10).

İnsan hakları kuruluşları ve vakıflar 2000'lerde terörle iltisaklı oldukları gerekçesiyle yakından izlenen kurumlar arasında yer almışlardır. Çeçen isyancılara eğitim verdikleri, Çeçenya'da istihbarat etkinliği yürüttükleri iddiasıyla HALO Trust organizasyonu, casusluk suçuyla itham edilmiştir. Bir diğer gelişme ise ABD devletinin desteklediği Barış Gönüllüleri çalışanlarının Rusya'da sosyo-politik ve ekonomik karaktere haiz bilgilere eriştikleri ve düzenli bilgi toplama etkinliği içinde buldukları gerekçesiyle vizelerinin iptal edilmesi olmuştur. Yurt dışı kökenli oldukları düşünülenlerin yanında yurt içinde etkinlik gösteren Moskova Helsinki Grubu gibi İngiliz istihbaratından para kabul ettikleri gerekçesiyle casuslukla suçlanan kurumlar arasındadır (Soldatov ve Borogan 2010, 48).

Bilim adamları istihbarat kurumları tarafından farklı ve özel bir kategoride değerlendirilmişlerdir. Soğuk Savaş'ın son döneminde yabancı organizasyonlarla bağlantılı olan birçok bilimsel araştırma kurumu 2000'lerde mercek altına alınmıştır. 90'lar boyunca hareket alanına sahip bu kurumlar için birçok devlet sırrını ifşa ettikleri, Rusya Federasyonu açısından stratejik olacak bilgileri paylaştıkları gerekçesiyle suçlamalar yöneltilmiş ve gizlilik anlayışının restore edilmesi yönünde FSB tarafından tüm sivil toplum ve bilimsel araştırma kuruluşları uyarılmış hatta tutuklamalar olmuştur. Örneğin bilim adamı Valentin Danilov, Devlet Teknik Üniversitesi Termo-Fizik Merkezi aracılığıyla Çin'le teknik bilgiler paylaştığı iddiasıyla casusluk suçundan on dört yıllık hapis cezasına çarptırılmıştır (Soldatov ve Baganov 2010, 36).

İstihbarat operasyonlarının artık yeni teknoloji kullanılarak yürütüldüğü bilinmektedir. Bu cihazların elle taşınır ve kolay adapte edilir olanları gerçek zamanlı

olarak güvenlik birimleri arasında bir veri merkezinin kurulmasına yardımcı olmaktadır. Bu sayede “aranan kişiler”, “pasaportlar”, “silahlar”, “hırsızlar”, “interpol kaçakları” gibi farklı kategoriden farklı suç tanımına giren kişi ya da cisimlerin saptanması mümkün olmakta ayrıca ‘Videolock’ olarak bilinen sistemle terminaller, bekleme odaları ve döviz büroları gibi kalabalık alanlar izlenerek yüz tanıma sistemi ile tarama yapılmaktadır (Soldatov ve Baganov 2010, 64).

2005’te İçişleri Bakanlığı ile birlikte ‘süper veri tabanı’ yaratmak amacıyla her bölgeden ulaşılabilecek tek bir sistem kurularak yerel ve federal düzeylerden gelen verilerin bir arada depolanması öngörülmüştür. 2011’de tam olarak etkili hâle gelen bilgi ağının gelişiminde 4.000’den fazla ağdan veri toplayarak yine bu ağlara ulaşım sağladığı bilinmektedir. Bu sayede bir ofis ses, video, fotoğraf, parmak izi ya da belgeye ulaşım sağlayabileceği ortak bir alan yaratılmıştır (Soldatov ve Baganov, 65).

Soğuk Savaş koşulları sonrası dünya çapında etkili olan ideolojik, etnik ve dinsel aşırıcılıkla mücadele için istihbarat kurumları ile harekete geçmiştir. 16 Aralık 2008’de kabul edilen ve FSB, İçişleri Bakanlığı ve Başsavcılığın ortak onayı ile kabul edilen tüm aşırıcılıklarla mücadele listesi genel bir çerçeve oluşturmuştur. Belgeye göre, aşırıcılık Rusya Federasyonu’nun ulusal güvenliği için tehdit oluşturan birçok etmenden sadece biridir (Baev 2018, 10).

Rusya Federasyonu aşırıcılıkla mücadele amacıyla önemli bazı adımlar atmıştır. Örneğin 2009 yılı 31 Mart tarihli devlet ihalesi ile Systematica şirketinin \$380.000 tutarındaki ihalesinin ‘aşırıcılık etkinlikleri ile mücadelede bilgi desteğinin kalitesini geliştirme amacıyla inşa edilecek otomatik sistem’ ile teknolojinin ve değişen güvenlik önceliklerinin istihbarat açısından yarattığı değişimi ortaya

koyması bakımından önemlidir. Tarihsel olarak KGB, Sovyet toprakları üzerinde terörist saldırıların yok denecek kadar az olması nedeniyle çok az deneyim edinmiştir. Bu nedenle muhalifler ve casuslara odaklanarak hareket etmiştir. 1980'lerde Sovyetler Birliği toprakları üzerinde terörist saldırı sayılabilecek 6 olay meydana gelmiştir. KGB ile yer değiştiren güvenlik güçleri, KGB'ye nazaran terörizmin artmasıyla yeni meydan okumalarla karşı karşıya kalmışlardır. Problemlerin başında terörle mücadele biriminin kurulması ve bunu yönetecek yetkinlikte insanların bir araya getirilmesi bulunmaktaydı. Sovyet KGB'si son dönemde terörle mücadele etmek için iki ayrı departman inşa etmiştir. İlki, Beşinci Direktörlüğün bir parçası olarak ülke içinde yerleşik terörist grupların yakın takibi için siyasal açıdan istihbarat toplama amacıyla kurulmuştur. İkincisi K Direktörlüğünün içerisinde bulunan birimdir (Baev 2018, 11).

1991'de terörle mücadele etmek amacıyla yeni bir direktörlük kurulduğu zaman çalışanlar eski Beşinci Direktörlükten istihdam edilmiştir. Eski KGB çalışanlarının deneyimleri ve yetenekleri, terörle mücadele etmekle geçen yıllarda yeni koşullara uyum sağlayacak yetkinliği kazanmadığı anlaşılmaktadır. Bir kural olarak KGB ajanları stratejilerini genellikle uzun vadeli olarak belirlerken terörizm olaylarını önleme ve terörizmle savaşın daha hızlı aksiyon ve reaksiyon gerektiren bir yapıda olması adaptasyon sorununu bir kat daha artırdığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle 1990'ların ortalarında iç ve dış istihbarat birimleri, terörle mücadelede yeni gerçekliğe uyum sağlayacak nitelikte personel bulmakta zorlanmıştır.

1990'ların sonuna kadar Rus güvenlik güçleri, terörle mücadelede devamlı sert ve katı önlemler almıştır. Bu operasyonlar sürdürülürken temel felsefe, acımasız

ve düşmana karşı onun yöntemleri ve hatta daha katı tutumla hareket etmeyi benimsemek olmuştur (Sinai 2015, 6).

3 Haziran 2006'da beş Rus diplomatı taşıyan araç Bağdat'ta kaçırılmış ve diplomatlar teröristlerce infaz edilmişlerdir. Teröristlerin yayımladığı video ile Rus hapishanelerinde bulunan başta Çeçenler olmak üzere tüm Müslümanların serbest bırakılması talebi ise Rus otoriteleri tarafından öfkeyle karşılanmıştır. Dönemin FSB direktörü Patruşev, 'teröristlerin yaptıkları eylemlerin karşılıksız kalmayacağından emin olacakları bir caydırıcılık yaratmaları' gerektiğinden söz etmiştir. Konuyla ilgili olarak Duma ve Federasyon Konseyi'nde yapılan hukuksal çalışmaların sonucu olarak istihbarat servislerinin yurt dışında eylem düzenlemelerine ilişkin yasa kabul edilmiştir. Yasaya göre, ulusal güvenliğe karşı yapılacak her girişimde yabancı ülkelerde operasyon yürütmek adına istihbarat görevlilerine yetki verilecektir (Sinai 2015, 6).

Sovyetler Birliği çöktükten sonra, Kremlin için Sovyet sonrası dönemde Moskova'nın etki alanının öncekiyle aynı kalmasını sağlamak gerekiyordu. Bu amaçla Rus güvenlik birimleri önceki Sovyet Cumhuriyetleri ile yakın ilişkilerini sürdürmek istemişlerdi. Bu etki alanında hukuksal bir zemin yaratma amacıyla dönemin Rus dış istihbarat servisi ile Bağımsız Devletler Topluluğu üye devletleriyle bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, gevşek konfederasyon hâlinde olacak devletler birbirlerinin sınırları içerisinde anlaşmalara aykırı istihbarat etkinlikleri yürütmeyeceklerdir. Bunun yanı sıra 1990'ların başında Kremlin, Bağımsız Devletler Topluluğu üyeleri ile terörle mücadele alanında da işbirliği girişimlerinde bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi, 2000'de BDT Antiterör Merkezinin kurulmuş olmasıdır. Bu merkezle Rusya hem etkisini sürdürecektir hem de teröre karşı ortak bir

mücadele zemini yaratmış olacaktır. Ancak renkli devrimlerin başlaması ve Rusya'nın Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'la ilişkilerde gerginlik yaşanması, merkezin başarısız olmasına yol açmıştır (Soldatov ve Baganov 2010, 173).

Daha geniş bir sistem olarak Şangay İş birliği Teşkilatı'nın kurulması, 2000 yılında gündeme gelmiştir. 2001 yılında Özbekistan, Tacikistan, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Çin tarafından kurulan uluslararası örgüt önceki Şangay Beşlisi üyelerinin genişlemiş bir yapısını temsil etmektedir. Terörizmle mücadele alanında ŞİÖ "üç şeytan"a karşı mücadele kararı almıştır. Aşırıçılık, ayrılıkçılar ve terörizm, birer şeytan olarak belirlenmiş ve 2004'te özel bir antiterör yapısı organizasyon içerisinde meydana getirilmiştir. Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı olarak adlandırılan kurumun inşası ortak hareket etme açısından önem arz etmiştir. Örneğin ŞİÖ, bu yapı sayesinde bölgede üye ülkelerin bir araya gelerek oluşturduğu veri tabanı sayesinde terör, ayrılıkçı ya da aşırıcı kabul edilen etkinliklere katılan kişilerin tespit edilmesi ve gerekli işlemlerin yapılmasını gerçekleştirebilmiştir. Ancak kimi durumlarda yorum ve hukuksal çerçeve engel oluşturmuştur. Örneğin Rusya'nın Ceza Kanunu ayrılıkçılıkla ilgili bir hüküm barındırmazken üç şeytanı oluşturan kavramlar her ülkede farklı yorumlanmıştır (Soldatov ve Baganov 2010, 178).

Kendisini 'Sivil Anti Terör' olarak adlandıran İnternet sitesi, terörizm ve aşırıçılık olarak tanımlanan olguya karşı hareket ettiğini ileri sürmüştür. Sitenin amacı, kısaca yalan haber yayan, gerçekleri saptıran, şiddet ve terörün propaganda amacıyla kullanılmasına olanak tanıyan tüm mecralara karşı mücadele olarak tanımlanmıştır. Çeçen savaşları boyunca Rus yetkililer Çeçen ayaklanmacıların İnternet aracılığıyla bölge ve dünya basınıyla iletişime geçtiklerini ve bu iletişim

sayesinde birtakım başarılar elde ettiklerini fark etmişlerdir. Ancak bu siteler, başta Kavkazcenter olmak üzere sürekli bilgisayar korsanlarının saldırısına uğrayarak uzun süre kullanım dışı kalmaktadır (Sinai 2015, 8).

Elektronik istihbarat alanında KGB'nin halefi Federal Bilgi ve İletişim Direktörlüğü radyo frekansları aracılığıyla dinleme, şifreleme, şifre çözme gibi görevler üstlenmiştir. Kurumun bilgi güvenliği ve sinyal istihbaratı alanında gelişmiş olmasının temelinde KGB mirası önemli bir matematik eğitim merkezi olan ve daha sonra FSB'ye devredilen Kriptoloji Enstitüsü bulunmaktadır. Cam Ranh Bay, Vietnam ve Lourdes, Cuba'da iki büyük sinyal istihbarat tesisi bulunan ve Üçüncü Direktörlük olarak anılan birimin de Asya ve Amerika kıtalarında önemli ağlar kurduğu tahmin edilmektedir. 2003'te FSB'ye devredilen Üçüncü Direktörlük'ün Kremlin tarafından cesaretlendirilen bağımsız bilgisayar korsanlarının icraatlarını da artırdığı tahmin edilmektedir. Kommersant ve Echo Moskvyy radio gibi ana akım medya ile Garry Kasparov gibi ünlü muhalif liderlerin hesapları yurt içinde hedef alınan birkaç unsurdur. Yurt dışında ise 2007 yılında Estonya'nın başkentinin merkezindeki savaş anıtını kaldırmasına Kremlin tarafından duyulan öfkenin sonucu olarak Estonya Hükümeti, parlamentosu, bankaları, gazeteleri ve bakanlıkları dâhil birçok alanda bilgisayar korsanlarının saldırısına uğradıklarını açıklamışlardır. Saldırıları tek bir bireyin bilgisayarından yöneltildiği gibi spam dağıtıcı ve çok gelişmiş makinelerden de yapıldığı saptanmıştır. Rusya siber saldırıları yalanlasa da, yapılan saldırının sonucu olarak Estonya saldırılarının ardında Rusya'nın olduğunu iddia etmiş ve bu konuda NATO'dan teknik yardım talep etmiştir (The Guardian, 2007, Estonia Cyber Attack).

Günümüzde Rusya Maskirovka (gizleme, aldatma, saklama) stratejisinin yanı sıra hibrit savaş stratejisiyle beraber propaganda, inkar edilebilir eylemler ile halk ayaklanması gibi etkinlikleri bir arada yürüttüğü söylenebilir. Rusya'nın hibrit savaş stratejisinin temellerini, 2007 Dış Politika Dokümanı ve 2009 tarihli Ülke Güvenlik Dokümanı gibi siyasal dokümanlarda açıkça belirterek uygulamaya sokmuştur. Rusya'nın Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov'un adını taşıyan Gerasimov Doktrini aracılığıyla Rusların yeni yüzyıldaki hedeflerine nasıl varmak istedikleri konusunda önemli çıkarımlar yapmak mümkündür. Gerasimov açıklamasında, savaş ve barış hâli arasındaki alanın gittikçe muğlak hâle geldiği saptamasından hareketle resmî ve sivil, açık ve örtülü, savaştan ve savaştan statüsüne uymayan gibi unsurların bir arada bulunmasına dikkat çekmiştir. Bu durumda hem askerî hem de askeri olmayan yöntemlerin bir arada kullanılmasının etkisine değinen Gerasimov askeri konular arasında sayılmayan unsurların önemini vurgulamıştır. Politik, ekonomik, enformatik altyapı üzerine istihbarat örgütleri aracılığıyla dezonformasyon yapılması, halk olaylarının örgütlenmesi, istihbarat kurumlarının özel birlikler oluşturması ve muhalif grupları kullanması yeni hibrit stratejide üzerinde önemle durulan noktalardır. Gerasimov, 27 Şubat 2013'te yayımlanan "The Value of Science in Prediction", başlıklı makalesinde belirttiği gibi, savaşla barış arasındaki gri bölgenin gittikçe daraldığı belli yerlerde ortadan kalktığı, geleneksel olmayan yöntemlerle sürüncemeli biçimde sürdürüldüğü ifade edilmiştir. Şiddete varmayan araçlarla da istenilen amaca ulaşılmasının günümüz dünyasında mümkün olduğunun altı çizilmiştir. Dönemin Arap ayaklanmalarının özellikle istihbarat örgütleri aracılığıyla örgütlenmelerin, bilgi ve iletişim araçlarının ve sosyal medyanın kullanılmasının halkta karşılık bulduğunu ve uzun süredir iktidarda bulunan liderleri kısa sürede devirdiğini belirtmektedir. Askerî gücün sadece gerekli olabileceği son

safhada devreye sokulması gerekliliğinden söz etmiştir. Tüm bu etkinliklerin ve operasyonların sürdürülebilmesi için ortak bir istihbarat merkezine ve buradan sağlanan bilgi ve koordinasyonla hareket eden unsurlara ihtiyaç olacağını vurgulamıştır. Ayrıca istihbaratın asimetrik olarak bilgi harbinde ve iletişimde devreye sokabilecek altyapısının bulunmasını hayati olarak değerlendirmiştir. Bu durumda eski ve yeni savaş doktrinlerine göre düşmanı yok etmekle düşmanın kendi içinde yıkılmasını sağlamak, silah yerine kültürel savaş vermek, geleneksel savaş yerine muhalif gruplar ve özel kuvvetlerin sahaya sürülmesini sağlamak, hava, deniz ve kara unsurlarının kullanılması yerine, sosyal medyanın psikolojik hareket ve algı savaşında kullanılmasının önü açılmıştır. Bu sayede yeni durumda doğrudan temas azalırken insan zihni ve siber dünya savaş alanı hâline dönüştürülmeye başlanmıştır. Böylelikle düşman unsurların alt yapısı hedef alınmakta ve belli zaman ve mekanlarda değil sürekli ve tüm bir ağ boyunca saldırılar gerçekleşebilmektedir (Karabulut 2016, 29).

Ukrayna'da Hibrit savaş stratejisini uyguladığı görülen Putin yönetiminin öncelikle Ukrayna seçimlerinde kendisine yakın görülen adayı desteklemesi ve ardından Kırım'ın ilhakı ile sonuçlanan süreç, söz edilen Gerasimov doktrinine uygun bir savaşın yürütüldüğünü göstermektedir. Bunun yanı sıra ABD seçimlerine Rusya istihbaratı güdümündeki bilgisayar korsanlarının müdahale ettiği iddiası ile muhalif eski SSCB çift taraflı ajanının zehirlenmesi, Rus istihbaratı ve yeni stratejilerinin hem geleneksel hem güncel yöntemlerin birlikte kullanılması gerektiği savını uyguladığını gözler önüne sermektedir (Roberts 2015, 5).

Rusya Federasyonu Askerî İstihbarat Birimi (GRU) Rusya'da Sovyetler zamanında, 1918 yılında kurulan ve günümüzde hizmetlerini sürdüren bir istihbarat kuruluşudur. Rusya Federasyonu başkanı başta olmak üzere tüm komuta kademesine Rusya'nın askerî, ekonomik ve teknolojik güvenliğini sağlayacak bir amaçla hareket etmektedir. GRU, hedef ülkelerde herhangi bir koruma ya da resmî bir sıfatı bulunmaksızın çalışan ve diplomatik bağımsızlığı bulunmayan 'kanunsuzları' koordine etmektedir. Bunun yanı sıra en geniş Spetnaz çalışanını barındıran istihbarat kuruluşudur. GRU, istihbarat kurumları arasında liderlik rolünü üstlenen alanlardan birini oluşturmaktadır. İddialara göre 2016 ABD başkanlık seçimlerine müdahale etmesi ve Demokrat Parti'nin e-postalarının bilgisayar korsanları tarafından sızdırılmasının ardında GRU bulunmaktadır. 305 GRU bilgisayar korsanı şüphelisi isim, Ekim 2018'de Bellingcat sitesinde yayımlanmıştır. 305 kişinin isimleri ve kişisel bilgilerinin yer aldığı dokümanda GRU için çalıştığı düşünülen büyük bir şebeke de bir anlamda ifşa edilmiştir. Birleşik Krallığın Ulusal Siber Güvenlik Merkezi tarafından Ekim 2018'de yayımlanan rapora göre, GRU ile bağlantılı olan siteler de kamuoyu ile paylaşılmıştır. Fancy Bear, Sofacy, Pawnstorm, Cyber Berkut gibi İnternet platformları aracılığıyla hareket ettikleri iddia edilmiştir (Smith 2018, 7).

Spetnaz, ABD'nin Rangers ya da Britanya'nın SAS komandolarına benzer bir yapılanma olmakla birlikte istihbarat etkinliklerinin operasyonel hattında kullanılmaktadır. Ayaklanma yaratmak, ayaklanmaları kontrol altına almak, silah ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele etmek ve gerilla savaşlarında görev almak gibi farklı birtakım görevler de icra etmektedir. Düşman hatları gerisine sızarak uzun dönemli gözlem ve inceleme görevleri sürdürmek de Spetnaz'ın görevleri

arasındadır. Gerektiğinde harekete geçerek zırhlı ve ağır silahlar olmaksızın hızlı ve esnek hareket yeteneğine sahip olarak sürpriz saldırılarla düşmanı yıpratma adına hareket eder. Rus istihbaratının aktif önlemler olarak adlandırdığı yapılanma, genellikle Spetnaz üyeleri tarafından yürütülmektedir. Hava, deniz, kara gibi farklı unsurlar arasında Spetnazlar bulunmaktadır. Bir arada hareket eden ya da bilgi paylaşan bu birimler, nitelik ve nicelik açısından önemli bir kuvvet oluşturmaktadır. Spetnazlar, Rusya Federasyonu'nun çeşitli operasyonlarında kilit görevler olarak operasyonel istihbarat birimi sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. Kırım'ın 2014'te işgal edilmesinde öncü rolü Spetnazlar oynamıştır. Belbek askerî hava üssü ile Simferopol havalimanını ele geçirerek Rus asker sevkiyatı için gerekli olan güvenlik önlemlerini almışlardır. Örneğin Suriye'de yaklaşık 1.000 kişilik Çeçenler ve İnguışlardan oluşan bir Spetnaz ekibi kurulacak üstler ve sahadan istihbarat toplayabilme adına operasyonel takımlar hâlinde Rusya'nın Suriye'de konuşlanmasından önce görevlendirilmişlerdir (Smith 2018, 9).

2003'te FAPSI'nin kaldırılmasıyla ve bileşenlerinin FSB, MVD, FSO ve SVR'ye devredilmesiyle Rusya istihbarat teşkilat yapısında ortak bir siber doktrin ile devletin iç ve dış siber operasyonlarını koordine edecek bir merkez kurulmuştur. Merkeze bağlı olarak bilgisayar korsanları, gazeteciler, stratejik iletişim uzmanları ile psikolojik harp yetkililerinin birlikte çalışması öngörülmüştür. ABD'nin Ulusal İstihbarat önceki direktörü James Clapper'a göre, Rusya'nın siber kapasiteleri oldukça gelişmiştir. Moskova düşmanlarını caydırma ya da etki çevresinde yer alan komşularını yönlendirmede saldırgan bir siber alan yaratmaya eğilimli görünmektedir. Rusya siber operasyonları stratejik amaçlarını desteklemek adına ABD'nin kilit kurumlarından Ukrayna ve Suriye krizi gibi sorunlarda karar alıcıları

bilgilendirme adına bilgi sızdırabilmek, hasımların sorunlara nasıl yaklaştıklarını anlayabilmek, siyasal ve askerî hareketleri edinen bilgiler sayesinde belli amaçlara yönelik gerçekleştirmek adına hareket etmektedir. Bu bakımdan Rusya siyasal amaçlarını gerçekleştirmede büyük stratejisinin içerisine siber savaşı dâhil etmiş görünmektedir (Roberts 2015, 14).

Rus askerî stratejistler S. G. Chekinov ve S. A. Bogdanov, bilgi savaşının yani siber müdahalenin muhaliflerin direncini kırmada, kamuoyunun görüşlerini etkilemede, düşmanları saf dışı bırakmada, hükümet karşıtı protestolar organize etmede ve yönetimleri istikrarsızlaştırmadaki gücünü kavramışlardır. Bilgi operasyonlarının Rusya açısından makul bir yalanlanabilirlik zırhı oluşturacağı, geleneksel askerî müdahale öncesinde önemli bir etki yaratacağı ve kimi zaman psikolojik harple zafer için gerekli zemini yaratacağını öne sürmüşlerdir. Örneğin FSB, dezenformasyon ve siber propaganda girişimlerini koordine ederek önemli bir altyapı geliştirmiştir. Devletin yurt içinde siber izleme sistemi SORM ile bilgi ve kitle iletişim teknolojileri ve telekomünikasyon üzerinde önemli bir izleme ve gözetleme oluşturmuştur. Rusya'nın siber alana ağırlık vermesinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri maliyet avantajıdır. Sağlanan teknik destekle önemli bir araç elde edilmektedir. Diğer taraftan bilgisayar korsanları görece daha hızlı hareket etmekte ve iz bırakmadan kaybolma yeteneğine sahiptirler. Bir diğeri ise bilgi savaşının gri alanında hareket ederek Rusya'nın doğrudan sorumluluk almasının önüne geçerek belirlenen amaca ulaşma olanağına sahip olmalarıdır (Giles, 2011, 52).

2007 yılında Estonya, bilgisayar korsanlarının ilk önemli hedeflerinden biri olmuştur. 2. Dünya Savaşı'nda Rusların özverilerini simgeleyen bir anıtın Talinn şehir merkezinden kaldırılmasına Rusya'nın gösterdiği tepkinin yansıması olarak değerlendirilmiştir. Rusya'da ulusalcı/milliyetçi bilgisayar korsanlarının ağırlıkta olduğu gruplar tarafından düzenlendiği düşünülen siber saldırılarda Estonya'nın önemli altyapıları hedef alınmıştır. Örneğin hükümetin İnternet siteleri ile parlamento, siyasal partiler, ülkenin en büyük bankaları ve en ünlü haber kanalları ile iletişim operatörleri bunların başında yer almıştır. Saldırıların Ruslar tarafından yapıldığına inanılmasına rağmen dünyanın dört bir yanındaki vericilerden saldırıların gerçekleştirildiği saptanmıştır.

Gürcistan ve Rusya arasında 2008 yılında yaşanan gerginlikler iki taraf arasında 6 Gün Savaşı olarak adlandırılan çatışmaların olmasına yol açmıştır. Gürcistan'ın Batı yanlısı dış politikası ve Başbakanı Mihail Saakaşvili'nin de girişimleriyle Avrupa'yla yakınlaşma çabaları, Ruslar tarafından hoş karşılanmamıştır. Rusların askerî müdahale dâhil tüm seçenekleri kullandığı 6 gün savaşında, siber saldırılar ile Gürcistan bankaları, taşıma şirketleri ile özel telekomünikasyon sağlayıcıları hedef alınmıştır. Hükümetin iletişim ve ulaşım hatlarında zorluk yaşaması adına yapılan bu saldırılar, siber gücün stratejik önemini göstermesi açısından önemlidir.

Rusya'nın caydırıcı, zorlayıcı ve ikna ettirici amaçlarla düzenlediği siber saldırıları, Rusya yanlısı gruplar oluşturmak, propaganda yapmak kurumlarını desteklemek amacıyla da hareket etmektedir. Bu bakımdan tüm etkinlikleri iki geniş başlık altında toplayabiliriz. İlki, siber gücün düşman bilgisini ele geçirmek ve

bunların gerekenlerini kamuya sızdırmak; ikincisi, troller kullanarak dezenformasyon, yanlış bilgi yaymak ve manipülasyon yapmaktır (Roberts 2015, 15).

Rusya Federasyonu'nun istihbarat kurumları açısından belirsizlik süreci uzun sürmüş, aktörlerin beklentileri ve çıkarları sonunda kurumsal yapıda değişimler meydana gelmiştir. Liderlik ve benzer çıkarları paylaşan aktörlerin istihbarat kurumu ve ilgili kurumların geleceği hakkındaki düşünceleri, dönemin tehditleri de göz önünde tutularak ortak bir paydada buluşmuştur. Siloviklerin iktidardaki nüfuzlarının artışı ile Putin'in eski bir istihbarat çalışanı olması, istihbarat kurumunun olanak ve nüfuzu açısından Rus tarihindeki en güçlü dönemlerinden birini yaşamasına olanak sağlamaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ

İstihbarat teşkilatları iki yüzyıldan fazla süredir günümüz modern formunun temellerini atarak gelişim göstermişlerdir. İlk olarak kuruluş dönemlerinde anarşizm ve organize suçla mücadele amacıyla kurulan teşkilatlar sonrasında uluslararası konjonktür ve tehdit algısına göre yeniden yapılandırılmışlardır. Bu bağlamda Birinci ve İkinci Dünya Savaşı süreci ve sonrasında değişim geçiren teşkilat yapılarının daha kapsamlı ve uzmanlık alanına sahip profesyonellerden oluşan sivil personellerden oluştuğu görülmektedir. Değişime neden olan bir başka faktör ise ülke karar alıcılarının sahip oldukları istihbarat aygıtını kullanma biçimleri ve istihbarat teşkilatlarına biçilen hukuki statü olmuştur. Bu değiştirici dönüştürücü faktörlere ek olarak, istihbarat teşkilatlarının gelişimi ve dönüşümünde teknolojik gelişmenin de yer aldığı görülmektedir.

Bu çalışmada istihbarat teşkilatlarının hangi değişkenlere bağlı olarak değişim yaşadıklarına odaklanılmış ve bu bağlamda bir hipotez ortaya atılmıştır. İddia edilen hipoteze göre, istihbarat teşkilatlarının kurumsal yapısını ve icraat tarzlarını teknolojik değişimlerin, değişen uluslararası konjonktürün, farklılaşan tehdit algısının ve karar alıcıların değiştirdiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuca istihbarat teşkilatları üzerinde yapılan okumalar ve siyasi tarihte yaşanan uluslararası sistemik değişimlerin incelenmesi ile varılmıştır.

Bu çalışmada iddia edilen hipoteze göre bağımlı değişken olarak istihbarat teşkilatları belirlenirken bağımsız değişkenler uluslararası konjonktür, değişen tehdit algısı, gelişen teknoloji ve karar alıcıların etkileri şeklinde saptanmıştır. Uluslararası

konjonktürün bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası düzen İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş dönemi ile Soğuk Savaş'tan günümüze kadar olan sürece karşılık olarak kullanılmıştır. Değişen tehdit algısı ise ülkelerin karşı karşıya oldukları Birinci Dünya Savaşı sonrası devletler, İkinci Dünya Savaşı sonrası karşı kutupda yer alan ülkeler ve onların yakın oldukları aktörler, Soğuk Savaş sonrası terör örgütleri, uluslararası suç örgütleri gibi devlet dışı aktörler ile kitle imha silahlarının bu yapılar içerisinde yayılması başlıca tehditler olmuştur. Değişen ve gelişen teknoloji ise hem istihbarat toplama hem de istihbarata karşı koyma açısından önem arz ettiği için istihbarat teşkilatlarının yapılanmaları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu değişimlere karşılık ise Birinci Dünya Savaşı ve sonrası kullanılan hava unsurları ile radyonun sinyal istihbaratında kullanılmaya başlaması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin sinyal, elektronik, manyetik gibi farklı alanlarda istihbarat toplayabilme kapasitelerine sahip olmaları ile Soğuk Savaş sonlarına doğru bilgisayar sistemlerinin gelişimi önemli bir değişim yaratmıştır. Bilgi işleme ve paylaşma hızını artırma ve kodlamanın ileri düzeye varması yeni istihbarat birimlerinin inşasına ve istihbarat icraasında değişimlere neden olmuştur. Bu çalışmada teknolojik değişim bu gelişmelere karşılık gelmektedir. Son olarak bu çalışmada iddia edilen hipotezin bir diğer değişkeni olan karar alıcı faktörü ise ülke yöneticilerinin istihbarat teşkilatlarına yaklaşımlarını vurgulamaktadır. Bu değişkenin karşılığı yönetim kademesinde olan ve istihbarat teşkilatlarının hukusal statülerinde ya da icraa tarzlarında değişim meydana getiren çevreler olarak saptanmıştır. Her dönemin tehdidine ve uluslararası konjonktürün yapısına göre istihbarat teşkilatlarının bütçeleri, personel sayıları, hareket esneklikleri değişim göstermiş ve teşkilatların kurumsal yapılarında farklılaşmaya neden olmuşlardır.

Bu çalışmada istihbarat teşkilatlarının kurumsal yapısının değişimi açıklanırken tarihsel kurumsalcılık içerisinde kurumların değişimini açıklamada kullanılan patika bağımlılığı ve kritik dönemeçler analizi kullanılmıştır. Bu sayede ele alınan kurumların öncelikle karşılaştıkları meydan okumaları yani kurumların değişimine etki eden faktörlerin tespiti hem de sonraki süreçte kurumların belirledikleri amaç doğrultusunda belirledikleri patika saptanmıştır. Bağımlı değişken olarak kurumların kritik dönemeçlerde ayrı ayrı ya da bir arada bahsi geçen dört değişkene maruz kalmaları sonraları değişiminde iç ve dış şoklarla karar alıcılar ve uluslararası konjonktürün tespit edilmesi mümkün olmuştur. Dış şoklar ayrıca ortaya çıkan yeni tehditlerin tespitinde ve buna karşı kurumların aldıkları pozisyonu belirlemede yardımcı olmuştur. Son olarak ıskalanan dönemeçler ya da zaman içerisinde tedrici gelişen faktörlere de patika bağımlılığı kavramının kurumsal yapının kitlendiği süreç içerisinde tespit ettiği veriler arasında erişmek mümkün olmuştur. Bu sayede kurumların değişim için her koşulun varlığına rağmen, kurum içi aktörlerin çıkarları gibi engelleyici faktörlerin belirlenmesine de yardımcı olmuştur.

Bu çalışmada vaka analizi çerçevesinde kabul edilen süreç takibi metodu kullanılmıştır. Bu sayede belirlenen kurumların kuruluş aşamasından itibaren günümüze doğru yapılan ileri okumalar sayesinde kurumların yaşadıkları dönüşümü tespit etmek mümkün olmuştur. Ayrıca süreç takibinin kronolojik takibinin sağladığı ve çoklu nedeselliklere dayanan bir olayın kökenini anlamaya yardımcı olmasından dolayı tercih edilmiştir. Bu sayede ele alınan kurumların bugünkü yapısı değerlendirilirken doğru analiz etmenin kolaylığı ile varolan sorunların ıskalanan dönemeçler gösterilerek ispatı mümkün olmuştur. Bu bağlamda ABD istihbarat teşkilatının kökeni için Birinci Dünya Savaşı önceki yüzyıllık dönem baz alınarak

ileri okuma yapılmıştır. Böylece Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş'ın dönüştürücü etkisi tespit edilmiştir. Bunun yanında Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar olan süreçte yaşanan ve günümüzde nihai halini alan kurumsal yapının analizi yapılmıştır. Kritik dönemeç olarak süreç takibi vasıtasıyla Pearl Harbor, 1947 Ulusal Yasası ve 2004 yılında yapılan düzenlemelerin tarihleri alınmıştır. İlki dönemeç karar alıcıların istihbarat teşkilatı üzerindeki etkilerine, ikincisi uluslararası konjonktürün değişimine sonuncusu ise değişen tehdit algısına karşılık gelmektedir. Teknoloji ise zaman içerisinde görece daha yavaş bir ilerleme kaydettiği için doğrudan bir kritik dönemece karşılık gelmemektedir.

KAYNAKÇA

Fioretos, Orfeo Falleti, Tulia G. Sheingate, Adam. 2016. "Historical Institutionalism in Political Science." In the Oxford Handbook of Historical Institutionalism, Orfeo Falleti, Tulia G. Sheingate, Adam Fioretos, 18-49. Oxford: Oxford University Press.

Adrian Wolfberg. (2017) When Generals Consume Intelligence: The Problems That Arise and How They Solve Them. *Intelligence and National Security* 32:4, 460-478.

Andrew, Christopher. 2008. "American Presidents and Their Intelligence Communities." *Intelligence and National Security* 95-112.

Andrew, Christopher. 1983. From The Okhrana to the KGB. 2-10.

Andrew, Christopher. 2004. "Intelligence, International Relations and 'Under-Theorisation.'" *Intelligence and National Security* 170-184.

Andrew, Christopher ve Mithrokhin, Vasili. 2001. *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*. New York: Basic Books.

Azrael, Jeremy R. 1998. *The KGB in Kremlin Politics*. Investigation, RAND.

Baev, Pavel. 2018. *From Chechnya to Syria: The Evolution of Russia's Counter-Terrorist*. Opinion, Paris: Russie.Nei.Visions.

Bennett, A., Elman, C. (2006). Complex Causal Relations and Case Study Methods: The Example of Path Dependence. *Political Analysis*, 14(3), 250-267

Bennett, Gordon. 2000. *The SVR Russian's Intelligence Services*. Camberley: Conflict Studies Research Centre.

Best, Richard A. 2004. *Proposals for Intelligence Reorganization*. Crs Report for Congress, Washington: Congress.

Bittman, Ladislav. 1985. *The KGB and Soviet Disinformation: An Insiders View*. Virginia: Pergamon Brassey's International Defence Publishers.

Breakspear, Alan. 2013. "A New Definition of Intelligence." *Intelligence and National Security* 678- 693.

Byman, Daniel. 2014. "Intelligence and National Security." *The Intelligence War on Terrorism* 837- 863.

Capoccia, Giovanni. 2016. "Critical Junctures." In the Oxford Handbook of Historical Institutionalism, Orfeo Falleti, Tulia G. Sheingate, Adam Fioretos, 118-139. Oxford: Oxford Univesity Press.

Capoccia, Giovanni Kelemen, R. Daniel. 2007. "The Study of Critical Junctures: Theory, Narrative, and Counterfactuals." *World Politics*, 341-369.

- Coats, Daniel R. 2019. Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community. Brief Paper, Virginia, Langley: United States Intelligence Community.
- Coller, David. 2011. "Understanding Process Tracing." *Political Science and Politics (Political Science And Politics)* 823-830.
- Comments, Strategic. 2017. "Trump and the US Intelligence Community." The International Institute for Strategic Studies.
- Congress, Senate and House of Representatives of the United States of America in. 2004. Intelligence Reform And Terrorism Prevention Act Of 2004 . U.S Government.
- Connell, Michael ve Vogler, Sarah. 2017. Russia's Approach to Cyber Warfare. Public Release, CNA. Conran, James and Thelen, Kathleen. 2016. "Institutional Change." In the *Oxford Handbook of Historical Institutionalism*, Orfeo Falleti, Tulia G. Sheingate, Adam Fioretos, 75-99. Oxford: Oxford University Press.
2006. Contemporary Challenges for the Intelligence Community. Introductions, Geneva: Geneva Center For Democratic Control of Armed Forces.
- Cristiana Matei, Florina & Bruneau, Thomas C. 2011. "Policymakers and Intelligence Reform in the New Democracies." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 656-691.
- Crumpton, Henry A. 2012. *The Art of the Intelligence*. New York: Penguin Press.
- Çamaş, Tuğrul. 2018. "Opriçnina Teşkilatı ve Rus Merkezileşmesine Etkileri." *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 112-137.
- Dahl, Erik J. 2018. "Not Your Father's Intelligence Failure Why the Intelligence Community Failed."
- In *The Future of ISIS*, by Feisal ve Ganguly, Sumit Al-Istrabadi, 41-65. Brookings Institution Press.
- Dallek, Robert. 1962. *The Untold Story of the Bay of Pigs*. Report, Washington: Newsweek.
- Daniel Sansó ve Rubert Pascual. 2015. "Analysis of Criminal Intelligence from a Criminological Perspective: The Future of the Fight against Organized Crime." *Journal of Law and Criminal Justice* 40-48.
- David, Paul A. 2006. "Path Dependence – A Foundational Concept." *The Journal of Historical Economics and Econometric History* 1-23.
- David, Paul A. 2007. "Path Dependence: A Foundational Concept for Historical Social Science." *The Journal of Historical Economics and Econometric* 1-23.
- Diaz, Gustavo. 2005. *The U.S. Intelligence Reform And The National Intelligence Strategy Of October*. Discussion Papers, UNISCI.
- Directorate, Homeland Security. 2002. "National Strategy For Homeland Security ." *Strategy Paper*, Washington.

- Dover, Robert ve Goodman, Michael S. ve Claudia Hillebrand. 2014. *Routledge Companion To Intelligence Studies*. New York: Routledge.
- Dziak, John J. 1984. *Chekisty A History of the KGB*. Mauacbusetts: Lexington Books.
- Ekici, Yunus. 2017. "Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri." *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 265-275.
- Fraser, Andrew. 2005. "Architecture of a Broken Dream: The CIA and Guatemala, 1952–54." *Intelligence and National Security* 486-508.
- Galeotti, Mark. 2016. *Putin’s Hydra: Inside Russian Intelligence Services*. Brief Paper, London: ECFR.
- Gazit, Shlomo. 1998. "Intelligence Estimates and the Decision-maker." *Intelligence and National Security* 261-287.
- Giles, Keir. 2011. "Information Troops – a Russian Cyber Command." *International Conference on Cyber Conflict*. Talinn: CCD COE Publications. 1-17.
- Gioe, David V. ve Goodman, Michael S. ve Frey, David S. 2019. "Unforgiven: Russian Intelligence Vengeance as Political Theater and Strategic Messaging." *Intelligence and National Security* 561-575.
- Hall, Peter A. 2016. "Politics as a Process Structured in Space and Time." In *The Oxford Handbook of Historical Institutionalism*, Orfeo Falleti, Tulia G. Sheingate, Adam Fioretos, 50-74. Oxford: Oxford University Press.
- Hammond, Thomas H. 2007. "Why Is the Intelligence Community So Difficult to Redesign? Smart Practices, Conflicting Goals, and the Creation of Purpose-Based Organizations." *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions* 401-422.
- Haslam, Jonathan. 2015. *Near And Distant Neighbours*. Oxford: Oxford University Press.
- Herman, Michael. 2006. "Counter-Terrorism, Information Technology and Intelligence Change." *Intelligence And National Security* 40-58. 2006.
- Human Intelligence Collector Operations. *Field Manual*, Washington: Department of the Army.
- Immerman, Richard H. 1981. "Guatemala as Cold War History." *Political Science Quarterly* 629-653.
- The Hidden Hand: The Brief History of the CIA*. Oxford: Wiley Blackwell, 2014.
- Intelligence, U.S National. 2013. *U.S National Intelligence Community*. Strategic Paper, Virginia: U.S Government.
- Investigation, Online/Print Media Unit Office of Public Affairs Federal Bureau of. 2008. *The FBI: A Centennial History, 1908-2008*. Washington: U.S. Government Printing Office.

- İşyar, Ömer Göksel. 2008. "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama." Akademik Bakış 2-42.
- Jeffrey G. Karam. (2017) Missing revolution: the American intelligence failure in Iraq, 1958. *Intelligence and National Security* 32:6, 693-709.
- Jeffreys – Jones, Rhodri. 1997. "Why was the CIA established in 1947?" *Intelligence and National Security* 21-40.
- Johnson, Loch K. 2017. *National Security Intelligence*. Cambridge: Polity Press.
- Johnson, Loch K. ve Shelton, Allison M. 2013. "Thoughts on the State of Intelligence Studies: A Survey Report." *Intelligence and National Security* 109-120.
- Karabulut, Ali Nedim. 2016. "Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulaması." *Uluslararası İlişkiler* 25-42.
- Kissinger, Henry. 2015. *Diplomasi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Knight, Amy. *The Kgb's Successors. Spies Without Cloaks*. Princeton: Princeton University Press.
- Kollier, David. 2011. "Understanding Process Tracing." *Political Science and Politics* 823-830.
- Küçükyazıcı, Güneş. 2006. "Literature Review on Organizational Path." *GAU Journal of Soc. & App. Sciences* 61-72.
- Lauchlan, Iain. 2013. "Guardians of the People's Total Happiness: The Origins and Impact of the Cult of the Cheka." *Politics, Religion & Ideology* 522-542.
- Leggett, George. 1983. *The Cheka: Lenin's Secret Police*. New York: Oxford University Press.
- Loventhal, Mark M. 2009. *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington: CQ Press.
- U.S Intelligence Evolution And Anatomy. Westport: Praeger Publishers. 1992.
- Luvaas, Jay. 2008. "Napoleon's use of intelligence: The Jena campaign of 1805." *Intelligence and National Security* 40-54.
- Mahoney, James. 2015. "Process Tracing and Historical Explanation." *Security* 200-218.
- Mahoney, James Thelen, Kathleen. 2015. "Advances in Comparative-Historical Analysis." In *Comparative-historical analysis in contemporary political science*, by James Thelen, Kathleen Mahoney, 3-38. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marketti, Victor ve Marks, John D. 1974. *CIA and The Cult of The Intelligence*. Washington: Alfred A. Knopf. Marten, Kimberly. 2017.

"The 'KGB State' and Russian Political and Foreign Policy Culture." *The Journal of Slavic Military Studies* 131-151.

Martin, Alex. 2007. "The Lessons of Eastern Europe for Modern Intelligence Reform." *Conflict, Security & Development* 551-577.

Matei, Florina Cristiana & Bruneau, Thomas. 2011. "Intelligence Reform In New Democracies: Factors Supporting or Arresting Progress." *Democratization* 602-630.

Morrison, David C. 2005. "U.S. intelligence reform." *Foreign Policy Association* 9-20. 2019.

National Intelligence Strategy United States Of America. Strategy Paper, 2019: U.S Government.

NCO, An Allied Command Operations. 2016. *Counterintelligence vs. the Russian Hybrid Warfare Model: An Arcane Tool Against a Serious New Threat*. Research Paper, Brussels: Allied Command.

O'Connell, Kevin M. 2004. "Thinking About Intelligence Comparatively." *Brown Journal of World Affairs* 189-199.

Omand, David. 2010. "Creating Intelligence Communities." *Public Policy and Administration* 99-116.

Özcan, Nihat Ali. 2019. *Ekonomik Savaşın 'Huawei' Cephesi*. Ankara: Milliyet.

Pierson, Paul. 2000. "Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics." *The American Political Science Review* 251-267.

Pringle, Robert W. 2006. *Historical Dictionary of Russian and Soviet Intelligence*. Oxford: The Scarecrow Press.

Pringle, Robert W. 2008. "SMERSH: Military Counterintelligence and Stalin's Control of the USSR." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 122-134.

Rathmell, Andrew. 2010. "Towards Postmodern Intelligence." *Intelligence and National Security* 87-104.

2001. *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*. New York: Cambridge University Press.

Robert, James Q. 2015. *Maskirovka 2.0: Hybrid Treat, Hybride Response*. Occasional Paper, JSOU Press Publications.

Rudgers, David F. 2000. "The Origins of Covert Action." *Journal of Contemporary History* 249-262.

Sander, Oral. 2016. *Siyasi Tarih 1*. Ankara: İmge Kitabevi.

Schreyögg, Georg ve Koch, Jochen. 2008. "Organizational Path Dependence: Opening the Black Box." *The Academy of Management Review* 689-709.

- Scott, Len ve Jackson, Peter. 2004. "The Study of Intelligence in Theory and Practice." *Intelligence & National Security* 139-169.
- Seren, Merve. 2017. *Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Shearer, David R. 2001. *Social Disorder, Mass Repression And The NKDV During 1930'*. Research Paper, Delaware: International Research and Exchanges Board.
- Shiraz, Zakia. 2017. "Globalisation and Intelligence." In *The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence*, Dylan H., Goodman M. Dover R., 265-280. Leicester: Palgrave Macmillan.
- Shulsky, Abram N. and J. Schmitt, Gary. 1995. "2018." *The National Interest* 63-73.
- Sims, Jennifer E. ve Gerber, Burton. 2009. *Rediscovering U.S. Counterintelligence*. Georgetown: Georgetown University Press.
- Sinai, Joshua. 2015. "The Terrorist Threats Against Russia and its Counterterrorism Response Measures." *The Quarterly Journal* 95-102.
- Smith, Ben. 2018. *Russian Intelligence Services and Special Forces*. Briefing Paper, London: House Of Commons Of Library.
- Soldatov, Andrei ve Bogotav, Irina. 2010. *The New Mobility The Restoration Of Russian SecurityState And The Enduring Legacy Of The KGB*. New York: Public Affairs.
- Soldatov, Andrei ve Rochlitz, Michael. 2017. *The Siloviki in Russian Politics*. Opinion, Soldatov.
- Solingen, Etel ve Wan, Wilfred. 2016. "Critical Junctures, Developmental Pathways, and Incremental Change in." In *The Oxford Handbook of Historical Institutionalism*, Orfeo Falletti, Tulia G. Solingen, Adam Fieoretos, 676-699. Oxford: Oxford University Press.
- Stein, M.L. 1985. *The Soviet KGB and the Press*. Virginia, 11 26.
- Stephan, Marrin. 2016. "Improving Intelligence Studies as an Academic Discipline." *Intelligence And National Security* 266-279.
- Stout, Mark ve Warner, Michael. 2018. "Intelligence is As Intelligence Does." *Intelligence and National Security* 517-526.
- Strategy, The National Intelligence. 2009. *Vision For Intelligence Community*. Strategy Paper, Virginia: Director of Natinal Intelligence.
2018. *Summary of The National Defence Strategy United States of America*. Strategy Paper, Virginia: U.S Government.
- Tannenwald, Nina. 2015. "Process Tracing and Security Studies." *Security Studies* 219-227.
2014. *The National Intelligence Strategy of the United States Of America*. Strategy Papers, Virginia: U.S Government.

- Theoharis, Athan. 2006. *The Central Intelligence Agency Security under Scrutiny*. Westport: Greenwood Press.
- Treverton, Gregory F. 1987. "Covert Action: From "Covert" to Overt." *Daedalus* 95-123.
- Treverton, Gregory F. 2005. *The Next Steps in Reshaping Intelligence*. Occasional Paper, Santa Monica: RAND Cooperation.
2011. *U.S National Intelligence Overview*. Brief Paper, Virginia: U.S Intelligence Community.
- Vilasi, Antonella Colonna. 2018. "The Establishment of the Russian Intelligence." *Sociology Mind* 123-129.
- Wade, Rex A. 2018. *Rus Devrimi 1917*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wallace, Robert Daniel. 2011. "Eberstadt, Dulles and NSC 50: The Impetus for CIA Evolution Through 1953." *Intelligence and National Security* 620-638.
- Waller, J. Michel. 1994. *Secret Empire- KGB in the Russia Today*. Westview Press.
- Waller, J. Miller. 2000. "What Kind of Role Did Cheka Played in the Russian Civil War?" 1-12.
- Ward, Amanda M. 2014. "The Okhrana and the Cheka: Continuity and Change." College of Arts and Sciences of Ohio University. *The Okhrana and the Cheka: Continuity and Change*. Ohio.
- Wardlaw, Grant. 2015. "Is the Intelligence Community Changing Appropriately to Meet the Challenges of the New Security Environment?." In *Change!*, Gabriele Bammer, 107-128. London: ANU Press.
- Warner, Michael. 2001. *Central Intelligence: Origin And Evolution*. Washington: Center for the Study of Intelligence Central Intelligence Agency.
- Warner, Michael. 1963. "The CIA's Internal Probe of the Bay of Pigs Affair." 93-101.
2014. *The Rise And Fall Of The Intelligence An International Security History*. Washington: Gerogetown University Press.
- Weinbaum, Cortney. 2018. *Perspectives and Opportunities in Intelligence for U.S. Leaders*. Discussion Papers, RAND Cooperation.
- X, Mister. 1953. *Probable Consequences Of The Death Of Stalin and of the Elevation Of Malenkov*.
- Secret Report, Virginia: Central Intelligence Agency.
- Yılmaz, Sait. 2014. *ABD İstihbarat Tarihi*. Ankara: Kripto Yayınevi.

